

היחידה להלכה יישומית

יום העצמאות

נדחה או מוקדם

פנימי

דפי עזר לשיעורו של:

הרב מנחם בורשטין

אייר תשע"ד

תוכן עניינים

1-6	יום העצמאות שחל בשבת וביום שישי – הרב שמואל כץ
7-8	יום העצמאות בזמנים מיוחדים – פסיקה שונה – הרב שמואל כץ
8 א'-8 ג'	הבהרת דברים-הרבנות הראשית לישראל
9-16	יום העצמאות ויום ירושלים שחלים להיות בשבת – הרב שלמה גורן
17-20	יום העצמאות שחל בשבת – הרב שלמה גורן
21-22	הקביעות של יום העצמאות – מר צבי וואהל
23-26	יום העצמאות שחל בשבת או בע"ש – הרב יעקב אריאל
27-28	יום העצמאות שחל בשבת או ביום שישי – הרב שמואל דוד
29-34	יום העצמאות שנדחה – הרב יעקב אריאל
34 א	הלל ותחנון ביום העצמאות שנדחה – הרב יעקב אריאל
34 א	הרב אריאל מסביר איך לנהוג ביום העצמאות שנדחה – דתי לי
34 ב'	יום העצמאות והשבת – הרב יעקב אריאל
34 ג'	הלכות יום העצמאות מוקדם – הרב יעקב אריאל והרב דוד סתיו
35-37	יום העצמאות נדחה – הרב ינון וייסמן
38-45	דין דחיית יום הזיכרון ויום העצמאות – הרב יונה מצגר
46-47	יום העצמאות שהוקדם – מה דינול – מר מאיר שילוח
48	גילוח ביום העצמאות שנדחה – הרב דב ליאור
	<u>יום העצמאות ובה"ב</u>
49-51	יום העצמאות שחל בתענית בה"ב – הרב שמואל כץ
52-53	להבהרת חילוקי היחסים אל יום העצמאות – הרב צבי יהודה קוק
54	בעניין האפשרות לאחר את תעניות בה"ב – הרב משה צבי גריה
55-56	יום העצמאות שחל בשני קמא של בה"ב – הרב מאיר קפלן
57	יום העצמאות ותענית בה"ב – הרב שלמה אבינר
58	האם יום העצמאות דוחה תענית (סליחות) בה"ב – הרב שמואל דוד
58 א-יב	יום העצמאות וה' באייר כשני חגים: אזרחי ודתי – הרב דרור פיקסלר
	<u>נספח</u>
59-60	ספק קרא את המגילה בפורים שחל בשבת – הרב צבי פסח פראנק
61-62	פורים שחל בשבת – הרב צבי פסח פראנק
63-64	מחלוקת האחרונים: מעשרת השבועות – הרב צבי כהן
65-66	"מחלוקת האחרונים" בעניין "יום העצמאות שחל בשבת" – נ. זאבי

"סוגיות אקטואליות במקורות היהדות"

דף הסבר

מחלקת ההדרכה של מכון פוע"ה עוסקת במתן שיעורים ובארגון ימי עיון לרבנים, לרופאים ולציבור הרחב בעיקר בענייני רפואה והלכה.

במהלך השיעורים הללו התברר, שקיימת בתקופתנו התעניינות רבה ביחס התורה לנושאים אקטואליים בכלל. בעקבות זאת הרחבנו את מגוון הנושאים, שבהם עוסקים השיעורים, מעבר לתחומי הרפואה וההלכה, ולשם כך ריכזנו חומר מתאים בנושאים השונים.

החומר שנבחר כולל בדרך כלל את המקורות היסודיים בנושא הנלמד וכן אוסף של מאמרים המסכמים את הנושא. (בשל כך, יתכן שתהיה חפיפה בין מספר מאמרים, שכל אחד מהם מסכם את הנושא בהדגשים שונים.)

במקרה שלא מצאנו מאמרים המסכמים את הנושא, השתדלנו להביא את המקורות היסודיים ואת התשובות העיקריות שנכתבו בנידון, על מנת שאפשר יהיה בעזרתם להכין מאמר מסכם או שיעור.

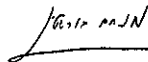
אוסף המאמרים יאפשר ללומדים להמשיך ולהעשיר את עצמם בלימוד הנושא מעבר למה שניתן להספיק במהלך השיעור, וכן יוכל להועיל למעוניינים להכין שיעורים בנושאים הנידונים.

המאמרים המופיעים בחוברת נכתבו על דעת כותביהם, ואין בהבאתם משום הסכמה עם תוכנם. פעמים אף הבאנו מאמר שאינו מקובל, על מנת להתמודד עם הבעייתיות העולה ממנו. הקובץ הנוכחי הוא לצרכים פנימיים בלבד ועל כן אינו מיועד למכירה או למטרות רווח. ההנהלה שוקלת אפשרות של פניה למחברים, על מנת להוציא את הדברים לאור.

הנהלת המכון מודה לנדיבי העם, שסייעו בהדפסה הראשונית של החומר.

נשמח לקבל הארות והערות

בברכה,

הרב מנחם פורט

ראש המכון

המלצה

לפעילותו הברוכה של מכון פוע"ה יצא שם נכבד ובכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם.

מחלקת ההדרכה של המכון מוציאה לאור ספרים וחוברות לרוב, אשר הם אבן יסוד בלימוד ענייני רפואה והלכה.

הנה בשנים האחרונות נשאו ליבם להעשיר את הציבור במפעל מיוחד של איסוף חומר על סוגיות אקטואליות במקורות היהדות.

רבני המכון ובראשם הרב מנחם בורשטיין שליט"א, שמו לב שישנה התעניינות רבה בציבור בדעת היהדות על סוגיות אקטואליות מחיינו.

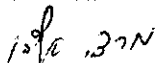
ועל כן, לקח על עצמו ראש המכון, לאסוף חומר בנושאים שונים, על מנת שיוכלו רבים ללמוד כל נושא לעומק. וכדי שיוכל כל רב או מורה להכין את השיעור כשהחומר הרב מסוכם ומוכן לפניו.

זכינו, ועל נושאים רבים ביהדות נכתב רבות, ואדם המעוניין ללכן נושא מסוים קשה לו להספיק לאתר בספריות את כל המאמרים. ויפה עשו שהביאו הכול כשולחן ערוך בפני הלומד.

במשך הזמן הספיקו כבר להכין כמה מאות חוברות וכעת הם שוקדים על הוצאתם לאור. כל מפעל שמטרתו להגביר את הלימוד בעם ישראל, יבורך. ובמיוחד יבורך מפעל זה אשר גורם ללימוד תורה מתוך העמקה, ומתוך הרחבת הדעת והוא אחד ממפעליו הרבים והמבורכים של הרב המבורך הרב מנחם בורשטיין שליט"א ראש מכון פוע"ה.

הנני מברך בכל מילי דמיטיב את כל המסייעים למפעל חשוב זה, ומרבים ומוסיפים ללא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך.

הכותב והחותם בברכה,

מרדכי אליהו

הראשון לציון הרה"ג הראשי לישראל לשעבר

פרק ג

התקופה השנייה – התגבשות המנהגים

תש"י – תשל"ב (1950–1972)

בתקופה השנייה הלכה והתגבשה דמותו הרוחנית של יום העצמאות ונקבעו דפוסי החג. יום העצמאות חל בתקופה זו בזמנים מיוחדים, דבר שהיהוה אתגר הלכתי חשוב לרבנות הראשית. התעוררו שאלות ובעיות חדשות והיה צורך לפתורן מבעוד מועד. לחלק מהן התעוררה הרבנות הראשית בעצמה, ולחלק מהשאלות היא התייחסה רק לאחר פנייה מבחוץ.

א. יום העצמאות שחל בשבת – תש"י (1950)

לקראת יום העצמאות השני, היה לרבנות הראשית כבר יותר זמן להתכונן. גם הפעם היוזמה באה מרבו של כפר הרא"ה, הרב ש' ישראלי. במכתב, מכ"ח בשבט תש"י (1950), הפנה הרב ישראלי את תשומת לב הרבנים הראשיים, שבשנה זו יום העצמאות יחול בשבת, לכן יש להתקשר עם המוסדות המתאימים בממשלה, שידחו או שיקדמו את החגיגות כדי למנוע חילול שבת. הוא צירף את תוכנית "יום ההודיה" מהשנה שעברה, שאושרה על ידי הרב עוזיאל, וביקשם לדון בה בהקדם ולהודיע לו את החלטתם אם יש להכניס בה שינויים. סיום המכתב חושף את תחושתו לגבי פועלה של הרבנות הראשית לקראת יום העצמאות הראשון:

...הוא מזה יש צורך לקבוע על ידי הרבנות הראשית [הדגשה שלי – ש.כ.] את הצורה המתאימה, שתתן ביטוי לרוח של היהדות הנאמנה ליום זה – כיום הודיה על הנסים ועל ראשיות חפזות.¹

דרשה זו תחזור על עצמה גם בשנים הבאות – על הרבנות הראשית ליום ולפעול יותר!

1. ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות". הרב ישראלי כתב באותה שנה [בהערה על מאמרו של הרב מ"צ מ"ר בנחמה ומהימנה, ב. (תמ"ז) תש"י, עמ' קנ], דברים נחרצים ביותר: "וכשנקבעו גדולי דורנו, שכל מה שנתחשק לענינו בארץ ישראל בתקופות המדינה ובפיקוח על ארץ מעל צווארנו היה בו מן הנס שאינו נופל בערכו מנס מורים, שאף הוא הוגדר על ידי חז"ל כ'חטאת אסתרי', והיה יסוד לחיובו מן התורה גם לדורות. ועד אז יגהג בו העם כדרך שנהגו בו פריזם מאלהים מתוך שחזו והרגישו את גדול הנס, גם טרם שקבעוהו מרדכי ובית דינו כיום משנה ושמחה לזכרתו". וראה עוד: לעיל, פרק ב הערה 33.

הרבנות הראשית לישראל שבועים שנה לייסודה

תרפ"א-תש"א

סמכותה, פעולותיה, תולדותיה

שער שני

פעולות וכיוונים

בעריכת:

איתמר ורהפטיג – עורך ראשי
הרב שמואל כ"ץ – עורך

הוצאת "חזקל שלמה"
ירושלים תשס"ב

כעבור חודש, בכ"ד באדר, שלח הרב ישראלי מכתב נוסף לרבנות הראשית, בו הוא הביע פליאה שלא התקבל ממנה כל תשובה "והיום הזה מתקרב והולך" בתוספת בקשה להחיש את התשובה מוקדם ככל האפשר.²

הרבנות הראשית לא יכלה להחליט אם להקדים או לאחר את יום החגיגות על דעת עצמה, החלטה על כך הייתה צריכה להתקבל בממשלה ובכנסת,³ אך לייעץ להקדים ולא לאחר - כדי למנוע חילול שבת בהכנות לחגיגות - בודאי היא יכלה. הממשלה, בדיון בלי"א באדר, החליטה להציע לכנסת לשנות את "חוק יום העצמאות", כך שיום החג ידחה ליום ראשון ו' באייר'. הכנסת, בדיון קצר בלי"א באדר ובג' בניסן, קיבלה את הצעת הממשלה והחוק שונה בהתאם.⁵

קצת עמדה בפני הרבנות הראשית השאלה: האם יש לקיים את סדר התפילות רק בשבת - לפי התאריך המקורי ה' באייר - או ביום ראשון בו יחוגג כל העם, או בשנייהם? הרבנים הראשיים החליטו ביניהם שהתפילות תתקיימנה בכל שבת, בשבת וגם ביום ראשון. רק באסרו חג הפסח, כ"ב בניסן, הם שלחו בדחיפות הצעה מפורטת לחברי מועצת הרבנות הראשית המורחבת, בתוספת הסבר: "מדוחק הזמן לא מצאנו להסיריכם, וחנונו מתכבדים להמציא לכת"ר לדיעתכם והסכמתכם נוסח סדר - יום העצמאות, כפי שנתקבל אחרי עיון רב"ו לא צויין מי היה שותף לקביעת "סדר" זה. לא מצאנו הסתייגות מפרט כלשהו שהביעו חברי המועצה. סדר תפילות זה פורסם לדיעת הציבור הרחב בעיתונות בכ"ט בניסן, תחת הכותרת: "סדר התפילות ביום העצמאות כפי שנקבעו על ידי הרבנות הראשית ומשרד הדתות". על פי יוזמת ובקשת מוזכיר הממשלה ז' שרף, העביר אליו משרד הדתות בכ"ב בניסן, את הנוסח הנ"ל, גם

2. גנזך המדינה, 5887/2. הרב עוזיאל השיב לו בכ"ז באדר, שמכתבו כלל לא הגיע לידיו, ובכל זאת הוא מוזמן אותו עם נציגי "חבר הרבנים של הפועל המזרחי" לדיון בנושא בג' בניסן, שם. בג' בניסן נשלח אליו מברק. בו הוא הוזמן לשיבה עם הרבנים הראשיים בט' בניסן, ארכיון הרבנות הראשית.
3. בעיה זו כבר עלתה בכנסת בדיון הראשון על יום העצמאות בג' בניסן תש"ט (1949), אז הוחלט שלא לדון בכך מחדש מחשבה שה' באייר לא יוכל לחול בשבת, ראה: דברי הכנסת, כרך 4, עמ' 357.
4. הרשות משרד העצמאות הראשונה, כרך 4, תש"י, עמ' 37-43. [הפרוטוקול מצוי בגנזך המדינה].
5. דברי הכנסת, כרך 4, עמ' 926. 1081. ספר החוקים, תש"י, עמ' 105. בישיבת ועדת הכנסת בכ"ה באדר, הביע ח"כ א' מזור, מ"החלוצית הדתית המאוחדת", הסתייגות, ודרש שבמקרה זה יוקדם החג ליום חמישי, כי רק יום פורענות ורחמים. בשל אימום של ח"כ י' בר-יהודה, מ"אחדות העבודה", שהוא בגובה גישה הסתייגות שהחג יוחג בשבת, חוד ב' ח"כ מזור מודיעתו, רק הביע בקשה - שהממשלה תדאג שלא יהיה חילול שבת בהכנות לחג, ארכיון הכנסת, תיק "חוק יום העצמאות - תש"י", לא מצאתי הוכחה שתלמד אם השתיר או חברי הכנסת הדתיים התייעצו בעניין זה עם הרבנים הראשיים.
6. ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות".

בו הוכנסו מספר שינויים. הוא תורגם ונשלח טלגרפית לקהילות היהודיות בחוץ לארץ. ההודעה הגיעה אליהן באיחור ובצורה משובשת.⁷

בפעם הראשונה "הועדה להיז' דתי" על יד משרד הדתות הייתה שותפה לעניין זה. היא פרסמה חוברת בשם: "סדר התפילות וההודיות של חג העצמאות - יסודות ותקנות רבותינו שבארץ ישראל הרבנים הראשיים שלי"א". מטרת החוברת הייתה להקל על באי בני הכנסת להתמצא בסדר התפילה המיוחד - שהורכב מקטעי תפילה שונים ומפסוקים מהתנ"ך - ולשמור על נוסח אחיד בבתי הכנסת בארץ. מאחר ו"סדר" זה עדיין לא הודפס בסידור התפילה. בחוברת יש שינויים קלים מההצעה המקורית של הרבנים הראשיים.

תפילות היהודיה שהתבססו על ה"סדר" מהשנה שעברה עם מספר חידושים, נאמרו בליל שבת, בשבת, במוצאי שבת וביום ראשון, ו' באייר, בו התקיימו החגיגות ברחבי הארץ. הוראות הרבנות הראשית היו אלו:

בליל שבת - אחרי קבלת שבת: תהילים קב (יד-כג) [בחוברת הוסיפו בתחילה תהילים קיז - פסוק בפסוק]; לפני "עלינו לשבח" [בחוברת - "מי שעשה נסים"]; **חצי הלל**: ללא הברכות [בחוברת מופיעה ברכה בסוף].

בשבת - לאחר ההפטרות אמירת פסוקי גאולה מהנביאים בניגון של הפטרה [בשנים הבאות הם הושמטו]; אזכרה לחללי מלחמת השחרור.

במוצאי שבת - עיקר סדר ההודיה בדומה לשנה שעברה: תהילים קא, צג, צח; "מקדש מלך", "התעוררי", "התנערי" [הושמט בחוברת], "לא תבושי", "ימיו ושמואל"; שמע ישראל; "ה' הוא האלקים" [3 פעמים]; וזכי תבוא מלחמה בארצכם" וכו', תרועה בשופר, "והי רצון... כשם שזכינו לאתחלתא דגאולה כן נזכה לשמוע קול שופרו של משיח", ברכת "שהחיינו" בנוסח מיוחד: "ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל ויאמר דוד,

7. שם הצפה, כ"ט בניסן תש"י. במשך כל השבוע לא הייתה כל הזכרה לתפילות החגיגות בשבת וביום ראשון. רק בג' באייר [יום ראשון], פורסם שם תחת הכותרת - "תפילות היום". "בתפילות שהיית הבוקר אחרי חודת הש"ץ אומרים" וכו'. התנחיות שם אינן תואמות במדויק לתנחיות המקוריות של הרבנות הראשית שהתפרסמו בחוברת שנוכחי להלן. נציין, סדר התפילות לשנת תש"י, שהביא פירוש ר' רוקבר בספר החשוב **הלכות יום העצמאות ויום ירושלים**, ירושלים תשמ"ה, עמ' 36. י' קול, **שיראל וגאולתו**, ירושלים תשל"ה, עמ' 268-271. הוא "סדר" חלקי, כי נקבע גם סדר תפילות למוצאי שבת וליום ראשון [החסר שם]. ומה שהביא בסדר התפילות - תש"י [שחל שוב בשבת], הכולל תפילה במוצאי שבת וביום ראשון, זהו הנוסח השלם השייך לשנת תש"י, כי בשנת תש"י" הורחה הרבנות הראשית להקדים את התפילות לליל וליום חמישי, היום בו התקיימו החגיגות בהתאם לחוק החדש שהתקבל באותה שנה. ראה על כך בהמשך, מעל הערה 11. על ההודעה שנשלחה לחוץ לארץ, ראה: גנזך המדינה, 6263/93. פרוק חז.

ההודיה נאמרו ביום זה [ולא בשבת], אך לא מצאתי בעיתונות הודעה על כך מטעמה¹⁴ [כיצד הרבנות הראשית תפסוק בעניין זה בשנים הבאות, ראה להלן - פרק ד' ג-12].

ב. יום העצמאות שחל ביום שישי - תשי"א (1951)

שנה חלפה, ובעיה חדשה באופק - בשנה זו יום העצמאות יחול ביום שישי. הפעם הרבנות הראשית הקדימה, וכבר בא' באדר ב' תשי"א (1951), היא הודיעה לציבור הרחב: **א. בלל קדושת השבת, תפילות הוודיה ידחו ויתקיימו ביום שבת ו' באייר;** **ב. "הועדה להר ציון" תתחיל ביום העצמאות בכתובת ספר תורה של כלל ישראל לזכר הנופלים במלחמת השחרור, שייחנק ממאות יריעות של ספרי תורה שנשרפו בקהילות שנחרבו בשואה. היא קראה לציבור - להצטרף לכתובת אות בספר תורה זה.**¹⁵ בשיבת מועצת הרבנות הראשית המורחבת בה' באדר ב' מסר נציג "חבר הרבנים של הפועל המזרחי", הרב כ"ץ סכורש, שלחבר ה"חבר" יש הצעות שונות לגבי סדר התפילות, וביקש לא לקבל החלטה סופית. הרב הרצוג הודיע, שכבר התמנתה ועדה שתדון בעניין זה וגם בהצעות ה"חבר", והרבנות הראשית תחליט בגדול.¹⁶

כעבור שבועיים, בי"ז באדר ב', קיימה מועצת הרבנות הראשית המורחבת ישיבת נוספת, הובאו בפניה ההצעות של הועדה הנ"ל ושל רבני ה"חבר". בעניין בפרוטוקול של ישיבה זו נחשפים בפנינו פרטים חשובים ביותר על הדיון, שהיה קצר יחסית וללא הבאת נימוקים הלכתיים.¹⁷ ישיבה זו הייתה החשובה ביותר בנושא זה, כי בה קיבל סדר התפילות גושפנקא רשמית, למרות הסתייגות חלק מחברי המועצה לגבי פרטים מסוימים. נסכמה בקצרה:

14. חלים בשבת, ועדת מומחים תדע למצוא תוכן לחג גם כאשר הוא חל בשבת, ואם יש חשש לחילול שבת יתקנו נא הלוח העברי שחג העצמאות לא יחול בשבת! ראה: **קוממיות**, תשי"ז, עמ' 5.
15. ראה: **הצפה**, ב' ו' באייר תשי"ד. נציג דבר תמוה למדי: עורך הרבנות **אור המזרח**, שיצא באדר"ב באותה שנה, ב"ראש דבר" לחוברת ב, ציין לשבח את החלטת הכנסת הנ"ל - להקדים את התפילות ליום המשי - אך בשער הפנימי של החוברת נדפס נוסח תפילה **לשבת**, ש: "סדרות התפילות ברבותנו שבארץ ישראל הגרא"י הרצוג שליט"א" [מבלי להזכיר את הרב עוזיאל - שכ' והרבנות הראשית]. כותרת זו מסתירה ואף לא מודיחה, כי הרבנות הראשית בשנה זו הודיעה לקיים את התפילות ביום המשי מצאתי, שהנחיה נלקח משנת תשי"ז (1950). בתפילות ערבית - אין שנינו, בתפילות שחרית - הסדר שונה [כי לא התקיימה תפילה ביום ראשון כמו בשנת תשי"ז]. הלל שלם ללא ברכה, "תפילה לשלום המדינה" ר"א מלא רחמים" לזכר הקדושים. נוסף, בשנה זו, תשי"ד (1954), היה חידוש מרענן - מונחה ועדה לבחירת המנגנון לתפילות יום העצמאות, **הצפה**, כ"ט בניסן תשי"ח.
16. ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות". היו אלה הצעותיו של המנהל הכללי של משרד הדתות, ד"ר ש"ל כהנא, שנדונו בישיבה המיוחדת בט"ז באדר א', בה התקוממה ועדה שתספל בעניין. שם.
17. ארכיון הרבנות הראשית, הרב אונטרמן הכין נוסח תפילה: ביום ו' - הלל בידיגובשבת - הלל שלם, שם. ארכיון הרבנות הראשית, שם. בנתיים משרד הדתות מסר להדפסה את הנוסח משונה שעברה, שם.

הרב מושלם ראטה, מגדולי המוסקים בדור, העלה הצעה חדשה - לקרוא בשבת לאחר ההפטרות גם את הפטרת פרישת נח: "דוני עקרה... עניה סערה" וישעיהו דף, לדעתו, חובה לומר ביום העצמאות הלל בברכה - על נס שנעשה לכל ישראל שיצאו ממוות לחיים - אך לשם כך יש צורך בהסכמת כל הרבנים.¹⁸

הרב צבי פסח פראנק, רבה הראשי של ירושלים, ותיק חברי המועצה, הביע התנגדות לעצם אמירת ההלל, בגלל יחסה השלילי של הממשלה לתורה ומצוותיה "ערבה כל שמחה".¹⁹

הרב ראובן כ"ץ, רבה הראשי של פתח-תקוה, הביע התנגדות לאמירת ברכת "שהחיינו".²⁰

18. ביטוס הלכתי לכך הוא יתן בכ"ז באדר תשי"ב (1952), בתשובה לשאלת שר הדתות הרב י"ל מימון - מהי דעתו לגבי אמירת "שהחיינו" ביום העצמאות על כך הוא השיב: אין להטיל חובה לבדור זאת, אבל מי שרצה הרשות בידו, ומי ששמו בתקומת המדינה חייב לבדור "שהחיינו", ונכון לאומרה לפני הברכה על ההלל. התשובה נדפסה בספרו ש"ת **קול מבשר**, א' ירושלים תשל"ג, סי' כא ג-אור המזרח, י (ניסן תשס"א), עמ' 12-9. **באנציקלופדיה תלמודית** [ט, ירושלים תשל"ג, עמ' שצח הערה 164], ש. הוויסות אחת בלבד ליום העצמאות, והיא - הזכרת תשובה זו, המצוטטת ביותר בספרות ההלכתית על מדות החג. במכתב לרב ז' גולד, מט' באייר תשי"ז (1955), גילה הרב הרצוג, שהרב ראטה שלח אליו קונטרס בעניין זה אך הוא לא הובא לדיון במועצת הרבנות הראשית, ארכיון הרב הרצוג, תיק "יום העצמאות". הרב הרצוג דחה את ראיותיו של הרב ראטה. שיש לבדור על ההלל, ראה בספרו: **ד"ר שפירא-עוזר** **הפסוקים והרבנות**, ב' ירושלים תשמ"ט, סי' קה [ללא תאריך]. ראה להלן, הערה 76. את ההיתר של הרב ראטה לבדור ברכת "שהחיינו", דחו בש"ת **ישיבת עבדי**, ו' א"ח, סי' י' סט' ב', ש"ת **יבוע אומר**, ד', א"ח סי' ג' ס"ק ה', ו' שם, ו' א"ח סי' מב', ש"ת **דבר יהושע** (לעיל, הערה 18 לעומתם, רבה של ירושלים הרב ש' משהש, הציע - כדי לצאת מידי ספק, לבש הש"ץ בגד חדש, יבדך "שהחיינו", וכל הקהל יענה אמן, מובא בהסכמה לסיפור ר"א שדקי - עורך], **בית מלכות**, ירושלים תשל"ט. [העורך כתב, שיש לבדור ברכת זו בתפילות ערבית לפני בלדור ברכה זו, ראה: לעיל, פרק ב הערה 30, ולהלן הערה 22]. עוזיאל סבר בתחילה שיש לבדור ברכה זו, ראה: לעיל, פרק ב הערה 30, ולהלן הערה 22.
19. הרב ע' יוסף, בש"ת **יבוע אומר**, ו' ירושלים תשל"ז, סי' מא הביא מפי מגידו אמת, שהרב פראנק התנגד בבית מדרשו שלא לומר הלל ביום העצמאות.
20. נציין, שבהדמנת אחרת תהיה הרב כ"ץ: יום העצמאות הוא חג דתי גדול וחשוב שיש לשמחו ולהחיות בו לקב"ה, אך אין לתת לו מעמד של שחר תחי ישראל כי יש בכך חשש של "כל תוסוף", ומי שלא גווג כסדר שקבעה הרבנות הראשית בשנים הראשונות עושה בנגוד לתורה ולהלכה. כן הוציין את קביעתה - לומר הלל ללא ברכה - שהיה יהושע ויורא לא קבעו את כיבוש ארץ-ישראל כיס חג. ראה: ש' שמיר, **מגילת אל פנים**, 52 (אייר תשי"ד), עמ' 9-8. וראה עוד: **עין בעין**, 17 (ו' באייר תשי"ח), עמ' 23 **מתנינים**, כה נ"ו. אייר תשי"ט, עמ' 3, 9-8 ובספרו: **שער ראובן**, ירושלים תשל"ב, עמ' שר-שט. וראה לעיל, פרק ב מעל הערה 57. רבה הראשי של חיפה, הרב י' קניאל, סבר - יום העצמאות הוא חג דתי אך רק הרבנות הראשית רשאית לקבוע מהו הצביון הדתי שיש לתת ליום זה, ויש לומר בו הלל ללא ברכה, ראה: **מגילת אל פנים**, שם; **מתנינים**, שם; תנ"ל, קריאת שמע והלל כקורא בתורה ובתהלים, **מוכרת**, ירושלים תשכ"ב, עמ' 350-353. וראה עוד: ר"ע יוסף, ש"ת **יבוע אומר**, ו' א"ח, סי' לו ס"ה, ש' שדן בדבריו.

לעומתו, "הראשון לציון" **הרב עוזיאל**, דווקא צידד להמשיך ולברך ברכת "שהחיינו" בנוסח שנקבע בשנה שעברה, מאחר וכבר ברכו ברכה זו בעבר, וכן לגמור את ההלל אך בלי הסיכום של "יהללך". הוא מחה על הביטוי בו כינו "צטורי קודשא" יום זה - "החג אשר בדו מלכם" - הואיל והוא נאמר בתנ"ך על חג שנחוג לעבודה זרה.

הרב הראשי, **הרב הרצוג**, עמד על דעתו - ימינו הם "אתחלתא דגאולה", והנס של התלוצות מעל הגויים מחייב הודיה. הוא היה מוכן לפשרה, לומר הלל ללא ברכה בגלל ייסורי הנפש על המצב הרוחני הירוד במדינה כך שהשמחה מהולה בתוגה.²¹ הוא ראה מלאכותיות באמירת ברכת "שהחיינו".

בסופו של דבר, התקבלה דעתם של הרבנים הראשיים, שגודלתם בתורה וסמכותם לא הועמדה בספק. הוחלט לקבל את הצעת "חבר הרבנים של הפועל המזרחי" לסדר התפילות, שהיה נהוג בעבר, בהשמטת ברכת "שהחיינו" בערב,²² אמירת משניות בסעודה וברכת "יהללך" בסיום ההלל. בפועל היו שינויים וחיידים נוספים, שלא נדונו בישיבה הנ"ל, החשוב שבהם - יש לומר פסוקי דזימרה כמו בשבת.

במכתב למנכ"ל משרד הדתות ד"ר ש"ז כהנא, מכ' באדר ב', פורטו השניוניים והחיידים:

21. לנימוק זה הסכימו הרב ש' ישראל, לשאלת העצמאות והגאות היום, דעות. ב והמנוח-אב תשי"א, עמ' 40-42, והרב ע' יוסף, ש"ת **יגיע אומר** ולעיל, הערה 19. בספרי **פסוקים וכתבים** (לעיל, הערה 18, עמ' תפ), דחה הרב הרצוג את הסתייגות החרדים מלראות בהקמת המדינה "אתחלתא דגאולה". והסביר - הרבנות הראשית, שהיא הגוף הפוסק לכל ארץ-ישראל מלבד למיעוטים ידועים, לא אסרה את אמירת הברכות על ההלל למעוניינים בכך. היא הכירה בכוונה וחשיטה, שאם היא תוציא הוראה המחייבת לברך על ההלל בכל בתי הכנסת בארץ, יהיו בני כנסת שיטמנו להוראה זו, יהיו שיאמרו קינות, ובמקומות אחרים יבואו לידי מחלוקת. הפסיקה שלא לברך באה: "להחליץ מהמחלוקת מבית ומחוץ...כל מה שאפשר למעט במחלוקת בבתי הכנסת יותר טוב". וראה עוד: לעיל, פרק ב הערה 33; ולחלן, הערה 76. על פסק זה ראה: מ' פרידמן, "מדינת ישראל כדילמה דתית", **אלמנים**, 3, ותשי"א, עמ' 50-52; ר"א שטרן, פור'ם, תנובה ויום העצמאות, **כי שריף**, אדר תשנ"ח, עמ' 208.

22. העלתה גם הצעה לברך בנוסח זה: "ברוך ה' אלקים אלקי ישראל עשה נפלאות לבדו, שהחיינו וקמנו והגיענו לימן הזה", ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות". כ"ב בסיו תשי"ב (1952), כתב הרב עוזיאל הערות על הצעות של הרב הרצוג לקראת "יום הקהל" [בסוכות תשי"ג]: "ברכת 'שהחיינו' ביום העצמאות רבו המערערים ורבים הם אשר הלכו וסוברים לברך בשם ובמלכות. הקהל ברובו שרגל לומר שהחיינו בשם ובמלכות מתקשה להוציא מפיו ברכה מקוצרת זו [ראה לעיל, הערה 8] לכן, מיטב לדעתי שלא להכנס שוב בספק זה", גנז המדינה, 5/8967. וראה לעיל, פרק ב הערות 30, 33. בסדר התפילה של מושב יתיר [ראה: **מדרש דוד יומא**, 1 ותשי"ט], עמ' 207, נכתב: "יאמר חון וקרל נוסח מיוחד של ברכת שהחיינו כפי שתקנה הרבנות הראשית בתשי"ד". הוכחנו לעיל, שתקנה זו בוטלה כבר בשנת תשי"א (1951), את הסיבה לשיבוש זה, ראה לעיל, הערה 7.

"מעצת הרבנות הראשית בישיבתו מ"ז אר"ב תשי"א וחליטתו על חסדר הדב"ב, והכל כסדר פרט לשינויים הבאים:

א. בפומי "לכה דודי". התעוררי, לא תבושי, ימן ושמאל (וחשפט: מקדש, התעורי) נוסף פומן - "זה היום ...".

ב. "שהחיינו" - נמחק.

ג. הוסף: "מי שעשה נסים ... חברים כל ישראל" - כברכת חודש.

ד. "שיר המעלה" (במעצת "התקווה" - תוספת).

בשחרית

ה. בפסוקי דזימרה מוסיפים "למעצת" כבשבת.

"אז ישיר" - אמרים פסוק בפסוק.

ו. ברכת יהללך [בסוף ההלל - ש.ב.] - נמחק.²³

ז. "מי שעשה נסים" ביום כבנוסח הקודם דהיינו... "וצאמר לפיו שירה חדשה".²⁴

שני עקרונות חשובים הנהו את מנסחי סדר התפילות:

א. מחד גיסא, הכוונה היתה להודות על הנס הגדול של תקומת המדינה, אך מאידך גיסא נקבע לומר הלל ללא ברכה בתוספת "אני מאמין בביאת המשיח", כדי להדגיש - עם כל השמחה, זו היא רק "אתחלתא דגאולה" ויש להמשיך לצפות לביאת המשיח. ב. לכתחילה תוכן כך, שלא יהיו דברים המחייבים מבחינת ההלכה, כדי שלא ייווצרו ספקות בעיקר לגבי אמירת ברכות בשם ומלכות, לכן הוכנסו רק פרקי תהילים וקטעים אחרים שיש בהם הודיה לקב"ה.²⁵

נוסח מתוקן זה הודפס במלואו בחוברת שיצאה לאור והופצה על ידי משרד הדתות [משום מה הוא לא התפרסם בעיתונות], בה נוספו 2 פרטים על המפורט לעיל: 1. הדלקת נרות בבית הכנסת לפני תפילת ערבית. 2. בסיום תפילת ערבית - "אני

23. אמירת "שירת הים" פסוק בפסוק באה להדגיש - שיד ה' היא זו שעשתה את הנס הגדול של היציאה מעבדות לחירות וממות לחיים, ראה: ר"א קלינסקי, **אף הצבי**, ב. ירושלים תשנ"ב, עמ' 25. על סיבה נוספת, ראה: לעיל, פרק ב הערה 4. נציין, שהרב ע' הדאיה כתב בספרו ש"ת **ישכיל עבדי**, ח, ירושלים תשי"ב, השמטה ר' עמ' קסט - את ההלל יש לומר אחרי התפילה כמו שפסקו הרב הרצוג והרב עוזיאל בהסכמת כל חברי מועצת הדתות הראשית. כאן אנו רואים, שההוראה שלהם היתה לומר את ההלל אחרי תפילת שמונה עשרה.

24. ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות".

25. כך שמעתי בשמו של הרב ש' ישראל.

היא החליטה להגיש לכנסת הצעת תיקון לחוק - להקדים את התגיונות ליום המשיג.²⁷ הכנסת קיימה דיון קצר בנושא זה בד' וב' בניסן, מהחשש שמצד צה"ל יגרסו לחילול שבת, היא קיבלה את התיקון הבא: **"אם יום ה' באייר יחול בשישי בשבוע - יוחג יום העצמאות ביום ד' באייר של אותה שנה"**.²⁸ הרבנות הראשית הורתה להקדים את התפילות בהתאם [ולא לדחות לשבת כפי שהיא הורתה בתחילה]. אך רק ביום חמישי, ד' באייר²⁹, התפרסמה בעיתון "הצפה" ידיעה קטנה ולא בולטת בעמוד האחורי: "הרבנות הראשית מפנה את תשומת לב הרבנים והגבאים בבית הכנסת - שסדר התפילות ליום העצמאות נקבע כמובן ליום ד' באייר יום העצמאות, ובטעות נדפס בחוזר יום ה' באייר".²⁹ הפעם הכותרת בעיתון לא דתה למחרת היום היתה רבת משמעות: **"בהפגנת כוח ובתפילה חגגה הארץ את יום עצמאותה"**.³⁰ [כיצד תפסוק הרבנות הראשית בעניין זה בשנים הבאות, ראה להלן - פרק ד/ג-1].

ג. "הגדת יום העצמאות" - תשי"ב (1952)

בשנה זו היו מספר חידושים. בט' באדר תשי"ב (1952), הובאה לראשונה בפני מועצת הרבנות הראשית "סדר תפילות ערבית ליום הזיכרון מלחמת הקוממיות" [חל בד' באייר]. שהציע משרד הדתות ביוזמת מנכ"ל המשרד ד"ר ש"ז כהנא. גם הפעם היתה זו יוזמה של אחרים. המועצה אישרה סדר זה עם שינויים קלים, והוא הודפס לראשונה בחוברת של משרד הדתות יחד עם סדר התפילות וההודות ליום העצמאות.³¹

27. **תשומות עיבוד הממשלה השנייה**, כרך ה, תשי"א, עמ' 13-15 [הפרוטוקול מצוי בגנזך המדינה; ידיעה קצרה על כך התפרסמה ב**הצפה**, כ"ט באדר ב' תשי"א].

28. **דברי הכנסת**, כרך 9, עמ' 1622, 1655. **ספר החוקים**, תשי"א, עמ' 109; ארכיון הכנסת, תיק 3317/27. הרב ע' הראיה בספר ולעיל, חורג 23, השמטות י"ד ח ס"ח ג. הצדיק החליטה זו גם מבחינה הלכתית - פורענות לא מקדימים אך שמחה כן, כמו בקריאת המגילה, ואמנו של החג לא חייב להיות קבוע כמו בחג מהחורג.

29. **הצפה**, ד' באייר תשי"א.

30. **הבקר**, ה' באייר תשי"א. צוין שם, שהרבנים הראשיים השתתפו במצעד צה"ל שהתקיים בירושלים.

31. מפרוטוקול הישיבה, ארכיון הרבנות הראשית, ההצעה נשלחה, כ"ט בשבט, על ידי אי"י לבגין, עוזר של ד"ר ש"ז כהנא. סדר התפילות, שהתפרסם על ידי הרבנים הראשיים בא' באייר, גם במודעת רחוב, התי: **בתפילות ערביות** - אחרי "קדיש תתקבל", מזמור תהילים ט פסוק בפסוק, וקדיש על ידי הורים וקורבים. **תפילות שחרית** - אחרי "קדיש תתקבל", פתיחת הארון, מזמור תהילים קמד פסוק בפסוק; תפילות אחרות, "אל מלא רחמים" וקדיש על ידי הורים וקורבים. יש להדליק נרות לעילוי נשמות הנפלים לפני תפילות ערבית ושחרית. בשם ה"ועדה לחר ציון" נמסר שם: ב' באייר תתקיים בחר ציון ההכרזה המשותפת על חג העצמאות, לפי הסדר שנקבע על ידי הרבנים הראשיים. נציין, שכבר ב'

מאמין". נוסח זה יודפס בכל שנה עד שנת תשל"ג (1973), ויותר לא יחולו בו שינויים מהותיים.²⁶

כאן התרחשה תפנית מפתיעה. הממשלה התכנסה בכ"ח באדר ב', לדיון בתגיונות יום העצמאות, העלויות להיפגע אם הן תתקיימה ביום שישי הקצר, מפאת קדושת השבת. על פי הצעת השרים הדתיים, הרב י"ל מימון מהמחירי והרב י"מ לוי מאגודת ישראל,

26. משנת תשי"ג (1953), ביוזמת משרד הדתות, סופח קונטרס "סדר תפילה ליום הזיכרון וליום העצמאות" לסידור **תפילות ערבים** נוסח ספרד, על פי **הצפה**, ב' באייר תשי"ג. לאחר מכן הוא נדפס גם בסידורים אחרים. מפאת תשיבות של חוברות אלו נעיר עלייתן מספר הערות. אך נקדים את דבריו של הרב אונטרמן: "מצד אי הדיעה שיצאה מאתנו, ומפני סיבה לא ידועה מתקצרו הדברים בחוברת שנדפסה על ידי משרד הדתות. כבר נאמר להם שמה שיצא ממשרד הרבנות הראשית אינו זקוק לתיקונים", **שרית שבת מיוחדת**, ב, ירושלים תשי"ג, ס' סא. ואכן חלק מההוראות והשיבושים הם משל עורכי החוברות.

1. משנת תשי"ג נכתב בשער החוברת: "יסודות ותקנות רבותנו שבארץ-ישראל שליש"א" [כבר לא הרבנים הראשיים, אולי כדי לכלול גם את רבני "חבר הרבנים"]. 2. אין כל הוראה - האם יש לומר "תחנון" במנחה בערב החג, לא מצאתי שדבר זה נדון במועצת הרבנות הראשית. מצאתי מכתב ממזכיר הרבנות הראשית, מנכ"ל בשנת תשל"ב (1971), בו הוא כתב: "היומים הללו ומנהגיהם הם מלילי של יום ולא ממנחה שלמנהגים", ארכיון הרבנות הראשית [הרב גורן סבר - שאין לומר "תחנון", הרב צ"י קוק והרב ישראל סברו - שיש לומר. ראה להלן - פרק ו-א-1]. 3. בתפילות ערבית ההוראה תמיד: "למני ברכי" וכל, לא ברור אם יש לומר לפני כן "והוא רחום" [הרב ישראל סבר - שכן, הרב גורן סבר - שלא, ראה להלן - פרק ד/1]. 4. לא ברור אם בפסוקי דזמרה של שבת יש לומר גם את "ממור שיר ליום השבת" [לדעת הרב זיון, הרב ישראל יהוד גורן - לא, לדעת הרב ריה - כן (ראה שם)]. 5. בשנת תשי"ז נדפס הקטע "מי שעשה נסים" לאחר הכותרת "הלל", ובשנת תשל"ח נכתב במפורש: פותחין [במקום ברכת המצות] - מכאן שאין תחליף לברכה על ההלל. 6. הפסרת "עוד היום בגוב" הודפסה תמיד רק עד: "מאדבק כנפות הארץ" (ושעונו יא, יב), ולא כהפסרת שמני של פסח בחוץ לארץ עד "קדיש ישראל" (שם, יב, ו), כפי שהוחלט בשנת הראשונה. 7. רק משנת תשי"ז הוכנסה ב"תפילה לשלום המדינה" המשפט: "ושלח לנו מהרה בן דוד משיח צדק" [בארכיון הרבנות הראשית - תיק "יום העצמאות", ובארכיון הרב הרצוג מצאנו שני מכתבים ואלא תאריך ושם הכותבים, בהם העירו הכותבים לרב הרצוג, שהכניס תפילה זו ל"סדר" היום, שיש לתקן טעות זו]. 8. רק בשנים תשי"ג-תשי"ז נדפס נוסח ה"זכור" לחללי השואה במלואו [ברוב הסידורים הוא השמט]. 9. משנת תשי"ז - מופיעה תפילה לשלום נשיא המדינה י' בן צבי, ומשנת תשל"ד לנשיא י' שור. מצאתי, שנוסח התפילה הוא בדיוק נוסח התפילה שהיברה הרבנות הראשית לכבוד יום ההולדת ה-75 של הנשיא הראשון ד"ר ח' וייצמן. **ראה קול תורה**, א-ב, תשרי-חשוון תשי"ז, **הארץ**, ד' בכסלו תשי"ז, **הצפה**, י' בכסלו תשי"ז [על הנוסחאות השונות ל"תפילה לשלום הנשיא", ראה: י' רפלי, **הצפה**, ז' באייר תשי"ז]. 10. משנת תשי"ז הודפסה "תפילה לשלום בעולם", במוספת הערה: לומר בחול המועד **סוכות** בשנת תשי"ז - הערה זו נמחקת. 11. אין הוראה אם לומר "למנצח" אחרי "אשרי" [הרב גורן סבר - שלא]. 12. בשנת תשי"ז הוחרבה עוצבה מחוץ, וכן גם בשנת תשל"ח - פרקי התהילים חולקו לקריאת השי" ולמענה הצבור ונוספה תקנת הרבנות הראשית ל"יום ירושלים". 13. בשנת תשל"ג, הוציא משרד הדתות חוברת זו למרות שהוראותיו של הרב הראשי, הרב ש' גורן, היו שונות ממה שהיה מקובל 25 שנה [ראה פרק ד]. בנוסח המקובל כיום ברוב בתי הכנסת בארץ הושמט: "תפילות התשובה", "תפילה לשלום בעולם" וה"זכור" לחללי השואה. ראה להלן, פרק ו הערה 77.

ג. יום העצמאות בזמנים מיוחדים – פסיקה שונה

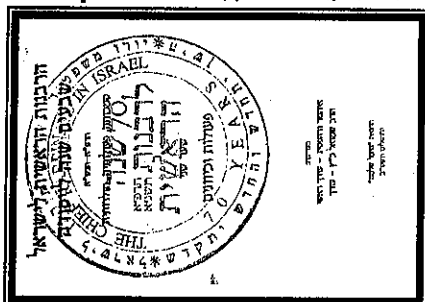
בתקופה זו, כאשר יום העצמאות חל בזמנים מיוחדים, פסקה מועצת הרבנות הראשית אחרת ממה שפסקו קודמותיה:

- ג. **באייר שחל ביום שישי** – על פי התיקון לחוק יום העצמאות בשנת תשי"א (1951), הוקדמו אז החגיגות ליום חמישי כדי למנוע חילול שבת. גם הרבנות הראשית הורתה להקדים את תפילות החג ליום זה [ראה לעיל – פרק גוב]. בשנת תשל"ח (1978), הורתה כך הרבנות הראשית בהתאם להוראות של הרב גורן, עם ההספה: **ביום שישי** – אין לומר "תחנון", יש לנהוג בו שמחה ומותר להסתפר בימים חמישי ושישי.²⁶ גם בתקופה הבאה, בשנת תשמ"ה (1985), תורה הרבנות הראשית כך, מבלי להתייחס ליום שישי.²⁷
- ד. **באייר שחל בשבת** – על פי התיקון לחוק יום העצמאות בשנת תשי"ד (1954), הוקדמו באותה השנה החגיגות ליום חמישי כדי למנוע חילול שבת. גם הרבנות הראשית הורתה להקדים את התפילות ליום זה [ראה לעיל פרק גא]. כאשר דבר זה אירע בשנת תשל"ד (1974), העניין נדון בישיבת מועצת הרבנות הראשית בכ"ה בניסן,

העצמאות ברכת "שהחיינו" בשם ובמלכות ולומר הלל השלם בברכה ובהתאם לכך אבקש להסדיר את לוח ימינו ומנהגים, ארכיון הרב גורן. מצאתי התייחסות לכך בשנתון **שנה שבת**, היוצא על ידי "הלל שלמה", רק משנת תשל"ז. שם בעמ' 81 נכתב: "יום ד', ה' בו יום העצמאות. לפי ההלכות מועצת הרבנות הראשית לישראל, אומרים בבית הכנסת הלל שלם בברכה וברכה "שהחיינו". לדעת הראשון לציון הרב הראשי הגר"ע יוסף, אומרים **הלל ללא ברכה** ואין מברכים "שהחיינו" [אין הוראות לגבי הלילה]. בשנתון תשל"ה, עמ' 86, שונה מעט הנוסח: "לערכות תפילות בבתי הכנסת עם 'הלל שלם'". לפי דעת מרן הגר"ד הגר"ש גורן ו**חברי מועצת הרבנות**, יש לומר הלל... "ההמשך כנ"ל". הוראות של הרב גורן התפרסמו שם עד שנתון תשל"ח, למרות שהרבנים הראשיים, הרב שפירא והרב אליהו, שנבחרו בשנת תשמ"ג (1983), סברו אחרת, ראה על כך בפרק הבא. על היתרו של הרב גורן להתנהל ביום זה, ראה: לעיל, פרק ג הערה 87.

26. **הצפה**, ג' באייר תשל"ח. הרב גורן חזר בו ממה שכתב בט' בניסן תשל"ח, לשלוח בני-עקיבא בקליבלה, וממה שהורה 3 שנים קודם בכ"ד באולר תשל"ה (1975) לערכי ה"סידור" של הקיבוץ החדש – שאת תפילות החג יש לקיים בליל וביום **שישי**, ארכיון הרב גורן. ראה להלן, הערה 33. גם הרב ש' אבנר, **עטורי כהנים**, 97 [אדר תשנ"ג], עמ' 25 כתב: לדעת כל השיטות אין לומר "תחנון" ביום ו', כי בכל זאת נותרת קדושת באותו יום. לעומת זאת, לכבוד שנת היובל למדינה בשנת תשנ"ח (1998), על פי ההלכות הכנסת [מכ"ז באדר תשנ"ח], ראה: **דברי הכנסת ה-14**, כרך כב, עמ' 6579-6580, 6728. נהוג יום העצמאות ביום חמישי [הוקדם כחוק] וגם ביום שישי. הרבנות הראשית הורתה לומר את תפילות החג רק ביום חמישי, וליום שישי יש להתייחס כיום רגיל, **הצפה**, כ"ז בניסן תשל"ח, בשנה זו התפרסמה ידיעה בשם הרב ע' יוסף, לראשונה מאז אמן רב – מותר ביום זה לומר הלל, אין לומר "תחנון" וערכו סעודות שמחה, **מעריב**, י' בניסן תשל"ח.

27. מפורסמול השיבה בא' באייר תשמ"ה, ארכיון הרבנות הראשית. **הצפה**, ב' באייר תשמ"ה. גם הרב נסים, בתשובה לשאלת תנועת "עזרא", בשנת תשל"א (1961), הורה כך, בהוספת עצה חשובה: לפתח את תנועת המזון ביום חמישי אחרי שעת המנחה, כדי שיהיה ניתן להצטייד במצרכי מזון מבעוד מעוד לכבוד שבת, **ידיעות אחרונות**, ב' באייר תשל"א.

בה הוחלט – להקדים את התפילות לליל וליום חמישי. הנימוקים של הרב גורן היו: א. לא להתנתק מהציבור הרחב שיחגוג ביום חמישי. ב. ה' באייר – יום ההכרזה על הקמת המדינה – נקבע כסמל לכל התקופה אך בו לא אירע דבר המחייב את אמירת התפילות דיוקא בשבת.²⁸ לאחר שבע התפרסמה הודעה נוספת של הרבנות הראשית [בנראה שהיא יצאה מהרב גורן עצמו], בה יש ההספה: **ביום שישי** – אין לומר "תחנון", **ובשבת** – אין לומר "אב הרחמים" [בתפילת מוסף] ולא "צדקת צדק" בתפילת מנחה.²⁹

כאשר דבר זה חזר בשנת תשל"ז (1977), החליטה מועצת הרבנות הראשית בכ"ה בניסן, בישיבה בראשות הרב גורן – כל הנהוג ביום העצמאות, כולל **ברכת "שהחיינו"** [בפעם הראשונה יש התייחסות מפורשת לברכה זו], והלל, יוקדם לליל וליום חמישי.³⁰ והנה, שבע לאחר מכן, פרסמה הרבנות הראשית בעיתונות את סדר התפילות בהתאם להתלטה זו ועל פי ההוראות של הרב גורן, בסופו יש הוראות נוספות: **בשבת** – לאחר ההפטרה [הרגילה] יש לחוסף את החלק הראשון וישעיהו י לב – יא, טו של הפטרה "עוד היום בנוב" [ללא ברכות], ולומר אחר הקריאה בתורה את תפילת "מי שעשה" נסים לאבותינו" הנאמרת ב"שבת מברכים" [מבלי להזכיר את ההוראות משנת תשל"ז].³¹

לעומת זאת, בשנת תשמ"א (1981), הוציא הרב גורן לפי ההלכות מועצת הרבנות הראשית הוראות שונות לגמרי, שעיקרן:

בליל יום חמישי – [נוסח התפילה הרגיל **ללא ברכה** "שהחיינו", **חצי הלל ללא הברכות**, "אדון עולם" במנגינת "התקווה", מברכים איש את רעהו: "לגאולה שלמה". **ביום חמישי** – [נוסח התפילה הרגיל ביום זה], **חצי הלל ללא הברכות**, "אדון עולם" במנגינת "התקווה".

28. מפורסמול השיבה, ארכיון הרבנות הראשית. **הצפה**, כ"ז בניסן ו' באייר תשל"ז. וכך הוא כתב כבר **הצפה**, ד' באייר תשל"ז, ו**שנה שבת**, תשל"ב, עמ' 135-142. מאמר זה הופץ על ידי הנהלת בני-עקיבא העולמית בתמוצות בשבת תשל"ז (1971) ובאדר תשל"ד (1974). ראה להלן, הערה 33.

29. **הצפה**, ד' באייר תשל"ז. בתשובה לשאלת תלמיד ישיבת שעלבים, מעש"ק מרשת שמיי תשל"ז (1974), השיב הרב צ"ק קוק: יש להתנהג בשנה זו כפי שפסק הרב גורן, ראה: **תחומין**, יג ותשנ"ב-תשנ"ג, עמ' 191 [המכתב הוא משנת תשל"ד (1974)]. לכן היה על המערכת להפנות בהערה למאמרו של הרב גורן **בשנה שבת** ולעיל, הערה 28, ולא לספר **תורת השבת והמועד** שיצא לאור רק בשנת תשמ"ב (1982). כי שם הוא חזר בו ממה שכתב לפני כן, כפי שנבאר להלן בהערה 33: מ' שילוח, יום העצמאות שהוקדם מה ידני? **עמודים**, 305 [אייר תשל"א] עמ' 266-267 = **קודש וחול בחיינו**, יבנה תשמ"א, עמ' 34-32.

30. ארכיון הרבנות הראשית, תיק תשל"ז-מ: **הצפה**, כ"ז בניסן תשל"ז.

31. **הצפה**, א' באייר תשל"ז.

בילול שבת – תהילים קז לפני תפילת מנחה, ברכת "שהחיינו" לפני "ברכו", הלל שלם בברכה.

בתפילות שחרית של שבת – הלל שלם בברכה, והפסרת "עוד היום גבול" לאחר הפסרת היום ולפני הברכות שלאחריו.

בסיום נוספת הערה: מותר להתגלה אור ליום ג' באייר וביומו **וביום שיש לכבוד שבת**.³² [ראה נספח ו].

הפעם סבר הרב גורן, שמבחינה הלכתית יש לומר את עיקר תפילות החג דוקא בה' באייר – ביום קבלת הריבונות על ארץ ישראל וההכרזה על הקמת המדינה שפירושה ירושת ארץ-ישראל – כפי שהיתה התקנה המקורית בשנה הראשונה.³³ היו רבנים שסברו, שיש לומר את התפילות בליל וביום חמישי בלבד בו התקיימו החגיגות, כדי לא להפריד, דוקא ביום מאחד זה, בין הציבור הדתי לציבור הכללי.³⁴ דבר זה גרם

32. הצפה, ב' באייר תשמ"א, לא מצאנו את פרטוקול השיבה. בפירוט בעיתונות נשמטה ברכת "שהחיינו", לכן שודרה ידיעה ברדה – לומר ברכה זו לאחר קבלת שבת ולפני "ברכו", ארכיון הרב גורן. במכתב, מב' באדר ב' תשמ"א, כתב הרב גורן, שיש לקרוא רק את הפסות "עוד היום גבול", שם [הדדום, סו-סז ואולל תשל"ח], עמ' 12-13. בשנה בשנה, תשמ"א, עמ' 135 נכתב בפשוטות – מקדימים ליום חמישי [כפי שהיה נהוג בשנים תשל"ד (1974) ותשל"ז (1977)]. ובעמ' 149 פורסם שם לראשונה סדר התפילות על פי ההוראות של הרב גורן, וגם שם אין התייחסות לאמירת התפילות בשבת.

33. ראה: ר"ש גורן, **תורת השבת והמועד** (לעיל, הערה 23), עמ' 442-432. שם הוא חזר בו ממנה שכתב 10 שנים קודם לכן (לעיל, הערה 28), מבלי לציין זאת כמו כן, הוא לא הזכיר שם את סדר התפילות שקבע בעצמו בשנים תשל"ז (1977) ותשמ"א (1981). אלא כתב שיש לומר את כל התפילות רק בליל שבת וביומו. את הסיבה לשנינו ביצעו הוא ביאר במכתב למערכת תחומין מ' בגיוסן תשל"ד (1994) – בארכיונו – הסתמכותו על עובדה לא נכונה. הוא חשב, שהכנסת קבעה כבר בשנת תש"ט (1949) – שאם ה' באייר יחל בשבת, החג ידחה או יוקדם – לכן כך יש לנהוג גם בשנים הבאות. אך התברר לו, שבפועל רק בשנה השניה, תש"י (1950), הכנסת החליטה לדחות את החג במקרה כזה ליום ראשון י' באייר, ובשנת תשל"ד (1954) חל שינוי נוסף, הכנסת החליטה להקדים את החג ליום חמישי ג' באייר [ראה לעיל – פרק גא]. לכן שינוי מאוחר זה לא יכול לשנות את הקביעה המקורית – שהיום יוחג תמיד בה' באייר. מכאן ניתן ללמוד על חשיבות הדיוק והידע בעובדות היסטוריות המשפיעות על הפסיקה

ההלכתית. ועוד יש להעיר על מה שכתב שם בעמ' 441: "ראינו בתיקי הרבנות הראשית, שגם רבנותו הראשונה נוחה נפש, הרבנים הראשיים שקדמו לנו, מרן הגרי"א הרצוג זצ"ל והאגוד הראשון לציון רבי

בן ציון מאיר חי עוזיאל זצ"ל, התלבטו בבעיה זו כאשר ה' באייר חל בשבת, והדעת מכרעת יותר שלא להקדים ולא לאחרי" [אלא כל התפילות בשבת]. הרי ראינו לעיל [וגם בפרק – ג, א, ב], שהרב הרצוג והרב עוזיאל התלבטו בבעיה זו רק בשנת תש"י (1950). אך מהרגע שהכנסת החליטה סופית להקדים את החגיגות מזמן שיש או משבת לליל וליום חמישי כדי למנוע חילול שבת, כך הורחבה גם הרבנות הראשית לבני התפילות. מרחב ד"ר י' אלפסי, רב בית הכנסת "קוממיות-אברהם" ביישוב הרב גורן, שמעת: בשנת תשמ"א (2001), כאשר יום העצמאות חל שוב בשבת, התפילות שם הוקדמו לליל וליום חמישי, כי היו ששמעו את הרב גורן אומר – הקהל הרחב לא קיבל את פסיקתו בעניין זה:

ראה: ר"י אריאל, 'יום העצמאות שחל בשבת ובערב שבת', **תחומין**, ח ותשמ"ז, עמ' 66-59 **ש"ת**

ליוכוחים רבים בבתי הכנסת ופגיעה באווירת החג ובקדושת השבת.³⁵ אנו רואים כיצד באותה מועצה חלו שינויים כה מהותיים ובאותו נושא:

3. ה' באייר שחל בתענית בה"ב – כאשר דבר זה אירע בשנת תשי"ג (1953), הורחבה הרבנות הראשית לומר את תפילות החג כרגיל, וגם את הסליחות הנאמרות בימים אלו, ללא "תחנון", כפי שנהוג כאשר חלה בהם ברית מילה [ראה לעיל – פרק ד'ד]. בשנת תש"ם (1980) הורחבה הרבנות הראשית בפשוטות לדחות את אמירת הסליחות לשבוע הבא [ראה לעיל – סעיף א].³⁶

בשנת תשמ"ב (1982), יום העצמאות חל מיד לאחר פינוי חבל ימית ונסיגת צה"ל מסיני. היה חשש שהמראת הקשים של הפינוי יכלכלו את הציבור הכואב, שלא ידע אם לחוג ביום העצמאות וכיצד לנהוג בתפילות היום. הרב גורן הבין זאת, ופרסם הודעה לפיה – למרות כאב הפינוי, גם בשנה זו מצווה לשמוח ביום העצמאות ולומר הלל בברכה בערב וביום.³⁷

[על הרב גורן כרב הראשי לצה"ל: ראה לחלו – פרק א-3].

באחלה של תורה, ב. כפר דרום תש"ס, סי' עג]. לדעתו, את כל התפילות יש לומר ביום חמישי. אם ה'

באייר חל ביום שיש – אין לומר בו "תחנון", ואם הוא חל בשבת – יש לומר "אב הרחמים", אך לא

הזכרת נשמות ו"צדקתן צדק". ראה עוד: מי' שליוח (לעיל, הערה 29).

35. ראה: מי' גלדאי, **הצפה**, ג' באייר תשל"ח, נ' זאבי, **יחד נאמן**, ד' באייר תשל"ח.

36. הצפה, א' ו' באייר תש"ס.

37. הצפה, י' באייר תשמ"ב. גם הרב ש' אבינר, **טל הרמון: מועדים**, ירושלים תשנ"ט, עמ' 210, כתב: ביום

העצמאות יש לשמוח על הגאולה שכבר ישנה, ועל חורבן ימית ועל כל החסרונות הקיימים במדינה יש

לבכות בתשעה באב. במכתב תשובה מה' בסיון תשל"ה (1975), הורה הרב גורן: "הג העצמאות אינו

מבטל שבעה אבל דינו כמרים, שלדעת הרמ"א אפשר שלא לנהוג בו שבעה אבל אינו מבטל שבעה".

ובמכתב תשובה מב' באדר ב' תשמ"א (1981), הוא הורה: על האבל לנהוג ביום העצמאות וב"יום

ירושלים" בכל מנהגי האבילות כמו בחנוכה, ולא יאמר הלל. וכן, אין לומר הלל בבית האבל אלא בבית

אחר. לאחר השבעה – חובה עליו להשתתף בימים אלו בתפילות החגיגות, ומותר לו להשתתף במסיבות

בתנאי שלא יהיו שם כלי נגינה. בתוך השלושים, אסור לאבל להסתפר לכבוד ימית אלו, ארכיון הרב

גורן [הדדום, סו-סז ואולל תשל"ח], עמ' 11-12. הרב מי' מימון התייחס לעניין זה כבר בשנת תשי"ח

(1958), וכתב [בספרו ש"ת הלכה למשה, ירושלים, א"ח סי' מט]: על האבל לנהוג כמו בחנוכה, והוסיף:

"למעשה הדבר מסור לידי הרבנות הראשית לישראל". הרב ח"ח הלוי הורה בשו"ת עשה לך רב, ה. סי'

צב: מותר לקיים ביום העצמאות אזכרה, לימוד תורה וסעודה.

הרבנות הראשית לישראל THE CHIEF RABBINATE OF ISRAEL

בס"ד

הבהרת דברים

כידוע, בשנה זו חל יום העצמאות ביום שישי. כדי למנוע חילולי שבת העלולים להיגרם באירועים השונים כתוצאה מהסמיכות ליום שבת, הוחלט להקדים את החגיגות והטקסים לציון יום העצמאות, ליום חמישי ד' אייר 26.4.12.

לפיכך, הוקדם גם יום הזיכרון, והשנה אנו מציינים אותו ביום רביעי ג' אייר 25.4.12.

עם זאת, המנהג שלא לומר תחנון ביום העצמאות, יתקיים גם השנה, ככל שנה, ביום המקורי בו מציינים אנו את יום העצמאות, דהיינו יום שישי ה' אייר 27.4.12. השינוי שנקבע בתאריך יום זה הוא רק לענין האירועים השונים, ולא לענין סדרי התפילות.

יום ירושלים, החל ביום כ"ח אייר, יחול השנה ביום ראשון בשבוע, ותחילתו היא בליל מוצאי שבת פרשת בחוקותי. מועצת הרבנות הראשית לישראל החליטה, כי גם ביום זה, כדי למנוע חילולי שבת בהכנות לאירועים השונים, לא יתקיימו האירועים בליל מוצאי שבת, אלא ביום ראשון.

אולם גם כאן, סדרי התפילות של יום ירושלים הם ללא שינוי, את התפילה הנאמרת בליל יום ירושלים יש לומר במוצאי שבת, ואת התפילה הנאמרת ביום ירושלים, יש לומר ביום ראשון בבוקר, בתפילת שחרית, כבכל שנה.

הרבנות הראשית לישראל

Office of the Chief Rabbi of Israel
Rabbi Yona Metzger

לשכת הרב הראשי לישראל
הרב יונה מצגר

בס"ד

תיקון טעות

הבהרת דברים

כידוע, בשנה זו חל יום העצמאות ביום שישי. כדי למנוע חילולי שבת העלולים להיגרם באירועים השונים כתוצאה מהסמיכות ליום שבת, הוחלט להקדים את כל החגיגות, הטקסים וסדרי התפילות לציון יום העצמאות, ליום חמישי ד' אייר 26.4.12.

לפיכך, הוקדם גם יום הזיכרון, והשנה אנו מציינים אותו ביום רביעי ג' אייר 25.4.12.

אין לומר תחנון בתפילות כדלהלן:

ביום רביעי ג' אייר [יום הזיכרון] בתפילת המנחה.

ביום חמישי ד' אייר יום העצמאות המוקדם.

ביום שישי – ה' באייר.

יום ירושלים, החל ביום כ"ח אייר, יחול השנה ביום ראשון בשבוע, ותחילתו היא בליל מוצאי שבת פרשת בחוקותי. מועצת הרבנות הראשית לישראל החליטה, כי גם ביום זה, כדי למנוע חילולי שבת בהכנות לאירועים השונים, לא יתקיימו האירועים בליל מוצאי שבת, אלא ביום ראשון.

סדרי התפילות של יום ירושלים הם ללא שינוי, את התפילה הנאמרת בליל יום ירושלים יש לומר במוצאי שבת, ואת התפילה הנאמרת ביום ירושלים, יש לומר ביום ראשון בבוקר, בתפילת שחרית, כבכל שנה.

יה"ר שנשמע ונתבשר בשורות טובות ונזכה לגאולה שלמה ומלאה בקרוב בימינו אמן!

בכבוד רב,

הרב חיים המדינגר
ראש הלשכה

הרבנות הראשית לישראל

Office of the Chief Rabbi of Israel
Rabbi Yona Metzger

לשכת הרב הראשי לישראל
הרב יונה מצגר

בס"ד, כ"ד ניסן, תשע"ב
16 אפריל, 2012
מרר'- 453.עב

לכבוד
משרדי הממשלה ומוסדותיה
רבנים, ראשי ישיבות ואולפנות
וכל מוסדות התורה בארה"ק

שלום רב,

הנני מודיע בזאת כי מועצת הרבנות הראשית לישראל החליטה ביום י"א אדר תשע"ב (5.3.12) כדלקמן:

- א. כל האירועים המתוכננים לצורך חגיגות "ליל יום ירושלים" דהשתא, יועתקו לשלהי יום ראשון, ולא יתקיימו במוצש"ק. וזאת, במטרה למנוע חילולי שבת.
- ב. כל שנה כאשר יחול ליל ל"ג בעומר במוצש"ק, הדלקת המדורות והאירועים לכבוד יום ל"ג בעומר יועתקו לשלהי יום ל"ג בעומר ולא יתקיימו במוצש"ק וזאת במטרה למנוע חילולי שבת.
- כמו"כ מעתה, החופשה במוסדות החינוך לא תתקיים ביום ל"ג בעומר כבכל שנה בעבר, אלא תועבר ליום י"ט אייר [ל"ד בעומר].

בכבוד רב,

הרב חיים ^המדינגר
מזכיר מועצת הרבנות הראשית לישראל

יום העצמאות ויום ירושלים שחלים להיות בשבת

התאחדות העצמאות העולמית
המרכזית בירושלים
המחלקה למחקר והוראה
ד"ר שפיטרא
המחלקה למחקר והוראה
המחלקה למחקר והוראה
המחלקה למחקר והוראה

ה' באייר, יום העצמאות, שנקבע כיום טוב החייב בהלל ובהוד"א, כפי שביררנו בספר "תורת המועדים" באריכות, כבר התגבשה דמותו הרוחנית וההלכתית לפי תורת ישראל ונקבעו הדפוסים המסורתיים הקבועים לחג זה. אמנם נחלקו הדעות ורבו השיטות לא רק ביחס לברכת הלל וברכת שהחיינו, כי אם גם בעצם תוקפו של יום זה בהלכה. בכל זאת הולכת ונוצרת מסורת קבועה למג"ה הג' היום ומתגבר ההוד שבקדושה, והיחס של רוממות הנפש מג"ה שנה בשנה ביום ה' הגדול הזה. ואלה המנסים לערער את יסודות תיו ההלכתיים והרוחניים של חג העצמאות הם ממעטי הדמות ואינם מכירים בניסי ה' הגלויים והנסתרים שהראנו בארץ הזאת. והנה כאשר חל יום העצמאות, ה' באייר, בשבת, מתעוררות בעיות הלכתיות עקרוניות קשות ביחס לתחולתו וקביעתו כיום טוב. שלוש אפשרויות הן מבחינת ההלכה: א. לחגוג אותו במועדו בשבת ה' באייר כמו בכל השנים, ב. להקדים אותו ליום ה' בשבת, ג' באייר, ג' לאחר אותו ליום ראשון, ו' באייר.

כדי לברר מבחינה הלכתית בעיה זו, יש להביא קודם את השתל-שלות השינויים התחיקתיים שחלו בחוק יום העצמאות. הנוסח הראשון של "חוק יום העצמאות" משנת תש"ט, שנתקבל בכנסת ונתפרסם ברשומות בי"ד בניסן תש"ט, אינו מתייחס כלל למג"ה רה של תחולת ה' באייר בשבת. סעיף א' של החוק קובע: הכנסת מכריזה בזה על יום ה' באייר כעל יום העצמאות שיוחג מדי שנה כחג המדינה, וסעיף ב' שבחוק הנ"ל אומר: יום העצמאות יהיה יום שבתון.

בתיקון לחוק יום העצמאות מי"ב בניסן תש"י נאמר: אחרי סעיף קטן (א) יוסף סעיף קטן זה (ב): אם יום ה' באייר יחול בשבת, יוחג יום העצמאות ביום ו' באייר של אותה שנה. בתיקון נוסף לחוק יום העצמאות מי"ט בניסן תש"י נאמר כדלהלן: בסעיף 1 בסופו של סעיף קטן ב תווסף פסיקה זו: אם יום ה' באייר יחול ביום שישי בשבוע, יוחג יום העצמאות ביום ד' באייר של אותה שנה. תיקון זה בא לרגל תחולתו של ה' באייר באותה שנה ביום שישי בשבוע, וכדי למנוע חילול שבת המוני הוחלט להקדימו ליום ה' בשבוע.

כזה היה מצבו החוקי של יום העצמאות עד שנת תש"י"ד בה חל בפעם הראשונה ה' באייר בשבת. כשהחלו ההכנות של צה"ל למצעד יום העצמאות, כפי שהיה נהוג בשנים הראשונות של קיומה של המדינה — ואני כליהתי אז כרב הראשי של צה"ל — נוכחתי לראות, שאם יום העצמאות יוחג ביום ראשון, ו' באייר, והמצעד יערך ביום א' בשבוע, יצא מזה חילול שבת גדול ונורא, מאחר שכל החזרות וההכנות של הרגע האחרון יערכו ביום השבת. פנית אל ראש הממשלה ושר הביטחון דאז וביקשתי לבקש מהכנסת להקדים את יום העצמאות ולקבוע אותו ביום חמישי בשבוע, דהיינו בג' באייר, ולא לאחר ליום ראשון בשבוע, ו' באייר. הוא נאות לקבל את הצעתי ולפי דרישתו בשם צה"ל שינתה הכנסת בכ"ט באדר א' תש"י את חוק יום העצמאות וקבעה בתיקון מס' 2 כדלהלן: בסעיף אחד לחוק העצמאות תש"ט—1949 בסעיף קטן ב' במקום "ביום ו' באייר" יבוא "ביום ג' באייר".

נמצינו למדים שבאופן מקורי נקבע יום העצמאות אך ורק בה' באייר בכל השנים, אלא שמדי שנה, כאשר נוכחו לראות את הבעיות הקשות שיום העצמאות עשוי לעורר כאשר יחול ה' באייר ביום שישי או ביום השבת, חזרו ושינו את יום תחולתו והקדימוהו מיום שישי בשבוע, ה' באייר, ליום חמישי בשבוע, ד' באייר, ואם יחול בשבת יאחרו אותו ליום א', ו' באייר. וכך זה התקיים קרוב ל-4 שנים עד שנוכחו לראות בשנת תש"י"ד שזה יביא לידי חילול שבת ע"י צה"ל. חזרו והקדימו אותו ליום ה' בשבוע, ג' באייר.

כעת עלינו לחקור ולברר את ההשלכות ההלכתיות של שינויים אלה. האם השינויים הנ"ל בתחולת יום העצמאות משנים גם את חובות התפילות וההודיות של יום העצמאות, דהיינו שברכת שהחיינו וקריאת ההלל בשם ובמלכותו, ג"כ יוקדמו ליום ה' בשבוע, ג' באייר. וכן האם כל התפילות יוקדמו ליום ה' בשבוע, ובשבת ינהגו בתפילות כמו בשבת רגילה. או שמא אין בכוח שינויים מאוחרים אלה של חוק יום העצמאות כדי להקדים את חובות היום של התפילות, הברכות, ההלל וההודיות הנהוגים ביום העצמאות מדי שנה.

אמירת הלל ביום העצמאות

ברם לפני כן יש לחקור בחובות אמירת ההלל ביום העצמאות בשנים רגילות, המתבססת על דעת החכמים בפסחים ק"א, א: נביאים שביניהן תיקנו להם לישראל שיהיו אומרים אר' תו על כל פרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא לישראל. ולכשגאלו אומרים אותו על גאולתו, כמו שנתבאר אצלנו בספר תורת המד' עדים. ויש לחקור אם חובה זו נובעת מקביעת היום טוב על ידי הציבור והמדינה, ורק בתוקף קביעה זו של העם וקבלתו ע"י הציבור מכוח סמכות זו של הציבור חלה חובת ההלל והשמחה מדי שנה בשנה באותו יום שנהפך ליום טוב על פי דין, כמו הימים הטובים האחרים הכתובים במגילת תענית, שנקבעו לאחר נצחונות ישראל וכיבושיהם בימי הבית השני. ובכל מקום שכתוב במגילת תענית "ועשוהו יום טוב", משמע לכאורה שבתוקף קביעת היום טוב ע"י אנשי כנסת הגדולה, וקבלתו ע"י רוב הציבור, נקבע היום טוב לששון ולשמחה, לאסור בו הספד ותענית.

כן משמע ממס' שבת כא, ב ומגילת תענית פ"ט לענין חנ' כח, שכתוב שם: לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל ובהודאה. משמע שרק ע"י קביעת הסנהדרין בשנה האחרת חלו עליהם חובות הימים טובים של חנוכה. וכן נראה ממה שכתוב במס' מגילה ז, א: שלחה להם אסתר לחכמים קבוצני לדורות וכו'. ופירוש רש"י: ליום טוב ולקריאה להיות לי לשם. הרי שרק ע"י החלטת אנשי כנסת הגדולה וקביעתם חל תוקפו של החג. ויש להוכיח שרוב הציבור בכל דור ודור העושה עפ"י ביה"ד שבאותו הדור, יכול לקבוע תקנות על הציבור לפי ההלכה.

ניסו של יום

ראיה מברכת לשיטה זו יש להביא מדברי הר"ן על הרי"ף בראש מגילה ה'דן בטעמי חלוקי הימים בין פריזם למוקפין לענין קריאת המגילה. והביא את שיטת הראשונים ששאלו על מה ראו אנשי כנסת הגדולה לחלוק במצוות פורים לימים חלוקים, ולקבוע יום מיוחד לפורים, ויום מיוחד לכרכים מה שאין כן בשאר מצוות, שהרי התורה אמרה תורה אחת ומשפט אחד? והביא בשם הרמב"ן שבזמנו של הנס, כבר נפקדו ישראל ועלו ברשיון כורש ונתיישבו בא"י בעריהם ואנשי כנסת הגדולה עם רוב ישראל בא"י היו בעת ההיא, והפריזים והעיריות היו בסכנה גדולה יותר מן המוקפין חומה וכשנעשה הנס עשו כולם יום נוח ומשתה ושמחה וכו'. ובשושן עשו ג"כ ממחרת הנס פריזים ונהגו מעצמן ביי"ד בלבד ולאחר מכאן בשנים הבאות עמדו פריזים ונהגו מעצמן ביי"ד שמחה ומשתה ויר"ט, אבל מוקפין לא עשו כלום, לפי שלא היה אצלם הנס גדול כבפריזים.

ולאחר זמן, שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו סמך מן התורה, עמדו מרדכי ובית דינו וראו דבריהם של פריזים שראוי הנס הזה לעשות לו זכר לדורות וקבעו אותו על כל ישראל שכולן היו בס' פק, וראו להקדים פריזים למוקפים מפני שניסם היה גדול... ושל מוקפים ביום נוח של שושן. והר"ן בעצמו כתב לפני זה הטעם על פי הירושלמי במגילה, שהמשתה האומרת שמוקפים הן אלו מימות יהושע בן-נון, הרי אין דומות לשושן. ומה ראו לק' בוע להם יום חמשה עשר? יש לומר דהיינו טעמא כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל כדגרסינן בירושלמי וכו'.

נראה מכל הפירושים האלה, שאם לדון רק לפי הנס, לא היה ראוי לדעת הרמב"ן וסיעתו לקבוע את יום ט"ו באדר ליום טוב של מוקפים, ואין בו שום סיבה להיקבע כיומם של מוקפים כשם שלא נהגו בעצמם שום חג בשנה הראשונה לנס, מפני שלא היו בסכנה גדולה ועל כל פנים לא היו צריכים לקבוע להם יום מיוחד בט"ו משום שאינם דומים לשושן. ורק מפני כבוד ארץ ישראל קבעום בט"ו. הרי שלא יום התרחשות הנס קובע לדורות את חובת ההלל וההודאה, שהרי קריאת המגילה בפורים באה במקום ההלל. כמו שאמרו במגילה יד, א לדעת רב נחמן "קרייתא זו הלילא" וכן פסק הרמב"ם. ואף על פי כן היתה הר-

שות בידי אנשי כנסת הגדולה לקבוע למוקפין יום אחר, שלא היתה לאותו יום זיקה מיוחדת למוקפין מדי שנה בשנה על הנס.

הוא הדין ביחס ליום העצמאות. הרי בשנה הראשונה לעצמאות ישראל נקבע ה' באייר, שהוא יום תחילת הנס, כיום תחולתו של חג העצמאות, כאשר בו התחלתו לצאת משיעבוד לחירות. שכן בו ביום עזבו הבריטים את הארץ, והוציאו חיילים, והפיקירו את הארץ לפורעים הערבים ולצבאות כל מדינות ערב, שפלשו אליה והתקיפו אותנו ממזרח ומצפון, מזרע ומים, באמרו "לכו ונכחדים מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד" (תהלים פג, ה). הקב"ה הצילנו מידיהם ויצאנו בחסדי ה' ממות לחיים ומאפילה לאור התקומה. וע"ז בודאי שיש להודות לקב"ה בהלשם ובהודיה, כפי האמור במס' מגילה יד, א: ומה מעבדות לחירות אמרין שירה — ממיתה לחיים לא כל שכן. ומכיון שבתחילה, בעת קבלת יום העצמאות כיום טוב, לא קבענו שאם יחול ה' באייר בשבת, ידחה יום העצמאות ליום א', או שיוקדם ליום ה', ג' באייר, אין בכוחו של החלטות מאוחרות בשנים שאחרי כן לעקור את יום העצמאות מיום הנס עצמו, ולאחריו או להקדימו ליום אחר. וכן משמע מרבני הגדול החתם סופר באו"ח סימן קצא, שהיום טוב תלוי ביום שיצאו ממות לחיים, ורק אותו יום הנס יש לו תוקף של יום טוב.

מקורות שונים

והנה כבר הזכרנו, שכל עיקר חובת הלל ביום העצמאות לדרות מבוסס על דעת חכמים בפסחים ק"ז, א ועל דברי הירושלמי בפסחים פ"י הל"ז הדורש את המקרא "בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם עושה לכם ניסים, תהו אומרין שירה. ולכאורה יש כשהקב"ה עושה לכם ניסים, תהו אומרין שירה. ולכאורה יש לדון בדברי הירושלמי השואל על זה: התיבין הרי גאולת מצרים, ומתוך שנייא היא שהיא תחילת גאולתן. הרי מרדכי ואסתר שנייא היא שהיו בחוץ לארץ. ומשמע מפשוטם של דברים שאין לומר הלל על אתחלתא דגאולה, שלכן לא אמרו ביציאת מצרים הלל, וזה מנוגד לכל המקורות האחרים שהרי איפכא מסתברא, חובת הלל ביום ראשון של פסח היא ולא ביום האחרון והוא

נקרא (במס' ברכות נו, א) "הללא מצראה". ואפשר ישראל שח"טו את פסחיהם ולא אמרו שירה (פסחים ק"ז, א) ויפה פירש הגר"ש ליברמאן בספרו "הירושלמי כפשוטו", שהדברים מסורים סיים בירושלמי הלז וכן צריך להיות: הרי מרדכי ואסתר? שנייא היא שהיו בחוץ לארץ, התיבין הרי גאולת מצרים וכו', כלומר, הרי גאולת מצרים היתה ג"כ בחוץ לארץ ואף על פי כן אמרו הלל ומתוך: שנייא היא, שהיא תחילת גאולתן. ומה יש איפוא להוסיף שבשעת אתחלתא דגאולה אמורים הלל ולא בסוף? ובמגילה יז, ב אמרו שמלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא. ולכן ה' באייר שבו שיחררנו חלקים חשובים מא"י, שבו גברו נגדנו המלחמות מבפנים ומבחוץ והחל אור הגאולה לזרח עלינו, מן הדין שנאמר בו הלל בברכה מדי שנה בשנה.

והנה המאירי בפסחים ק"ז כתב: כל יחיד שארעתהו צרה, ונגאל הימנה, רשאי לקבוע הלל לעצמו באותו יום בכל שנה, אלא שאינו מברך עליו וכן הדין בכל צבור וצבור. כך היה יסוד נביאים לאמרו על כל צרה וצרה כשנגאלים ממנה.

ומבלי להכנס כאן בחילוקי הדעות ביחס לברכה על ההלל ביום העצמאות, שכבר נתברר אצלנו באריכות שחייבים לברך עליו בשם ובמלכות, יש להזכיר מה שכתב רש"י בתענית כח, ב: אבל הלל דחנוכה כגון באחד בטבת ודאי דחי דכיוון דנביאים תקנהו שיהיו אמרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה שלא תבוא עליהן, כשנגאלין יהיו אמרים אותו על גאולתן כדאורייתא דמי. משמע שמכוחה של תקנת הנביאים הכוללת הזו נתחייבו ישראל באמירת הלל מדאורייתא בחנוכה, ובכל צרה וצרה כאשר נגאלים ממנה, ולדעת רש"י ברוך שמברכין על חובת קריאת הלל זו בכוח אותה תקנה שהיא כמו דאורייתא. וחובה זו אינה רק לשעת התרחשות הנס, אלא לדורות מדי שנה בשנה כמו שיתבאר להלן. ויתכן שגם המאירי יודה לרש"י שבציבור חייבים לברך ורבים מן הראשונים ובראשם רבנו תם סוברים כרש"י לחייב ברך את הלל לדורות ביום הנס לרבים (ואין כאן המקום לבירור זה. ראה כל הדין בזה בספר "תורת המועדים").

קביעת יום טוב לדורות רק ביום הנס

מדברי המאירי מתברר, שרק באותו יום הנס עצמו רשאים לקבוע יום טוב ואמירת הלל ולא לדחותו ליום אחר, שאז פקעה חובת ההודאה. אולם מדברי רבנו תם המובאים אצל תלמידיו רבנו יונה בברכות פ"ב, שהם יסוד מוסד לחובת הלל ביום העצ-מאות, לא משמע כן, שכתב שם עיקר הלל נתקן על כל צרה וצרה שלא תבוא על הציבור שבשעה שהיה לכל ישראל והיה הקב"ה עושה עמהם נס היו עושים יום טוב והיו אומרים הלל. והיו חייבים לברך על קריאתו אף על פי שלא היו גומרים אותו. ועיקר התקנה לא היתה אלא בנס לכל ישראל דכתיב: "וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצור אתכם והרעותם וכי" (במדבר י' ט).

והנה רבנו תם אינו מזכיר חובה זו כקבועה לדורות ע"י נס לשעתו, כי אם "שעשו יום טוב". ומרש"י בפסחים ק"ז, א משמע, שהחובה היא לדורות, שהרי מביא את חנוכה לדוגמה של תקנת הנביאים לומר הלל על גאולת ישראל מצרותיהם. גם ייתכן, שכל יום שהחליטו חכמי הדור לקבועו לזכר אותו הנס, דינו כדין אותו יום ממש. וכבר הבאנו את החת"ס ביו"ד סי' קלג הסובר שרק ביום הנס ממש חלה חובת שמחה והלל מדאורייתא, אלא שמן התורה מספיק זכר כל שהוא לאותו נס ולא דוקא הלל, כאמור לעיל.

וכן יש להביא ראיה שאפשר לקבוע יום אחר לנס ולזכרון מצום גדליה בן אחיזקם שנהרג ברי"ה ודחו אותו לגי' בתשרי בגין החג של ר"ה כמו שכתב רד"ק בירמיה מא, א ואבן עזרא בזכריה ח, יט, ואף על פי כן אמרו במס' ר"ה יט, א, שהיום שנהרג בו גדליה בן אחיזקם בזמן הבית השני נהפך ליום טוב, ככתוב בזכריה "וצום השביעי... יהיה לבית יהודה לששון ושמחה". וכמו שכתוב ברש"י שם ובתוס' ברי"ה יט, א בד"ה ותיפוק. והרי אינו ביום שאירע בו הגורם של היום טוב שמע מינה שאין יום המאורע קובע. אולם בסדר עולם פכ"ו משמע שבג' בתשרי עצמו נהרג גדליה וממילא אין כל ראיה משם שאפשר לדחות את היום"ט שנקבע ביום מסוים.

השיטות השונות בעניין פורים משולש

והנה כל עיקר ההלכה הזאת יש ללמוד מדין פורים של מוקד פים שחל בשבת שאז נוהגין לפי הירושלמי הרי"ף והשו"ע א"ח - סי' תפ"ח סעי' ו פורים משולש. ופירושו של דבר שקריאת המגילה ומתנות לאבינוים (הצמודה למגילה) נוהגים ביום ששי, אמירת על הנסים בתפילה ובברכת המזון וקריאת פרשת ויבא עמלק בשבת, סעודת פורים ומשלות מנות מאחרים ליום ראשון, ואם כי נחלקו בזה הראשונים, ראה בר"ן מגילה פ"א. ובשו"ת מהרלב"ח סי' ל"ב האריך בזה ורוצה לדחות את דברי הירושלמי. הרי להלכה הוסכם כהירושלמי והרי"ף וכן קבע הגר"א בביאורו הג"ל ס"ק י"ח, וכן המג"א באו"ח ס"ק י הביא בשם הרדב"ז בתשובותיו שדחה את שיטת מהרלב"ח, וכ"ה בתשובות הרדב"ז לפנינו באו"ח סי' תק"ח (ולא קמ"ז כמו שכתוב במג"א) שפסק סעודה ומשלות מנות בט"ז והיינו כירושלמי. אולם כבר העיד המירל שם שתשובה זו משובשת ואין לסמוך עליה.

יש איפוא ללמוד מזה שאם חל פורים של מוקפים בשבת (כי י"ז אינו יכול לחול כעת בשבת), למרות שמקדימים את קריאת המגילה מחשש של חילול שבת, "שמה יעבירו ד' אמות בשרות הרבים", הרי עיקר הזמן להזכרת הנס, הוא זמנו הקבוע בשבת. וכן אמרו במגילה בבלי ד, א : פורים שחל בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום. וכמו שכתב הרמב"ם בפ"א מהל' מגילה הל' י"ג הטעם : כדי להזכיר שהוא פורים גם כשחל בשבת. אלא לשיטת הירושלמי מאחרין את הסעודה ליום א' מן הטעם האמור שם בפ"א הל"ד. ר' זעירא בעי קומי ר' אבהו ויעשו אותו בשבת, אמר לו : "לעשות אותם ימי משתה ושמחה" — את ששמחתו תלויה בבית דין, יצא זה ששמחתו תלויה בידי שמים. ופירש הרי"ן בפ"א במגילה : דשמחת שבת אינה מותקנת מודכדי ששמחתו בידי שמים היא. הגר"א בביאורו לאו"ח הוכיח מהתלמוד, שעיקר חובת הער שיה הכתובה במגילת אסתר, "וזכרים ונעשים", מתבטאת ע"י סעודת פורים כמו שכתב רש"י במגילה ב, ב בד"ה "אשכחן עשייה". וא"כ לשיטה זו משמע שלא רק קריאת המגילה אינה מותקיימת בפורים, אלא עיקר המשתה ושמחה של היום נדחים ליום א'. אם כי נשארה חובת הזכרה של הנס גם ביום השבת

עצמו. וקריאת המגילה הבאה במקום הלל, אילולא החשש שמא יעבירו, היתה חובה לקוראה בשבת ביום הנס. ומסתבר שכן צריך לנהוג גם ביחס ליום העצמאות שחל ללחיות בשבת, שכל גינוני החג שאינם כרוכים עם חילול שבת, כגון קריאת הלל, ברכת שהחיינו והתפילות המיוחדות, יונהגו ביום השבת ורק הסעודה החגיגית תיחדה ליום א'. לדעת היר"ש שלמי, הרי"ף והשו"ע ולדעת הראשונים האחרים המובאים ברי"ן, או שאפשר להקדימה או לקובעה ג"כ ביום השבת כשיטת מהרלב"ח. ויש לברר שיטת הרמב"ם בזה שכנראה אינו פוסק כירושלמי. ואיך שיהיה, לדעת הראשונים החולקים על הירושלמי, יש לכאורה לנהוג כל מנהגי יום העצמאות ביום השבת עצמו וגם לדעת הירושלמי, פרט לסעודה, יש לערוך את כל סדר היום בשבת, כמו בפורים, מאחר שקריאת הלל נוהגת תמיד גם בשבת.

בין פורים ליום העצמאות

ולפי המבואר לעיל אין לחלק בין פורים לבין יום העצמאות ביחס לשבת. שאנשי כנסת הגדולה כשקבעו את ימי הפורים לדר"רות לא חלקו בין חל להיות בימות החול לבין חל ביום השבת. כי טרם חששו לגזירה "שלא יעבירו ד' אמות ברשות הרבים", כמו שכתב הטורי אבן במגילה ה', א לדעת רב ורבה וסיעתם — ומאחר שכבר נקבע פורים תמיד בזמנו, לא יכלו הכמים שבאו אחרי כן לעקרו לגמרי מזמנו והקדימו רק את קריאת המגילה. ביחוד שהירושלמי מסתמך בהקדמת קריאת המגילה כשחל בשבת על דברי ר' חלבו שאמר שהכל יוצאין בי"ד שהוא זמן קריאתה. וכן בי"ג "שיום מלחמה היה והוא מוכיח על עצמו שאין בו גר"ה". ולכן אין פגם בהקדמת קריאתה. אבל איחור הסעודה ליום א' נראה מהירושלמי שמקורו באנשי כנסת הגדולה בימי מרדכי, שהרי הירושלמי דורשהו מהמקרא "לעשות אותם ימי משתה ושמחה", אבל חוץ מזה לא עקרו אנשי כנסת הגדולה את יום טוב של פורים ממקומו וגם קריאת המגילה, אילולא החשש שמא יעבירוה ד' אמות ברשות הרבים, לא היו דוחים אותה מיומה. הוא הדין ביחס ליום העצמאות. הרי נתברר לעיל מהסדר הכור-נולוגי של התחיקה, שבתחילה, בשנה הראשונה לקביעת יום העצמאות, לא דחו, לא איחרו ולא הקדימו את חג יום העצמ-

אות, כשה' באייר חל בשבת; אלא רק בשנים אחרים כן שינו את היום, אם לאחר או להקדים מטעם חשש חילול שבת במצעד של צה"ל. והרי קריאת המגילה דומה לחששא דרבה, שמא יעבירו ד' אמות ברשות הרבים. לכן כפי ששם נשאר עיקרו של חג הפורים ביום השבת, כך גם ביחס ליום העצמאות. כל שאפשר לעשותו בשבת, בה' באייר, בזמנו, אין להקדימו או לאחרו בכל הנוגע לקריאת הלל, לברכת שהחיינו ולכל שאר התפילות וההר-דיות שיש לאומרן בשבת ה' באייר ביומו.

בנוסף לכך כתב הטורי אבן הנ"ל, שלשיטת ר' יוסף וסיעתו במס' מגילה ד', ב, שאמר הטעם שאין קריאת המגילה בשבת מפני שעניניהם של עניים נשואות במקרא מגילה, היתה זו תקנת אנשי כנסת הגדולה מיד עם קביעת חג הפורים, שאם יחול פורים בשבת יקדימו את קריאת המגילה ליום חול. ואעפ"י כן לא הקדימו את שאר מצוות היום, אלא השאירו אותן ליום השבת. על אחת כמה וכמה ביום העצמאות שחל בשבת, שאין להקדים את ברכת שהחיינו וקריאת הלל עם ברכות ושאר חובותו של יום ליום ה' שלפניו, משום דאכתי לא מטא זמן חיוביהו, כאמור במס' מגילה דף ה', א וכמו שתבאר סוגיא לפנינו להלן, בייחוד לאחר שנתבאר, שדבר דחיית יום העצמאות או הקדמתו לפני השבת נקבע שנים אחרי כן, מסיבות של חשש חילול שבת. בוודאי שאין זה שייך כלל לחובות היום בכל הנוגע לברכות ותפילות כנ"ל, שאין לדחות או להקדים לפני ה' באייר, שבה בוודאי אפשר לומר דאכתי לא מטא זמן חיוביהו, כי בגי' באייר עדיין לא אירעו הנסים הגדולים בארץ. הבריטים היו עדיין בעלי הארץ הזו ושני המחנות לא העזו להילחם זה בזה בגלוי והבו זלזל לוסף עלה, כמו שכתב החת"ס הנ"ל בתשובותיו.

וראיתי בתיקי הרבנות הראשית, שגם רבותינו הגאונים נוהי נפש, הרבנים הראשיים שקדמו לנו, מרן הגרי"א הלוי הרצוג זצ"ל והגאון הראשון לציון רבי בן ציון מאיר חי עוזיאל זצ"ל, נתלבטו בבעיה זו כאשר ה' באייר חל בשבת והדעת מכרעת יותר שלא להקדים ולא לאחר את קריאת ההלל וברכת שהחיינו וכיוצא"ב, לאור העובדה שהמאורע הגדול שאירע ממש בה' באייר, הוא קבלת הריבונות על חלקי א"י מידי הבריטים והכרזת מדינת ישראל, שפירושה ירושת א"י, שממנה פינה ויתר להקמת צבאנו

וניחול מלחמת המגן על חיינו וארצנו. על כך נצטוונו בתורה לפי שיטת הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות להרמב"ם, עלה רש, לכן אין לשנות מסדרו של חג כשחל ה' באייר להיות בשבת, אלא כל הברכות, החלל, ההודיות והתפילות שנקבעו לחג העצמאות ייאמרו בעיצומו של יום הנס, בליל שבת וביומו של ה' באייר, כפי שפסקנו בשנת תשמ"א בו חל ה' באייר בשבת.

יום ירושלים שחל להיות בשבת

שאלה שונה במקצת נתעוררה ביחס ליום ירושלים בכ"ח באייר, שחל בשבת ואי אפשר לקיים באותו יום את כל החגיגות הקשר-רות עם העליה לרגל מכל הארץ, לכולת המערבי ואת כל יתר הטכסים, כפי שהונהג בשנים שעברו, מפני שזה כרוך בחילולי שבת רבים ח"ו, וגם כאשר חל יום ירושלים ביום ששי ג"כ אי אפשר לקיים את החגיגות באותו יום, בגלל השבת.

כי בכל הנוגע לחלל ולתפילות זינם כמו ביום העצמאות שחל בשבת כמבואר לעיל. השאלה המתעוררת היא האם יש להקדים את החגיגות ליום המשי או לאחר אותו ליום ראשון בשבת.

נח: באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין, אבל זמן עצי כהנים ותשעה באב, חגיגה והקהל מאחרין ולא מקדימין. ופירושו שם בגמ' למה בפורים מקדימין ולא מאחרין. א"ר אבא אמר שמואל אמר קרא ולא יעבור. אבל זמן עצי כהנים וכו' מאחרין ולא מקדימין, תשעה באב אקדומי פורענות לא מקדמי. חגיגה והקהל משום דאכתי לא מטא זמן חיוביהו. ופירש רש"י שם שהטעם הזה של הגמ' אכתי לא מטא זמן חיוביהו מוסב גם על עצי כהנים, שכן כתב שם בד"ה שאכתי לא מטא זמן חיוביהו. ואם יקדימוה לא יצאו ידי חובתן, וכן זמן עצי כהנים שקבע להן זמן קבוע בנדרים, עכ"ל. ותמורה למה אין הגמ' מפרשת כלום בזמן עצי כהנים והעם ומדלגת לת"ב.

לפי רש"י יוצא שכל יום טוב שקבעו הציבור או שקבלו עליהם יחידים לזכר מאורע, שזכרנו כרוך בחילול שבת, אם חל היום הזה בשבת יש לאחר את היום טוב ולא להקדימו, משום שלפני כן עדיין לא הגיע זמן חיובו, כמו זמן עצי כהנים והעם שקיבלו עליהן משפחות מסוימות להביא עצים למערכה ביום

מייוחד בשנה, ואותו יום קבעו ליו"ט, כמבואר במס' עירובין מא, א. א"ר אלעזר בן צדוק אני מבני סנאב בן בנימין, פעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו, מפני שיו"ט שלנו היה.

וכן מבואר באריכות במגילת תענית פ"ה חדש אב: בחמשה עשר באב זמן אעי כהנא דלא למספד וכו'. ולהלן נאמר שם על זמן עצי כהנים והעם: ראה שהסכימו עליהם הרבים ועשו אותו יו"ט, ואותו הימים אסורים בהספד ותענית. וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהל' כלי המקדש הל"ט: ומהו קרבן העצים? זמן קבוע היה למשפחות משפחות לצאת ליערים להביא עצים למערכה. ויום שיגיע לבני משפחה זו להביא העצים היו מקריבין עולות מדבה וזהו קרבן העצים והיה להם יו"ט שקבלו, עכ"ל הרמב"ם.

לכן כיון שלדעת רש"י שלפנינו גם אם חל יום קרבן העצים בשבת מאחרין ולא מקדימין, הטעם הוא כמו בהקהל וכיוצא בשם שעדיין לא הגיע זמן. הוא הדין ביחס ליום ירושלים שקיבלו עליהם הציבור לעשותו כיו"ט בעליה לרגל, בשמחה ובהודיה, אם חל בשבת או בע"ש שכרוך הדבר בחילול שבת, ויש צורך להקדים או לאחר, לכאורה מאחרין אותו ולא מקדימין, משום שעדיין לא הגיע זמןו ביום ה' כ"ו באייר. וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשניות שלו במס' מגילה הטעם על זמן עצי כהנים והעם שמאחרין ולא מקדימין: לפי דלא מטא זמן חיוביהו.

גירסה שונה ברש"י על הרי"ף ונוסח שונה בתלמוד בבלי יד מינכן
אולם ברש"י על הרי"ף מגילה פ"א יש גירסא אחרת ופירוש שר-נה מהני"ל. שכן כתב שם על האמור במשנה: אבל זמן עצי כהנים והעם אם חל להיות בשבת, דאי אפשר להקריבו בו ביום ואין קרבן דוחה שבת, אלא של חובת היום ושל צבור, יצא זה דנדבה הוא ושל יחידים. וכשמביאים אותו אין מקדימין להקריבו מע"ש, אלא מאחרין עד אחרי השבת, לפי שכל היום של ע"ש זמן הוא שמביא עצים עד עכשיו, ואינם רוצים שיכנס בזמנם להביא עצים וקרבן בעוד שזמן הישנים עדיין להביא, והיינו דלא בעי בגמ' אהא מאי טעם מאחרין ולא מקדימין דמילתא דפשיטא הוא כדפרי-שית. עכ"ל רש"י על הרי"ף.

פורים ליום ו' ? אלא בודאי משום דלא מטא זמן חיוביהו, כמו שכתב כן הר"ן בבירור שיטת הירושלמי. אע"פ שהר"ן בעצמו נותן אחריו כן טעם לזמן עצי כהנים והעם שמאחרין ולא מקדי-מין, כדי שלא להכנס לתחומו של זה שבה לפניו כנ"ל ולא משום דאכתי לא מטא זמן חיוביהו, כמו שכתב רש"י בפירושו על הגמ': ונמצאים דברי הר"ן סותרים לכאורה אלו את אלו. וצריך לחלק בין סעודת פורים לזמן עצי כהנים והעם שכל יו"ט שאירוע של יום מסוים בחדש גרם להיותו יו"ט כמו פורים אין להקדימו ויש בזה משום דלא מטא זמן חיוביהו. אבל כל שנקבע עפ"י הסכמת האנשים ביום מסוים ולא בגלל אירוע מיוחד, כגון זמן עצי כהנים, אין בהקדמתו משום דלא מטא זמן חיוביהו. לפי חילוק זה, יום ירושלים שנקבע על שיחרור ירושלים והר הבית שהתחולל בכ"ח באייר תשכ"א, אין לכאורה להקדימו לפי הר"ן כשחל בשבת או ביום ו', כי אם לאחר.

והנה הרמב"ם משמיט את שיטת הירושלמי בזה, ומדבריו של הרמב"ם בפ"א מהל' מגילה הלכות יג—יד וכן מפ"ב שם הי"ד אין להוכיח בבירור מה דינה של סעודת פורים בעיירות גדולות ובכרכים כשחל י"ד או ט"ו להיות בשבת. ומהשמטת שיטת הירושלמי משמע לכאורה שאינו פוסק כן, אלא עושין סעודת פורים בשבת. וכבר ביררנו לעיל את השיטות האחרות החולקות על הירושלמי וכי אנו נוהגים כשיטת הירושלמי והר"ף וסיעתם. כשחל יום ירושלים ביום ששי יש לנו נימוק נוסף להקדים את יום ירושלים ליום ה' שלפניו, ולא לאחר ליום א', מכיון שאז יוצא שנהוג את יום ירושלים בראש חודש סיון שזה כבר חודש אחר מזה שאירע בו הנס של שיחרור ירושלים, ואולי אין גם לקבוע יו"ט אחר בר"ח לפי הטעם שכתבו בתוס' במס' מו"ק ה' ב בד"ה "לפני", שאין מערבין שמחה בשמחה שיהא לבו פנוי למצוא אחת ולא יפנה עצמו הימנה. וזה דומה גם למה שאמרו בירושלמי על סעודת פורים שאין עורכין אותה בשבת אלא ביום א'. אע"פ שאין כאן הטעם של הירושלמי, את ששמחתו תלויה בבי"ד יצא זה ששמחתו תלויה בידי שמים, כי גם ר"ח שמחתו תלויה בבי"ד. בנוסף לכך שרש"י במס' תענית טו, ב, ד"ה "ואם התחילו" קובע דר"ח, אע"ג דאיכרי מועד לא כתוב ביה יום משתה ושמחה. אלא שבמס' ברכות מט, א משמע, שספק היה

וכן פירש הר"ן במגילה: וכן זמן עצי כהנים והעם אי"א לו להקדים מערב שבת אם חל בשבת מפני חבירו שהוא מספיק דאי"א לו להכנס בתחומו. משמע דאי לאו טעם זה שאין לו להכנס ביום שלפניו היו מקדימין זמן עצי כהנים והעם, ולא מאחרין. ואין לומר בזה דאכתי לא מטא זמן חיוביהו. הוא הדין ביחס ליום ירושלים, כשאי אפשר לקיים אותו ביוםו בכ"ח באייר, אפשר להקדים אותו ולא לאחר.

אולם בספר דקדוקי סופרים במגילה שם מבאיר גירסה חדשה מכתבי"ד מינכן, בה יש פיסקה נוספת בגמ' שאיננה בגמ' שלנו, והיא: חגיגה והקהל משום דאכתי לא מטא זמן חיוביהו אלא זמן עצי כהנים מ"ט משום זמן קבוע הוא. וגירסא זו תואמת את פירוש רש"י בגמ' הנ"ל ומנוגדת את פירושו על הר"ף. אבל ברור כי רש"י הן על הגמ' והן על הר"ף לא היתה לפניו נוסחא זו של כת"י מינכן, כי איכולא כן לא היה צריך רש"י לפרש בגמ' את אשר פירש.

וברש"י על הר"ף כתב במפורש והיינו דלא בעי בגמ' אהא מאי טעמא מאחרין ולא מקדימין. ולפי גירסא זו שבכת"י מינכן ברור שכל יו"ט שקבלו עליהם הציבור או היחיד ביום מסוים אם חל בשבת, וא"א לעשותו ביום, מאחרין אותו ולא מקדימין. משא"כ לפי פירוש רש"י על הר"ף והר"ן שם פרט לזמנים טובים המנויין במשנה, בשאר ימים טובים מקדימין ולא מאחרין. ברם עדיין יש לפקפק בזה, כי הרי בירושלמי במגילה פ"א הל"ד נאמר לענין פורים שחל להיות בשבת, אע"פ שקריאת המגילה מקדימין ולא מאחרין, סעודת פורים מאחרין ולא מקדימין, וזהו שרש"י שפירש "פורים משולש" כפי שכבר ביררנו את שיטת הירושלמי לעיל במאמר זה לענין יום העצמאות שחל בשבת. ושואל שם ר"ז לפני ר' אבהו ויעשו אותו בשבת? אמר ליה "לע" שות אותם ימי משתה ושמחה", את ששמחתו תלויה בבי"ד, יצא זה ששמחתו תלויה בידי שמים.

לדעת הירושלמי יו"ט דרבנן שחל בשבת מקדימין ולא מאחרין
ואם איתא שכל יו"ט מדבריהם שנקבע ביום מסוים, אם חל בשבת מקדימין ולא מאחרין, כמו שהוכחנו מזמן עצי כהנים והעם לדעת רש"י על הר"ף והר"ן שם, למה אין מקדימין סעודת

בידם אם מצות שמחה נוהגת בר"ח או לא. שכן אמרו שם טעם אם שכח ולא הזכיר של ר"ח (בברכת המזון) אומר "ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון", ולא ידענא אי אמר בה שמ"ח או לא אמר בה שמחה. ואפשר להוכיח שמותר לקבוע יו"ט דרבנן בר"ח מחנוכה שקבעוהו גם בר"ח טבת. ואין בו משום אין מערבין שמחה בשמחה.

ראיה אחרת שאין מצות שמחה נוהגת בר"ח, שהרי נושאים בר"ח, ש"מ שאין בה משום אין מערבין שמחה בשמחה כמו במור עד, כפי שאמרו במס' מו"ק ח, ב. אע"פ שכתוב "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצרות" וגו' (במדבר י, י), כבר פירשו בספרי דבי רב שם על אתר: "וביום שמחתכם — אלו שבתות. ויתכן שמה שכתוב "ובראשי חדשיכם" וגו' "ותקע" תס", אין זה משום מצות שמחה בר"ח (ועיין במאמר "עונג ושמחה בשבת לאור ההלכה" לעיל).

לאור האמור מוטב להקדים חגיגות יום ירושלים כשחל בשבת או בע"ש ליום ה' בשבוע ולהשאיר אותו בחדשו הקבוע לו עד שנזכה לבניין בית מקדשנו במהרה בימינו. כל זה רק ביחס לחגיגות ההמוניות. אבל ביחס לקריאת הלל, אלו שקורין אותו ביום ירושלים בברכה לפניו ולאחריו בשם ובמלכות, לעניין זה, אין מקדימין את קריאת ההלל ליום ה', אלא כל שחל יום ירושלים ביום שישי או בשבת, קורין הלל בכ"ח באייר בו ביום שאירע הנס כפי שנתבאר לעיל ביחס ליום העצמאות, שכל הנימוקים משם כוחם יפה גם ביום ירושלים. ונזכה לבניין ירושלים ונחמת ציון.

הלכות יום העצמאות

ויום ירושלים

בירורי הלכה

ע"י

נחום רקובר

משרד הדתות
והמחלקה לתרבות תורנית
במשרד החינוך והתורה
ירושלים תשל"ג

הרב שלמה גורן
יום העצמאות שחל בשבת

(מאמר קצט ט"ז תש"ל)

דמותו הרוחנית של יום העצמאות

יום העצמאות בישראל, בה' אייר, שנקבע כיום טוב החייב בהלל ובחודאה, טרם התגבשה דמותו הרוחנית וההלכתית לפי תורת ישראל וטרם נקבעו הדפוסים המסורתיים לחג זה. נחלקו הדעות ורבו השיטות לא רק ביחס לברכת הלל וברכת שהחיינו, כי אם גם בעצם תקפו של יום זה בהלכה. בכל זאת הולכת ונוצרת מסורת קבועה למנהגי היום ומתגבר ההוד שבקדושה, והיחס של רוממות הנפש מדי שנה בשנה ליום ה' הגדול הזה. ואלה המנסים לערער את יסודותיו ההלכתיים והרוחניים של חג העצמאות, הם ממעטי הדמות ואינם מכירים בנסי ה' הגלויים והנסתרים שהר-אנו בארץ הזאת.

אולם, כאשר חל יום העצמאות ה' באייר להיות בשבת, מעורר הדבר בעיות הלכתיות מרובות ביחס לסדרו של יום. אמנם בהתאם לדרישת הרבנות הצבאית הראשית פנה המטה הכללי לממשלה להקדים את יום העצמאות על מנת למנוע חלול שבת בהכנות למצעד הצבאי, שלפי החוק הקודם עמד להתקיים ביום א' ו' באייר (החוק הקודם הראשון קבע שאם חל ה' באייר בשבת יחול יום העצמאות ביום א'), והכנסת נאותה לבקשה זו והקדימה את יום העצמאות ליום ה' ג' באייר, אבל חייבים אנו לתת את דעתנו לבעיה ההלכתית הנובעת מהקדמה זו (או מהאחור ליום א' שהיה לפי החוק הקודם). כי יתכן שבכל זאת, בנוגע לסדרו של יום, לאמירת הלל, למשתה ולשמחה בהודאה על הניסים והנפלאות, חייבים אנו, אולי, לשמור ולזכור את עצם היום הזה של ה' באייר, כמו בפורים של מוקפים שחל בשבת, גם בזמננו, כמו שיתברר להלן.

אמירת הלל

בראשונה עלינו לחקור בחובת אמירת ההלל ביום הנס הגדול הזה, בשנים רגילות, המתבססת על דעת החכמים בפסחים ק"ז א — 'נביאים שביניהן תיקנו להם לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא לישראל. ולכשנגאלו אומרים אותו על גאולתו, וכמו

[שיט]

מפני כבוד ארץ ישראל קבעו ב"ו. הרי שלא יום התרחשויות הנס קובע לדורות את חובת ההלל והחודאה שהרי קריאת המגילה בפורים באה במקום ההלל. כמו שאמרו במגילה יד א' לדעת רב נחמן: 'קרייתא זו הלילא', ואף על פי כן היתה הרשות בידי אנשי כנסת הגדולה לקבוע למוקפין יום אחד שלא היה לו זיקה מיוחדת למוקפין מדי שנה בשנה על הנס. הוא הדין ביחס ליום העצמאות, מאחר שמיד עם קביעת היום כחג למדינה ולעם, נקבע שאם יחול ה' אייר ביום חשבת ידחת היום טוב ליום א' או יוקדם ליום ה' בשבוע, אין יום הנס עצמו קובע את חובות היום כי אם חובת התורה היא לעשות זכרון לנס ונמסר הדבר להכרעת חכמי ישראל מחייב קביעתו את היום הזה זכרון לניסים.

מקורות שונים לאמירת הלל

והנה כבר הוכרנו שכל עיקר חובת הלל ביום העצמאות לדורות, מבוסס על דעת חכמים בפסחים ק"ז, א' ועל דברי הירושלמי בפסחים פ"י הל"ז הורש את המקרא 'בפרוע פרעות בישראל בהתנרב עם ברכו את ה'...' התנדבו ראשי עם כשהקב"ה עושה לכם ניסים, תהו אומרים שירה. ואם כי יש לדון בדברי הירושלמי השואל על זה: התיבין הרי גאולת מצרים? ומתריץ: שנייא היא שהיא תחילת גאולתו. הרי מרדכי ואסתר? שנייא היא שהיו בחוץ לארץ. ומשמע מפשוטם של דברים שאין לומר הלל על אתחלתא דגאולת, שלכן לא אמרו ביציאת מצרים הלל, וזה מנגוד לכל המקורות האחרים שהרי איפכא מסתברא, חובת הלל ביום ראשון של פסח היא ולא ביום האחרון והוא נקרא 'הללא מצראה' בבבלי, ברכות נו א. ואפשר ישראל שחטו את פסחיהם ולא אמרו שירה? (פסחים ק"ז א.). ויפה הביאה ידידי הגר"ש ליברמאן בספרו 'הירושלמי בפשוטו' שהדברים מסודרים בירושלמי הלל וכן צריך להיות: הרי מרדכי ואסתר? שנייא היא שהיו בחוץ לארץ. התיבין, הרי גאולת מצרים וכו', כלומר, הרי גאולת מצרים היתה ג"כ בחוץ לארץ ואעפ"כ אמרו הלל. ומתריץ: שנייא היא שהיא תחילת גאולתו, ומה יש איפוא להוכיח שבשעת אתחלתא דגאולתא אומרים הלל ולא בסוף.

והנה המאירי בפסחים ק"ז כתב: 'כל יחיד שארעתהו צרה, ונגאל וימנה, רשאי לקבוע הלל לעצמו באותו יום בכל שנה שלא שאינו מברך עליו וכן הדין בכל צבור וצבור. כך היה יסוד נביאים לאמר על כל צרה וצרה כשנגאלים ממנה'.

ומבלי להכנס כאן בחלוקי הדעות ביחס לברכה על ההלל ביום העצ-מאות, שלפי דעתי חייבים לברך עליו בשם ובמלכות, יש להזכיר מה שכתב רש"י בתענית כח ב: אבל הלל דחננוה כגון באחד בטבת ודאי דחי דכיוון דנביאים תקננוהו שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל

[שכא]

שיחבר בהמשך המאמר, שיטת הראשונים בזה, ויש לחקור אם חובה זו גובעת מקביעת 'היום טוב' על ידי הציבור והמדינה, ובתוקף קבלה זו של העם, חלה חובת ההלל והשמחה מדי שנה בשנה באותו יום שנהפך כיום טוב על פי דין, כמו הימים הטובים האחרים הכתובים במגילת תע-נית שנקבעו לזכר נצחונות ישראל וכבושיהם כימי הבית השני. ובכל מקום הכתוב במגילת תענית: ועשוהו יום טוב, משמע לכאורה שבתוקף קביעת היום ע"י אנשי כנסת הגדולה, וקבלתו על-ידי רוב הציבור, נקבע היום-טוב לשיטת ולשמחה לאסור הספק ותענית.

כן משמע ממס' שבת דף כא ב' ובמגילת תענית פ"ט לענין חנוכה שכתוב שם: 'לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל ובחודאה', משמע שרק ע"י קביעת הסנהדרין בשנה האחרת חלו עליהם חובות הימים טובים של חנוכה. וכן נראה ממה שכתוב בבבלי מגילה ז א: 'שלחה להם אסתר לחכמים קבעוני לדורות וכו', ופירש רש"י: 'ליום טוב ולקריאה להיות לי לשם'. הרי שרק ע"י החלטת החכמים אנשי כנסת הגדולה וקביעתם, יחול תוקפו של החג.

ניסו של יום

ראיה מכרעת לשיטה זו יש לחביא מדברי הר"ן על הרי"ף בראש מגילה הדין בטעמי חלוקי הימים בין פרוזים למוקפין לענין קריאת המגילה. הוא הביא שיטת הראשונים ששאלו על מה ראו אנשי כנסת הגדולה לחלוק במצוות פורים לימים חלוקים, ולקבוע יום מיוחד לפרוים, ויום מיוחד לכרכים? והביא בשם הרמב"ן שבשנה הראשונה של נס פורים עמדו הפר-זים מעצמם לעשות ב"ד שמחה ויום טוב, אבל מוקפין לא עשו כלום, לפי שלא היה הנס גדול כפרוים...

ולאחר זמן שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו סמך מן התורה, עמד מרדכי ובית דינו וראו דבריהם של פרוזים שראוי הנס הזה לעשות לו זכר לדורות וקבעו אותו על כל ישראל שכולן היו בספק, וראו להקדים פרוזים למוקפים מפני שנסם היה יותר גדול... ושל מוקפים קבעו ביום נוח של שושן. והר"ן בעצמו כתב לפני זה הטעם על פי הירושלמי במגילת שהמשנה האומרת שמוקפים הן אלו מימות יהושע בן-נון, הרי אינן דומות לשושן, ומה ראו לקבוע להם יום חמשה עשר? יש לומר דהיינו טעמא כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל כדגרסינו בירושלמי וכו'.

נראה מכל הפירושים האלה שאם לדון רק לפי הנס, לא היה ראוי לדעת הרמב"ן וסיעתו לקבוע את יום ט"ו באדר ליום טוב של מוקפים, ואין בו שום סיבה להקבע כיומם של מוקפים כשם שלא נהגו בעצמם שום חג בשנה הראשונה לנס, מפני שלא היו בסכנה ועל כל פנים לא היו צריכים לקבוע להם יום מיוחד בט"ו משום שאינם דומים לשושן, ורק

[שכ]

כל צרה שלא תבוא עליהן, כשנגאלין יהיו אומרים אותו על גאולתן, כדאורייתא דמי. משמע שרק בכך תקנת הנביאים הכוללת יהיו נתחייבו ישראל באמירת הלל מדאורייתא בחנוכה, ובכל צרה וצרה כאשר נגאלים ממנה, ולדעת רש"י ברור שמבחינת חובת קריאת הלל זו בכח אותה תקנה שהיא כמו דאורייתא וחובה זו אינה רק לשעת התרחשות הנס, כי אם נקבעה לדעת רש"י לדורות מדי שנה בשנה. ויתכן שגם המאירי יודה לרש"י שבציבור חייבים לברך, ורבים מן הראשונים ובראשם רבנו תם סוברים כרש"י לחייב ברכת הלל לדורות ביום הנס לרבים (ואין כאן המקום לברר זה).

מדברי המאירי מתברר שרק באותו יום הנס בעצמו רשאים לקבוע יום טוב ואמירת הלל ולא לדחותו ביום אחר שאז פקעה חובת ההודאה. אולם מדברי רבנו תם המובאים אצל תלמידיו רבנו יונה בברכות פ"ב שהם יסוד מוסד לחובת הלל ביום העצמאות, אך ראיה לזה, שכתב שם שיעקר הלל נתקן על כל צרה וצרה שלא תבוא על הצבור שבשעה שהיה לכל ישראל והיה הקב"ה עושה עמוהם נס היו עושים יום טוב והיו אומרים הלל. והיו חייבים לברך על קריאתו אף על פי שלא היו גומרים אותו. ועיקר התקנה לא. היתה אלא בנס לכל ישראל, דכתיב: ופי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעותם וכי'.

והנה רבנו תם אינו מזכיר חובה זו בקבועה לדורות ע"י נס לשעתו כי אם 'שעשו יום טוב'. ומרש"י בפסחים ק"ז א משמע שהחובה היא לדורות, שהרי מביא את חנוכה לדוגמא של תקנת הנביאים לימור הלל על גאולת ישראל מצרותיהם. גם ייתכן שכל יום שהחליטו חכמי הדור לקבוע לזכר אותו הנס, דינו כדיון אותו יום ממש. וראה בשו"ת חת"ס סופר חלק יו"ד סי' קלג שמדבריו משמע שרק ביום הנס ממש חלה חובת שמחה והלל מדאורייתא אלא שמן התורה מספיק זכר כל שהוא לאותו נס ולא דוקא הלל.

קביעת יום לנס ולזכרו

וכן יש להביא ראיה שאפשר לקבוע יום אחר לנס ולזכרו, מצד גדליה בן אחיקם שנהרג בר"ה שכתוב ברד"ק בירמיה מא א, ובאבן עזרא ובריה ח, ואף על פי כן אמרו בבבלי ראש השנה יט א, שיום שנהרג בו גדליה בן אחיקם בזמן הבית השני היה יום טוב, בכתוב בזכריה ח: 'ועצום השביעי... יהיה לבית יהודה לששון ושמחה'. וכמו שכתב רש"י ותוס' בר"ה יט א בר"ה ותיפוק. אולם בסדר עולם פכ"ז משמע שבי' בתשרי עצמו נהרג גדליה וממילא אין כל ראיה משם.

והנה כל עיקר ההלכה הזאת יש ללמוד מדין פורים של מוקפים שחל בשבת, שאז נהוגין לפי הירושלמי הרי"ף והשו"ע או"ח סי' תרפח סעיף

[שכב]

ו. ופירשו של דבר שקריאת המגילה ומתנות לאבינונים (העמודה למגי- לה) ביום ששי, אמירת 'על הנסים' בתפילה ובברכת המזון, וקריאת פירוש ויבא עמלק בשבת, סעודת פורים ומשלוח מנות — מאחרים ליום ראשון. ואם שבש"ס מהרלב"ח סי' לב האריך בזה ורוצה לדחות את דברי הירושלמי, הרי להלכה הוסכם כהירושלמי והרי"ף, וכן קבע הגר"א בביאורו לא"ח הנ"ל ס"ק יח וכן המג"א בא"ח, ואם כי הביא בשם הרדב"ז בתשובותיו שדחה את שיטת מהרלב"ח, הרי בתשובת הרדב"ז מלפניו בא"ח סי' תקח (ולא קמו כמו שכתוב במג"א) פסק: 'סעודה ומשלוח מנות בט"ז והיינו כהושע'. אולם כבר העיר המו"ל שם שתשובה זו משובשת ואין לסמוך עליה.

יש איפוא ללמוד מזה שאם חל פורים של מוקפים בשבת (כי י"ד אינו יכול לחול כעת בשבת) למרות שמקדימים את קריאת המגילה מחשש של חילול שבת 'שמא יעבירו ד' אמות ברשות הרבים' כמבואר בגמ', הרי עיקר החג להזכרת הנס, הוא זמנו הקבוע בשבת. וכן אמרו בבבלי, מגילה ד, א: 'פורים שחל בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום'. וכמו שכתב הרמב"ם בפ"א מהל' מגילה הל' יג הטעם — 'כדי להזכיר שהוא פורים' גם כשחל בשבת. אלא שלשיטת הירושלמי שמאחרין את הסעודה ליום א' מן הטעם האמור שם בפ"א הל"ד: 'ר' זירא בעי קומי ר' אבהו: ויעשו אותו בשבת? אמר לו: 'לעשות אותם ימי משתה ומשחה' — את ששמחתו תלוייה בבית דין, יצא זה ששמחתו תלוייה בידי שמים. ופירש הר"ן בפ"א במגילה: 'דשמחת שבת אינה מתקנת מרדכי ששמחתו בידי שמים היא'. הגר"א בביאורו לא"ח חוכית מהתלמוד שיעקר חובת העשייה הכתובה במגילת אסתר 'ונכרים ונעשים' מתבטאת ע"י סעודת פורים כמו שכתב רש"י במגילה ב, ב בד"ה 'אשכחן עשייה': וא"כ לשיטת זו משמע שלא רק קריאת המגילה אינה מתקיימת בפורים כי עיקר השמ- חה ושמחה של היום נדחה ליום א' אם כי נשארה חובת הזכרה של הנס גם ביום חשבת עצמו. וקריאת המגילה הבאה במקום הלל אילולא החשש שמא יעבירו חיתה חובה לקוראה בשבת ביום הנס.

והנה לכאורה כן צריך לנהוג גם ביחס ליום העצמאות שחל להיות בשבת, שכל גינוני החג שאינם כרוכים עם חילול שבת כגון: קריאת הלל, ברכת שהחיינו ותפילות המיוחדות, יונהגו ביום השבת ורק הסעודה וההגות נדחה ליום א'. לדעת הירושלמי, הרי"ף והשו"ע ולדעת הראשו- נים האחרים המובאים בר"ן, יש אפשרות להקדימה או לקבועה ג"כ ביום השבת כשיטת הרלב"ח ואין שיהיה לדעת הראשונים החולקים על הירו- שלמי, יש לכאורה לנהוג כל מנהגי יום העצמאות ביום השבת כמו בפורים, מאחר שקריאת הלל נותנת תמיד גם בשבת.

[שכג]

הרב שלמה גורן

בין פורים ליום העצמאות

אבל נראים הדברים לחלק בין פורים לבין יום העצמאות ביחס לשבת. שאנשי כנסת הגדולה כשקבעו את ימי הפורים לדורות לא חלקו בין חל להיות בימות החול לבין חל ביום השבת. כי טרם חששו לגזרה דרבה — 'שמא יעבירונו ד' אמות ברשות הרבים', ומאחר שכבר נקבע פורים תמיד בזמנו, לא יכלו חכמים שבאו אחרי כן לעקרו לגמרי מזמנו שלא לצורך בגלל הגזרה דרבה. והקדימו רק את קריאת המגילה בגלל החשש הזה. ולא עוד אלא שהירושלמי מסתמך בהקדמת קריאת המגילה כשחל בשבת על דברי ר' חלבו שאמר שהכל יוצאין בי"ד שהוא זמן קריאתה וכן בי"ג 'שיום מלחמה היה והוא מוכיח על עצמו שאין בו נוחה'. ולכן אין פגם בהקדמת קריאתה. ברם את איתור הסעודה ליום א' נראה מהירושלמי שמקורו באנשי כנסת הגדולה בימי מרדכי. שהרי הירושלמי דורשהו מהמקרא 'לעשות אותם ימי משתה ושמחה', אבל חוץ מזה לא עקרו אנשי כנסת הגדולה את פורים ממקומו. אבל ביחס ליום העצמאות שמיד עם קביעת היום בראשונה, הוחלט שאם יחול ה' אייר בשבת ידחה או יוקדם ליום אחר ודינו אם כן כאילו נקבע מראש ליום אחר. נוסף על כך הרי הנס במלחמת השחרור לא התבטא רק ביום הכרזת המלחמה בלבד, אלא נמשך כל תקופת המלחמה שמסר הקב"ה רבים ביד מעטים ונתקיים בנו: איכה ירדוף אחד אלף, וכל יום ויום מאותה תקופת הרת עולם ראוי היה להקבע לגס לדורות.

אלא שהחליטו לבחור את היום המסויים, הוא יום ההכרזה, כמסמל את כל תקופת המלחמה. אבל כל שאין אפשרות לקיימו בזמנו, והוחלט ע"י העם לקבוע אותו ביום אחר, דינו גם ביום הזה כדין יום טוב גמור, להלל והודאה, למשתה ולששון על כל הטוב שגמלנו.

[שכר]

טבלה א
לא א-ד-ו ראש השנה, סוכות, שמיני עצרת
לא ב-ד-ו פסח
לא א-ג-ה יום עצמאות
לא ג-ה-ו עצרת

טבלה ב
לא א-ד-ו ראש השנה, סוכות, שמיני עצרת
לא ב-ד-ו פסח
לא א-ג-ה יום עצמאות
לא ג-ה-ו עצרת

טבלה ג
לא א-ד-ו ראש השנה, סוכות, שמיני עצרת
לא ב-ד-ו פסח
לא א-ג-ה יום עצמאות
לא ג-ה-ו עצרת

טבלה ד
לא א-ד-ו ראש השנה, סוכות, שמיני עצרת
לא ב-ד-ו פסח
לא א-ג-ה יום עצמאות
לא ג-ה-ו עצרת

טבלה ה
לא א-ד-ו ראש השנה, סוכות, שמיני עצרת
לא ב-ד-ו פסח
לא א-ג-ה יום עצמאות
לא ג-ה-ו עצרת

הקביעות של יום העצמאות

הכנסת הראשונה דנה באחת מישיבותיה בפרוט חג הפסח של שנת תש"ט, בשנה הראשונה להקמת המדינה על האופי של החג. היום בו הוכרזה עצמאות מדינתנו, בכדי לתת ליום זה את הביטוי החולל למאורע הכביר הזה שעם ישראל זכה בו אחרי אלפיים שנות גלותו מאדמתו ואחרי חורבן שליש עמנו וסבל לא יתואר בשנים האחרונות.

לשבחו של הבית המחוקק יש לציין את עובדת החלטתו לקבוע את יום המדינה לפי התאריך של הלוח העברי ולא הלועזי, את יום ה' בחודש אייר שבכל שנה ושנה.

אבל, חברי הכנסת הראשונה נתקלו בשאלה: 'והיה אם יום זה יקרה (ק-קמוצה, ר-טגולה) בשבת קודש' איזו צורה על כן לתת ליום מדינת ישראל מכלי לפוגע בשבת ישראל?

אחרי ויכוח ער אם יום ה' באייר יכול פעם לחול בשבת או לא, הוחלט לדחות את הדיון לאותה השנה שנועמד בפני השאלה הזאת. כאילו דבר מאוד נדיר ועניין שיש לחכות לזה שנים רבות.

כותב הטורים הללו הודיע בשעתו, שכבר בשנה הבאה, זאת אומרת בשנת תשי"ז ובשנת תשי"ח, השנה הנוכחית, יחול יום העצמאות בשבת.

ואמנם הכנסת השניה החליטה באחת מישיבותיה מתחילת חודש אדר ראשון השנה, להקדים את מצעד צה"ל והחגיגות לכבוד יום העצמאות ליום חמישי בשבוע, ל' באייר, כדי לא לגרום לחילול שבת קדשנו.

נציין בשורות הבאות באיזה יום מימות השבוע לא חל אף פעם ה' באייר ובאיזה יום כן יחול, באופן מתמיד, כדי להקל על תפקידם של אותם האנשים שמוטל עליהם לטפל בקביעת דמותו של יום העצמאות לא רק השנה הזאת אלא גם להבא. ולשם הדיוק חשוב מאוד גם לדעת אם ה' באייר יחול פעם בששי בשבוע.

נתן בזה לימוד קטן במבנה של הלוח העברי, באופן שכל קורא יבין אותו בקלות ונסדר טבלאות שימושיות:

ח"ל התקינו לנו כללים על ימי השבוע — המסודרים באותיות א עד ז — שבהם לא יחולו חגי ישראל, כמו כן כללים על ימי השבוע בהם כן יחולו החגים. בין הכללים הללו אננו נבנים בזה את יום העצמאות.

הקביעות של יום העצמאות

הסימנים א ב ג שטבלה ג מציינים את יום השבועי המשותף לחגים שחלו — באותה השנה — לפני יום העצמאות, ואילו הסימן ד מכונן לחמישה עשר באב החל אחרי יום העצמאות. בלוח העברי יש שבעה סימנים משנים הפשוטות וכמו כן שבעה משנים המעוברות, כדלקמן:

טבלה ד

שנים פשוטות		שנים מעוברות	
מספר סדורי	הקביעות	מספר סדורי	הקביעות
1	ב-ח-ג	1	ב-ח-ה
2	ב-ש-ה	2	ב-ש-ז
3	ג-כ-ה	3	ג-כ-ז
4	ה-כ-ז	4	ה-ח-א
5	ה-ש-א	5	ה-ש-ג
6	ז-ח-א	6	ז-ח-ג
7	ז-ש-ג	7	ז-ש-ז

כמו בטבלה א גם בטבלה ד ימי השבוע מסומנים באותיות א עד ז. האות הראשונה מסמנת את היום בו חל ראש השנה, האות השלישית, מראה את היום בשבוע בו חל יום הראשון של פסח, והאות האמצעית מסמנת את מספר הימים של החדשים חשון, כסלו, חיינו:

ח=חדש חשון בן 29 יום, כסלו בן 29 יום והשנה נקראת: חסירה

כ=חדש חשון בן 29 יום, כסלו בן 30 יום והשנה נקראת: כסדרה

ש=חדש חשון בן 30 יום, כסלו בן 30 יום והשנה נקראת: שלימה

אם קבענו שיום העצמאות חל תמיד ביום בשבוע שבו חל ערב פסח, אפשר להיווכח מהטבלה ד כי בשנים הפשוטות מראים הסימנים על יד המספר הסידורי 5 וגם 6 כי פסח חל ביום א' ולכן ערב הפסח ויום העצמאות בשבת.

אותו הדבר בשנים המעוברות בסימן על יד מספר הסידורי 4. כמו כן חל פעמיים יום הראשון של פסח בשבת בשנים המעוברות (סימן 2 ו-3) ופעם אחת בשנה פשוטה (סימן 4) ולכן יחול יום העצמאות בשנים הללו, בערב שבת.

למשל: שנת תשי"ד — שנה מעוברת, הקביעות = ה'—ח'—א' (סימן 4) ויום העצמאות על כן בשבת. שנת תשי"ח — שנה פשוטה, הקביעות = ה'—כ'—ז' (סימן 4) ויום העצמאות יחול בער"ש.

סמלי הדבר ודורשי רשומות בטח ימצאו ענין בזה שיום העצמאות חל תמיד ערב אותו החג בו אנו חוגגים את יציאת עמנו מעבדות לחירות, בפורים של ירושלים מקום מקדשנו, בשביעי של פסח, יום קריעת ים סוף והמים להם חומה מימינם ומשמאלם, וביום חמישה עשר באב לא היו ימים טובים לישראל כחמישה עשר באב וכיום הכפורים דברי רבן שמעון בן גמליאל בשלהי מסכת תענית.

יש לשים לב שזה לא סתם מקרה. קרה לנו עוד נס אחד. חברי הכנסת מחליטים על תאריך העברי ולא הלועזי ליום העצמאות והלוח העברי מקשר בקשר של קיימא את האקט ההיסטורי הזה עם תאריכים המהווים מיפנה חשוב מאוד בעיצוב תולדות ימי עמנו וארצנו לדורי דורות ולעולם ועד.

נמצא שבהז' נחלקו המקשו' והותרצו: המקשו' סבר שכשחל פורים בשבת זמנו העיקרי הוא ערב שבת, והותרצו סבר שזמנו העיקרי הוא שבת, והקריאה בע"ש היא שלא בזמנו. (ואין לומר שנתחלקו בשאלה האם יחיד קורא מנלה שלא בזמנה כי מלשון הגמרא מוכח שמתקשן סבר שע"ש זמנו והותרצו חלק עמיו וכן מוכח מרש"י ד"ה ערב שבת זמנו עש"ה). למסקנה קיי"ל כתיורצו זה, כשחל פורים בשבת, הקריאה קודם י"ד נחשבת שלא בזמנה וצריכה עשרה. עיין רמב"ם פ"א מהל' מגילה ה"ז, וכן פסק המשנ"ב לענין ט"ו שחל בשבת, עיין סי' תר"צ ס"ק פ"א³.

לְקִרְיָאֵת הַמְּגִלָּה, וּכְדֻבְרָהּ, שְׁמָא יִסְלַטְלַנָּה ד' כֵּן, כִּי בַפּוּרִים שָׁחַל בִּשְׁבַת הַחֲשֵׁשׁ הָיָה רַק לַיּוֹם אַחֵר, כִּי שְׁבַת הָיָה זְמַנּוֹ הַעֲקִיר. אִין לִמְדַּר פּוּרִים שִׁשְׁבַת אִין לַעֲקוּר אַתָּה כֹּל הַלְכוֹת הַיּוֹם וְאִין לִמְדַּר, אֲדֻבְרָהּ, מַהֲוָה גּוֹפֵא, שְׁלֵא עֲקִיר אַתָּה וְאִין לִמְדַּר, אֲדֻבְרָהּ, מַהֲוָה גּוֹפֵא, שְׁלֵא עֲקִיר אַתָּה

ומסתבר שמפורסם למדו חז"ל לקבוע ימים טובים במגילת תענית, כגון חנוכה.²

אמר רב: מניח במונה קורין אותה אפילו בייחוד.
שלא במונה בעשרה. ור' אמר רב הכי? והאמר רב
יהודה בריה דרב שמואל ר' שילת תשעיה דרב.
פרים שולל לזיוף בשבת ע"ב שבת ומס, ע"ב
שבת ומס. והא שבת ומס הוא אלא לאו הכי
קאמר: שלא במונה במונה. מה ומס אפילו בייחוד.

- א' עי' שר"ת מהר"ם אלשקר סי' מ"ח, ושר"ת חת"ם א"ח סי' קס"ג וסי' קצ"ח ועוד.
ב' ואולי לה התכוננו באומרו "חזור קיבלו בימי אחשוורוש", שקיבלו את מרות של ה"ל' לחסוף י"ח מדבריהם, וזאת למרות מקפוקים שונים שהיו להם כגון קנאה את מעוררת עליו ב"ן האומות - עיין מגילה ז' א', ובל' תוספת - עיני'ש וברמב"ן עה"ת דברים ד' ב'.
- ג' אמנם בענין זה, כשחל ט"ו בשבט וקורין ב"ד, יש שחלקו על הכרעת המ"ב, עיין חז"א סי' ק"ה, וכן משמע מאר"ש על הרמב"ם שהבאנו, שהקריאה בע"ש נחשבת בזמנה, שבלא"ה י"ד הוא הזמן העיקרי לכולם, לכן גם כשהתכנסים מקדימים לל"ד הוא אמנם, ורק כשר"ד חל בשבת וזמנו הוקדם לע"ש אינו נחשב לזמן העיקרי, ועי' ידוע אומר חז"ן אר"ת סי' מ"ח.

תורה חברה ומדינה
קובץ הלכות
תחומין

תל אביב
 1937
 יום חמישי
 חמשה עשר
 שבט ה'תרפ"ז

חברים
 הרב יעקב מאיר
 הרב מ'

תלמידי
 הרב חיים
 הרב חיים

נאמרים וחשובות
 חלק שני

סדרת
באזלה של תורה

יום העצמאות שחל כחש בשבת או בע"ש

- ה. תקנת יו"ת נמנעת ע"י דור ולא באופן חד פעמי
- ד. תשעה באב שחל בשבת - מתי זמנו העיקרי?
- ג. קטן שהחגיל במזרח שחל בשבת
- ב. ראיה ממזרח שחל בשבת
- א. האם נעקר יום העצמאות מימיו המקורי?

א. האם נעקר יום העצמאות מיומו המקורי?

יום עצמאותה של מדינת ישראל חל ברוב

נדפס בתחומי צרף ח'.

השנים ביום ה' באייר. עפ"י דרישת הרבנות הראשית לישראל חוקן החוק, ואם חל ה' באייר בשבת או בע"ש, יוקדם יום העצמאות ליום חמישי שלפניו. הדבר נעשה כדי למנוע חילול שבת.

השאלה היא, מה דין ההלל ואמירת תחנון כשחל ה' באידי ביום ששי, האם לקרוא את ההלל ביום ה' או ביום ה' ואם שיהלל

אמות ברה"ק, לכן הקדימו רק את קריאת המגילה לע"ש. אך הקריאה בתורה ועל הנסים, שבהם אין לגזור, השאירים במקומם בשבת. אך אילו היה חשש גם בהם, היו עוקרים את כל ההלכות היום משבת לע"ש.

ויכול הטוען לטעון שה"ה ביום העצמאות, העקירה לע"ש, או ליום ה', לא נועדה אלא לטקסים ממלכתיים, שיש חשש שיחללו בהם שבת, משא"כ הלל והודאה, שאין בהם חשש לחילול שבת, יש להשאירם בזמנם. זה אינו, שהרי כל הלכות יום העצמאות אינן אלא הלל והודאה, ואילו שאר הטקסים והחגיגות אינם מהלכות היום. אילו היינו מחלקים בין הלכות היום לטקסים נמצינו מחלקים בין הצד ה"דתי" של יום עצמאות שנשאר בזמנו לבין הצד "הטקסי" שלו, שהוקדם ליום אחר, בזה יש סכנה כפולה:

א. כל התקנה של הקדמת יום העצמאות עלולה להתערער, כי יתברר שהרבות שדרשה את הקדמת היום נשארה לחוג את הלכה "הזית" בשבת, ואילו הצניבו הרחב - שלא הוא שדרש הקדמה זו, ואולי אין היא נוחה לו, ורק אולץ להקדים את החגיגות בגלל לחצה של הרבנות - דוקא הוא צריך לחוג את היום שלא בזמנו.

ב. ההפרדה בין הצניבו הדתי והצניבו הכללי, בחגיגות היום, יש בה פתח להפרדה בין הדת והמדינה, דבר הסותר את כל עיצומו של יום העצמאות עפ"י תפיסתנו הדתית. עברונו המדינה היא מושג בעל משמעות דתית, שבה הרבנות הכלל-ישראלית הוקמה בארץ-ישראל.

ואע"פ שלצענו אין בה עדיין גילוי מלא של תורת ישראל, היא הנותנת, רק שותפות מלאה בהשגת הרבנות הזאת ובפיתוחה יכולה להבטיח את הגברת השפעתה של התורה על חיי המדינה. מורנו ורבנו הרצ"י קוק צ"ל היה נוהג להדגיש, בשנה בה חל יום העצמאות בשבת או בע"ש והוקדם ליום ה', שעובדה זו גופא שיוס העצמאות הוקדם רשמית ליום ה' כדי למנוע

חילול שבת היא קידוש ה' של המדינה לעיני כל העמים. וא"כ גם חובת ההלל וההודאה צריכה להיות ביום ה'.

ויש להביא ראיה להסברנו ה"ל, שההקדמה לע"ש הופכת את ערב שבת לזמן העיקרי. שהנה רש"י בד"ה 'בזמנה' פירש: "ב"ד מתוך שהיא חובה בו ביום על כל יחיד ויחיד קורין אותה אפילו ביחיד, דהכל קורין בו ואיכא פרסום נס". והקשה הסוחר אבן, א"כ מה הקשחה הגמ' מ"ד שחל בשבת, שמקדימים את הקריאה לע"ש ואין צורך בעשרה, הרי שם **כולם** קורין בע"ש וממילא יש פרסום ניסא, ולכן אין צורך בעשרה. אך בני הכפרים הקוראים ביום הכניסה אין להם פרסום ניסא, כי רק הם קוראים אותה, ולכן צריכים עשרה?

לכן פירש הסוחר אבן פירוש אחר: כפרים הקורין שלא בזמנה אין להם פרסום ניסא, משום שחוג מקריאת המגילה אינם נוהגים את יתר הלכות היום, כי משתה ושמחה גם הם נוהגים רק ב"ד. משום כך נראית קריאת המגילה שלא בזמנה כקריאה בכתבי בעלמא, ולכן צריך עשרה. לפי"ז קושית הגמ' מפוירים שחל בשבת קושיה אלתמא היא, שגם כאשר פורים חל בשבת וקורין את המגילה בע"ש, מכין שאינם נוהגים משתה ושמחה בע"ש נראית קריאת המגילה כקריאה בכתבי הקודש בלבד. נמצא שרק כשעוקרין את קריאת המגילה בלבד משבת לע"ש אין זה זמנה, אך כשעוקרין את עיצומו של יום על כל הלכותיו לע"ש, זה זמנו לכ"ע.

יתכן לומר שגם רש"י התכוין לסברת הסוחר אבן: כונת המקשן היתה, מכיון שפורים חל בשבת ע"ש הוא זמנו (נאמר וכן תיקן ה"ל לקרא את המגילה בע"ש), הוא הדין בני הכפרים, כיון שח"ל תקנו להם לקרוא ביום הכניסה זהו זמנם. לפני שהמקשן הקשה כן היה מקום לחלק בין עיר לכפר, שעיר קוראת בזמנה וכפר אינו קורא בזמנו, ומכיון שאין זה זמנם של בני הכפרים, לא ניכר שקוראים מגילה וליכא

פרסום ניסא. אך המקשן הוכיח מפוירים שחל בשבת שגם מגילה שלא בזמנה, אם זה הזמן שנקבע ע"י ח"ל, הרי זה זמנו, ויכר שהקרא קורא מגילה ולא דבר אחר, ויש פרסום ניסא. א"כ ה"ה בני הכפרים.

ומצאתי בחידושי חשק שלמה (להגרש מן מוילנא, הודפס בש"ס וילנא) שתייר באופן כזה את קושית הסוחר אבן. ועי"ש שתייר על דרך זו קושיה אחרת של הסוחר אבן שם, שהקשה למה לא תצא הגמ' שרב, הסובר שמגילה שלא בזמנה טעונה עשרה דוקא, סובר כרב יוסף שהטעם שאין קורין מגילה בשבת, הוא לא בגלל שמא יעבירה ד' אמות ברה"ד כרבה, אלא משום שעניינם של עניים נשואות למקרא מגילה, וא"א לתת מתנות לאבינוים בשבת. וא"כ אין זו תקנה מאוחרת, אלא מעיקרא כך תיקנו אנשי נכנסת הגדולה, שפורים החל בשבת ויקדם לע"ש. וא"כ זהו זמנו מעיקרא ולכן אין לזמנו לבני הכפרים. אך לפי הל' א"א לומר כן, משום שגם תקנת בני הכפרים היתה מעיקרא, וכך נקבע פורים מראשית תקנתו, שבני הכפרים יקראו ביום הכניסה, ואין לחלק בין פורים שחל בשבת והוקדם לע"ש לבין יום הכניסה, שניהם נקראו בזמנם.

אמנם בתירוץ דוחה הגמ' ואומרת שכאשר פורים חל בשבת קורין את המגילה בע"ש בעשרה. אך י"ל שזה בגלל שלא כל הלכות היום נעקרו משבת לע"ש, ולכן אין ע"ש זמנו, וכמו שכתבנו לעיל להסוחר אבן. אך במקום שכל הלכות היום נקבעו מעיקרא לע"ש זהו זמנו המקורי. וא"כ גם רש"י יוכל לסבור כהסוחר אבן.

ואפילו אם תמצי לומר, שלמסקנת הסוגיא פורים שחל בשבת והוקדם לע"ש אין זה זמנו, מכל מקום זהו רק לרב, אך לרב אסר הסובר שבין בזמנה בין שלא בזמנה קורין בעשרה אין הוכחה להבחנה זו. ועיין ר"ן שיש פוסקים כרב

4. עי"ש שכתב שעל יחיד לא גזר גזרת רבה שלא לקרוא מגילה בשבת.

אסר, כגון בעהמ"א ועור. ואע"ג דלא קיי"ל ה"י עכ"פ גם לדיון דקיי"ל כרב יש מקום לומר שפורים שחל בשבת והוקדם לע"ש, ע"ש הוא זמנו המקורי של הפורים.

וזאת אמילו לרב, הסובר שהיתה זו תקנה מאוחרת יותר, להימנע מקריאת המגילה בשבת ולהקדימה לע"ש, אע"פ זהו זמנו העיקרי של פורים - ע"ש ולא שבת.

וזו לשון רש"י שם: "והוא דהדיקט להם חכמי ישרא' שאחר כנסת הגדולה להקדים תשום דבר, הרי הוא לנו כיון חסן הקבוע מתחילה לכל דבר, ואע"פ שחזא שלא בזמן ה"י כזמנו".

ואע"פ שכתב זאת לפרי דברי המקשן, מ"מ לפמ"ש"כ גם התרצן מודה בעקרון זה. ורק לענין פורים שקריאת המגילה בלבד הוקדמה לע"ש או ליום הכניסה, ואילו מצות ההודאה נשארה בשבת, לכן ע"ש, אינו זמנה, אך במקום שכל הלכות היום הוקדמו לע"ש, ע"ש הוא זמנו העיקרי.

(ועי' ה"י צבי ח"ח סי' קכ"ה ומקראי קורש פורים סי' נ"א-כ"ב וכו').

ג. קטן שהתגל בפורים שחל בשבת

החשק שלמה שם העיר שתהיה נפקא מינה לשאלה, אם עיקרו של פורים הוא בשבת או בע"ש, לענין קטן שגדל בפורים שחל בשבת: אם ע"ש זמנם - יצא ידי חובה מגילה שקרא בע"ש משום מצות חינוך; אך אם שבת זמנו - לא יצא ידי חובה בקריאה שקרא בע"ש, משום שאז היה עדיין קטן, וכשגדל בשבת כיון שהיום הוא הוא הפורים, עכשיו חל עליו חיוב קריאת המגילה⁴.

בסי' ערב פסח שחל בשבת' להרב צבי כהן (תשל"ז עמ' ל"א) הביא חקירה דומה לענין קטן שגדל בפורים שחל בשבת ונתן לאבינוים בע"ש האם יצא ידי חובתו, ואילו את בעייתו של

החשק שלמה לא הביא. ועיי"ש שרן כעין זה לענין בכור בערב פסח שחל בשבת ונעשה גדול בשבת, האם אביו חייב להתענות עבורו ביום ה', ולא הכריע. וכן דן שם לענין מי שגדל לו בן בשבת שלפני כן והבית תהיה בשבת של ערב פסח והוא בכור, האם חייב בתענית בכורות ביום ה', או מכיון שעיקר חיובו חל בשבת ואז הוא פטור מדיון בעל ברית, לכן אינו חייב להתענות ביום ה' הקודם. ושוב לא הכריע.

שאלה דומה נשאלה לדיון תשעה באב שחל בשבת ונדחה וקטן נהיה לגדול ביום א' עשירי באב, האם חייב להתענות או לא. אף כאן הבעיה דומה: האם עיקרו של תשעה באב הוא בשבת ס' באב, ואז הוא היה קטן ופטור מתשלומי ביום א'; או שמא עיקרה של התענית בשנה כזו הוא יום א', ואז הוא כבר גדול וחייב בתענית. הדבר נדון בשר"ת אבני נזר (ארי"ה סי' תכ"ז), ולבסוף תלה את השאלה במחלוקת הפוסקים אם דברים שבצינעה נוהגים משום שלגמרי עקרה מט' באב ואוקמהו בעשירי. אך למנהג אשכנז שדברים שבצינעה נוהגים, צריך לומר שעשירי אינו אלא תשלומין, וקטן שגדל בעשירי באב פטור.

אולם בשר"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' כ"ז) הסתמך על שר"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' קמ"ח), שר"ת דברי מלכאל (ח"ה סי' ק"ל) ושר"ת מטעמי יצחק (ארי"ה סי' ל"א) והכריע שקטן שגדל בעשירי באב חייב, משום שעשירי באב הוא יום התענית העיקרי ואינו תשלומין.

וא"כ גם ב"ד י"ל: כשהל יום העצמאות בשבת עיקר החולתו היא ביום ה' כהקנת הרבנות הראשית.

ז. תשעה באב שחל בשבת - מתי זמנו העיקרי?

נלענ"ד שנושא זה של ת"ב שחל בשבת צ"ע נוסף, כי מצינו בו סתירות רבות. השאלה, האם ת"ב שחל בשבת ונדחה ליום א' הוא מעיקר התקנה או רק תשלומים, מתפצלת לפקא מינות רבות:

- א. האם דברים שבצינעה נוהגים בשבת? לדעת מרן המחבר בשבת זו אין להתמיה בדברים שבצינעה, כלומר שמעיקר התקנה תשעה באב חל ביום א' לדעת הרמ"א יש לאסור דברים שבצינעה, כלומר שיום א' הוא רק תשלומין (עי' סי' תקנ"ז סי"ט). מיהו השל"ה הניח לאשה שליל טבילה חל בשבת לטבול ולשמש; החי אדם התני לאו מן הדרך; והגרי"א סובר שמעיקר הדין ההלכה כמחבר, דהיינו עיקר התענית נקבעה למלכותיה ליום א'.
- ב. לימוד תורה - אע"פ שאבא אסור לו ללמוד תורה בשבת, משום שהוא כדברים שבצינעה, להרבה פוסקים לא נאסר לימוד תורה בתשעה באב שחל בשבת. רק פרקי אבות במנחת של שבת נאסר (ת"א סי' תקנ"ב) ואף זה לא נאסר אלא מדיון כל ערב תשעה באב, ולא מדיון תשעה באב שחל בשבת. עיי"ש במשנ"ב, ועיי' הגהות חת"ס.
- ג. אמירת אב הרחמים, צדקתו, והזכרת נשמות - דעת הרמ"א בסי' תקנ"ב סי"ב שבשבת אין אומרים צדקתו, והזכרת נשמות, אך זהו משום שגם בכל ערב תשעה באב אין אומרים במנחת תחנון. אך לגבי אב הרחמים והזכרת נשמות הביא המשנ"ב בשם הא"ר והפמ"ג שאומרים אותם בשבת, משמע שלדעתם עיקר התענית היא ביום א' ולא בשבת. מיהו יש לדחות ראיה זו, שהרי אי אמירת אב הרחמים תיחשב לפרהסיה, שהנה אנו נוהגים מנהגי תשעה באב בשבת. אולם זה דוחק, שהרי אי אמירת אב הרחמים אינה ביטוי לאבא, אלא לשמחה, אלא שתשעה באב נחשב מנוח ולכן אין אומרים בו תחנון. אולם א"א לומר שאי אמירת אב הרחמים תיחשב לאבילות בפרהסיה, ולכן מוכח כמו שכתבנו שמעיקר התקנה תשעה באב נקבע ליום א'. ועוד היו קהילות שנהגו לומר אב הרחמים רק בשבת לפני ת"ב (עיי' סידור עבודת ישראל).
- ד. שבוע שחל תשעה באב בתוכו - כשתעשה באב חל בשבת, האם כל השבוע שלפניו נחשב

5. עיי' אריכות דברים בכל התקנה ה"ל בספר פסח וט' באב שחל בשבת להרב צני כהן עמ' קכ"ד-קכ"ט.
6. אולי משום שבל"ה היו שסברו שראוי לקבועו בעשירי, שבו נשרף רובו של היכל, כהן ר' יוחנן בתענית כ"ט ב' ורבי במגלה ה' ב' עיי"ש בתור"ה וביקש.
- א. לשוב שחל בו תשעה באב או לא? בסי' תקנ"א סי"ד מביא המחבר שתי דעות: לדעת הרא"ש כל השבוע אינו נחשב לשבוע שחל בו תשעה באב, ולדעת הסמ"ג השבוע נחשב לשבוע שחל בו תשעה באב. לכאורה בזה נחלקו: הרא"ש סובר שתשעה באב שנדחה ליום א' זהו מעיקר הדין. ולדעת הסמ"ג אינו אלא תשלומין. וקצת תימה על המחבר שלענין דברים שבצינעה פסק שמוות בשבת, וע"כ משום שסובר שתשעה באב מעיקרו יום א', ואילו כאן הביא את דעת הסמ"ג שיום א' אינו אלא תשלומין. ואולי התכוין להכריע בדעת הרא"ש (וכן דעת הגר"ע יוסף שליס"א).
- ה. היה תוך ל' וחולה שאין בו סכנה - כתב המג"א (בסי' תקנ"ז, במשנ"ב סק"ד כ"כ בשמו) שבתשעה באב נדחה יש להקל.
- ו. בריית שחל בתשעה באב - בסי' תקנ"ט סי"ט פסק המחבר שבתשעה באב שנדחה בעל הברית מתפטר ורוחץ ואינו משלים תעניתו. משמע שסובר שאינו אלא תשלומין, ועיקרו של תשעה באב חל בשבת. וא"כ סותר לכאורה מה שפסק בענין דברים שבצינעה. אמנם י"ל שכל היתה התקנה, שכשיחול בעשירי יהיה דינו קל יותר. ודוחק.
- מכל הנ"ל מתגלות לנו סתירות בשיטות הפוסקים. מרן המחבר פוסק מצד אחד שדברים שבצינעה מותרים ומאידך שבעל ברית בתשעה באב נדחה אינו משלים. לענין שבוע שחל תשעה באב בתוכו מביא שתי דעות.
- הרמ"א לעומת זאת סובר שדברים שבצינעה נוהגים, ומאידך מתיר ללמוד תורה באותה שבת. כמ"כ מוסכם גם עליו שבעל ברית אינו משלים, משום שהוא נדחה. פוסקים אחרים, אע"פ שסוברים כהרמ"א, סוברים שאומרים אב

הרחמים ומזכירין נשמות בשבת שחל בו תשעה באב.⁵ כנראה אין כאן דין מוחלט אלא פשרה. בדברים מסוימים מוסכם על כולם שעיקרה של התענית נקבעה ליום א'.⁶ בדברים אחרים מוסכם על כולם שאינו אלא תשלומין, ובדברים אחרים נוצרו חילוקי מנהגים, יש שנהגו כך ויש שנהגו כן.

ה. הדבר נתון לשיקול דעת מתקני התקנה

העולה מזה הוא שהדבר נתון לשיקול דעתם של החכמים מתקני התקנה. יש דברים שקבעו אותם מראש שיום א' הוא תשלומין, כגון לגבי לימוד תורה ובעל ברית. ויש דברים שקבעו אותם מראש שיום א' הוא עיקר, כגון אב הרחמים ודין שבוע שחל בו תשעה באב. וא"כ הוא הדין לענין יום העצמאות, הדבר נתון לשיקול דעתם של מתקני התקנה. מכיון שלענ"ד אם ישאירו את ההלל בשבת או ביום ו' תצא מזה תקלה חמורה לכל ענין הקדמתו של יום העצמאות ליום ה', והדבר עלול לערער את כל התקנה, ולהיגרם חילול חילול שבת בפרהסיה, וכן עלול הדבר לסתור את כל תפיסתנו הדתית של יום זה, לכן נלענ"ד שאת ההלל יש לקרוא ביום ה'.

מיהו לגבי אי אמירת תחנון ביום ו' והזכרת נשמות בשבת, יש לענ"ד מקום להקל ולהימנע מאמירות. אך לגבי אב הרחמים י"ל שמכיון שבחודש אייר נהגו בל"ה לומר אה"ר בכל שבת, אפילו בשבת מברכין - משום שבחודש זה חרבו הקהילות הגדולות באשכנז בגזירות תת"ו ובמיריות אחרות - לכן יש מקום לאומרו גם בשבת ה' באייר. וכבר אמר מרן הרב קוק זצ"ל על חודש אייר: "הגבורה העילאה של תלמידי ר"ע, והצפונה של קדושת הקהילות, מתחברות

לענין קביעת פורים כיום האסור במלאכה: "מעיקרא כתיב 'שמחה ומשתה ויום טוב' ולבסוף כתיב 'לעשות אותם ימי משחה ושמחה'. ואילו 'יום טוב' לא כתיב" (שם ה' ב') וראה ר"ן ריש מגילה. מכל הנ"ל עולה שהתגבשותו של י"ט אינו ענין להחלטה חד פעמית, הדבר נקבע בתהליך של זמן. ובודאי מסתבר שהדור הראשון לקביעת היום נחשב כולו למחליט הראשוני.

טענה נוספת טוען הגר"ש גורן, שמפורים למדנו שכשחל י"ט בשבת אין עוקרים את כולו לע"ש, אלא רק את הטעון עקירה בגלל חילול שבת, ואילו את יתר הלכות היום משאירים בשבת. כפי שראינו מהגמ' במגילה ה' א' הקדמת קריאת המגילה לע"ש נחשבת לקביעתו העיקרית של היום לע"ש, עד כדי כך שהגמ' הקשתה שלא יצטרכו עשרה לקריאת המגילה בע"ש. רק בגלל שלא עקרו את כל הלכותיו של היום לע"ש לא נחשב ע"ש זמנו. אולם לא מצינו שאין אפשרות לעקור י"ט משבת לע"ש. עקרונית הדבר ניתן, אלא שלא עשו כן כי לא היה הכרח לכך. משא"כ ביום העצמאות, שבו לענ"ד תצא תקלה גדולה אם יקראו את ההלל בשבת. ומכיון שאמרנו שאין מזכירים נשמות ואין אומרים צדקתך בשבת כזו, ממילא נשאר גם רושם מסוים בשבת, וגם למי שחושש לכך לא עקרו את כל היום ממקומו. ובפרט שבמגילת תענית מצינו שרוב הימים הטובים שתוקנו ע"י חז"ל הסתפקו בכך "דלא למיספד ודלא להתענא בהון". כלומר אי אמירת תחנון דיה כדי לקבוע י"ט עפ"י חז"ל, ואין בקריאת ההלל ביום ה' משום עקירה גמורה של היום ממקומו, גם למי שחושש מכך.

מיהו כל זה רק לענין יום העצמאות. אך יום ירושלים (כ"ח באייר) שחל ביום ששי לא עקרוהו ממקומו. כי בלא"ה הטקסים נערכים ביום חמישי ע"מ למנוע חילול שבת ואין חשש שקריאת הלל ביום ששי תגרום לחילול שבת.

יחד באוצר הרזים של רשב"י. אף גבורתם ומסירות נפשם של חיילי צה"ל, שזכותם סייעה להקמת המדינה בע"ה, יונקות בסתר ומצטרפות ל"קהילות הקודש שמסרו נפשם על קדושת השם", ומן הראוי להזכירן בה' באייר שחל בשבת.

ו. תקנת י"ט נקבעת ע"י דור ולא באופן חד פעמי

הגר"ש גורן בספרו "תורת השבת והמועד" (מעמ' 432 ואילך) סובר שכשחל ה' באייר בשבת יש לקרוא את ההלל בשבת. הוא מסתמך על כך שכשהחליטה הרבנות הראשית לראשונה על קביעת י"ט בה' באייר לא התייחסה כלל לשבת. בשנת תשי"א חל ה' באייר ביום ו', ואז הוכנס התיקון להקדמת יום העצמאות לד' באייר. בשנת תשי"ד חל ה' באייר בשבת, ואז הוצע ע"י הגר"ש גורן (בהיותו רב ראשי לצה"ל) להקדים את יום העצמאות ליום ה'. הצעתו התקבלה ע"י ראש הממשלה ושר הבטחון דאז, מר דוד בן גוריון, והכנסת שינתה את החוק בהתאם.

לדעתו, מכיון שבתקנה הראשונה לא התקינו להקדים את יום העצמאות שחל בשבת ליום ה'. ורק אח"כ שונה הדבר, משמעות הדבר היא, שמעיקר התקנה חל יום העצמאות בשבת, ורק הטקסים הוקדמו ליום ה', אך קריאת ההלל במקומה עומדת.

לענ"ד אין הכרח לכך: תקנת י"ט אינה בהכרח התקנה הראשונה. הנה ראינו שרבה ביאר את גזרת קריאת מגילה בשבת משום העברת ד' אמות, אע"פ שהיא גזרה מאוחרת יותר. בכל זאת נחשב ערב שבת לזמנה העיקרי של קריאת המגילה, כמו שכתב רש"י במגילה (ה' א'): "הואיל ותיקנו להן חכמי ישראל שאחר כנסת הגדולה להקדים משום דרבה הרי הוא לנו כיום וזמן הקבוע מתחילה לכל דבריו, ואע"פ שהוא שלא בזמנו הוי כזמנו". וכבר פרשנו לעיל שזוהי גם המסקנה בגמ'.

ועוד, מתקני התקנה לא חששו בתחילה לחילול שבת, אולם אחרי שנוכחו לדעת שמתקנתם עלולה להוציא חלילה קלקלה חזרו בהם. וא"כ י"ל שאדעתא דהכי לא תיקנו, ואילו היו יודעים מראש שתצא חלילה תקלה מתחת ידיהם, היו מראש מתקנים אחרת. נמצא שהתיקון להקדים את יום העצמאות ליום ה' הוא התקנה הראשונה והמקורית.

ועוד, תקנות מסוג זה של קביעת י"ט שייכות לדור שלם. בחנוכה נאמר "לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בחלל ובהודאה" (שבת כ"א, ב'). בפורים נאמר "בתחילה קבעוה בשושן ולבסוף בכל העולם כולו... שלחה להם אסתר: קבעוני לדורות. שלחו לה קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות. שלחה להם: כבר כתובה אני על דברי הימים למלכי מדי ופרס" (מגילה ז, א). ובמקום אחר,

סימן יח

יום העצמאות שחל בשבת או ביום ששי

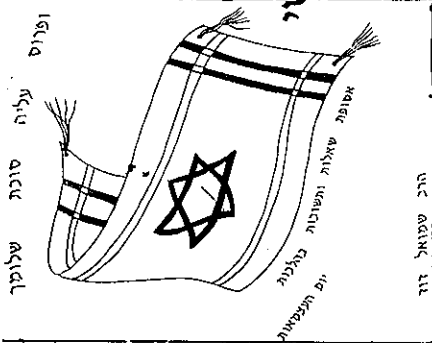
א. אפשרות לשנות תאריכים של חג

ידועים דברי הרמב"ן בתחילת מסכת מגילה שעיקר יום פורים לעיתות מוקפות חומה לא נקבע בשנת הנס, אלא מאוחר יותר: "כשצוה אחרשורש להשמיד להרוג ולאבד, היו הפרזים והעיריות שאין להם חומה סביב בספק וסכנה גדולה שלא יעלו עליהם אויבים, יותר מן המוקפים... וכשנעשה הנס עשו כולם יום נוח ומשתה ושמחה... זה היה בשנת הנס בלבד. ולאחר מכן בשנים הבאות עמדו פרזים ונהוג מעצמם לעשות יום ארבעה עשר שמחה ומשתה ויום טוב, אבל מוקפים לא עשו כלום, לפי שהיה הנס גדול בפרזים והיה עליהם הסכנה יותר... אחר זמן לאחר שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו סמך מן התורה, עמד מרדכי ובית דינו וראו דבריהם של פרזים שראוי הנס הזה לעשות לו זכר לדורות, וקבעו אותו על כל ישראל שכולם היו בספק. וראו להקדים פרזים למוקפים מפני שהיה נסם גדול, ושהם התחילו במצוה התחילה". מכאן שיכולים בית דין לתקן גם בשנים מאוחרות יותר יום טוב על הנס שקרה שנים אחדות קודם. כל שכן שיכולים להחליט על תאריך אחד ליום טוב בכל השנים או בשנים מסוימות בלבד. לכן נראה פשוט כי יש תוקף הלכתי להחלטה הכנסת כי בשנים בהן נופל ה' באייר בשבת או ביום שישי, שיש להקדים ולחגוג את יום העצמאות ביום חמישי, משום חשש לחילול שבת, אע"פ שהחלטה זו נתקבלה מאוחר יותר מהזמן בו קבעו בחוק את יום העצמאות בה' באייר. צא ולמד מקריאת המגילה בפורים שחל בשבת, שמחמת גזרה מאוחרת של חשש לסלסול המגילה בשבת, הקדימו אותה.

ב. אימתי מתפללים את תפילות יום העצמאות

ברם כמזדמה שבפורים (של מוקפים) שחל בשבת רק קריאת המגילה הוקדמה, לפי שהחשש לחילול שבת חל רק עליה, ולפיכך יש מקום לאמר שביום העצמאות יש להקדים רק את החגיגות, אבל דיני התפילה: הלל וקריאת התורה וכדומה לא יוזזו ממקומם, וה' באייר שחל בשבת יאמרו אותם בשבת, ואם הוא חל ביום ששי, יקראו אותם ביום ששי.

על כן עלינו לבחון את דין פורים שחל בשבת, וכך נאמר במסכת מגילה (ד ע"א): "אמר רבי יהושע בן לוי: פורים שחל להיות בשבת שואלים ודורשים בענינו של יום. מאי איריא פורים אפילו יום טוב נמי? ... פורים אצטריכא ליה. מהו דתימא

הרב שמואל דוד

נגזר משום דרבה, קא משמע לן. שתי אפשרויות קיימות בהבנת גמרא זו. האחת היא שבכל פורים דורשים בענינו של יום. לכן היה ברור לגמרא שצריך לדדוש בשבת לפי שרק את קריאת המגילה הקדימו. ברם, היינו חושבים שהזוויל ודורשים בענינה של מגילה, יש להקדים אף את הדרשה מאותו נימוק שמחמתו מקדימים את קריאת המגילה גופה, קא משמע לן שלא. לפי הסבר זה ברור לגמרא שעיקרו של פורים נשאר בשבת.

אך יש אפשרות להסביר שאכן זמנו של פורים אינו בשבת, שכן אם הקדמת קריאת המגילה, עיקרו של יום הוקדם, אך משום סיבת פרסומי ניסא יש לדדוש אף בשבת. היה חשש שמא אף זה אסור משום גזרה דרבה, באה ההלכה לדורות שמוחר. לפי הסבר זה עיקרו של יום אינו בשבת.

מהתוספות (ד"ה פורים) משמע קצת כהסבר אחרון זה, לפי שכתבו: "דווקא בשבת (דורשים בענינו של יום) לפי שאין קורין המגילה משום גזרה דרבה, אבל בחול אין צריכים, שהרי קורין המגילה וטפי איכא פרסומי ניסא". משמע שאין פרסומי ניסא אחר בשבת מלבד הדרשה, ומכאן עולה שמצוות היום הוקדמו. כך יש ללמוד אף מדברי הרמב"ם (הלכות מגילה פרק א הלכה יג): "שואלים ודורשים בהלכות פורים באותה שבת כדי להזכיר שהוא פורים". משמע שתזכורת אחרות אין. עוד משמע שיש בדרשה זו בהלכות פורים אך ורק תזכורת, ומכאן שעיקרו של חג נמשך אחר המגילה. ולא נשאר לשבת אלא תזכורת מחמת שבה חל התאריך של פורים.

אבל מהר"ף משמע כמו ההבנה הראשונה, שרק את המגילה מקדימים אך עיקר היום הוא בשבת, דזה לשונו (ב ע"ב בדפי האלפס): "אמר רבי יהושע בן לוי: פורים שחל להיות בשבת, פירוש: יום חמשה עשר לבני כרכים שחל להיות בשבת, שואלים ודורשים בענינו של יום דתניא וידבר משה את מועדי ה', משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלים ודורשים הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג". משמע עיקרו של חג נשאר בס"י, בשבת. כך עולה אף מן הרא"ש (פרק א סימן ה) ואף שגם הגמרא הזכירה התקנה שיהיו דורשים בענינו של חג, מכל מקום מן הרמב"ם והתוספות משמע שאין הדרשה מחמת התקנה אלא מחמת התזכורת או פרסומי ניסא.

הריטב"א כתב: "הכי פרכינו: מאי איריא פורים דלית בזמניה זכירה אחרינא נפא אלא שמחה בעלמא שנוהגת בזמנה, ולא הוי פרסומי ניסא כולי האי, דבשבת איכא סעודה קצת, ודינה הוא לדדוש בענין הנס משום פרסומי ניסא, דלא מחייב למעבד הזכרה בברכת המזון, אלא שאם בא להזכיר, מזכיר בהודאה. ואפילו כי מזכיר ליה בתפילה, ליכא פרסומי ניסא כולי האי". מילותיו ברור מללו

1. יש להוכיח שכן דעת הרמב"ם אף מפירוש המשנה (משנה א): "אם חל יום חגיגה ביום השבת, מקדישים ביום ראשון... ואם חל יום הקהל ביום השבת, תמיה הקריאה ביום ראשון. וזמן עצי כהנים... שאם חל אחד מאותם הימים בשבת, יהיה הקרבן ביום ראשון, ואיחרו את כל אלו כי לא מטא זמן חגיגתה". משמע שעיקרו של יום הוא ביום קריאת המגילה ולא קודם.

שזמן הפורים הוא ביום ט"ו בשבת ולא ביום ההקדמה, ואז גם דיני ההזכרה, וכדעת הר"ף².

כך אף דעת המאירי שכתב: "כשאירע פורים להיות בשבת... הם שואלין ודורשים בענינו של יום... ונהגים שמחת סעודה באותו היום, ומגילה עצמה מקדימים אותה". ונמצא שעיקרו של יום נשאר בשבת. ואמנם דין על הנסים וסעודה שני במחלוקת הפוסקים (עיין בית יוסף ודרכי משה סימן תרפח) אבל להלכה ודאי נקטינן כעיקר שיעקרו של יום הוא בשבת. עין בשולחן ערוך שם סעיף ו שפסק: "יום ט"ו שחל להיות בשבת, אין קורין את המגילה בשבת... וביום שבת מוציאים שני ספרים ובשני קורין ויבא עמלק ואומרים על הניסים". ובמשנה ברורה יז: "בשבת! ולא בערב שבת, שבאמת לזכר זמנם בט"ו ולא ב"ד, ורק משום גזרה כנ"ל הצריכו לקרות המגילה בערב שבת."

נמצאו למדים כי אם נשווה את יום העצמאות שחל בשבת לדין פורים שחל בשבת, הרי שעלינו להקדים רק את החלק הטקסי, אך לא את הדינים שאינם נוגעים לחילול שבת. ברם, מאידך גיסא הלא שמחת הלב היא בעיקרה באותו יום בו נקבע יום העצמאות (היינו היום המוקדם) לפי שאותו יום הוא היום בו אין עובדים, הוא היום בו הכל מרגישים חג ולבושים בהתאם, והזמן ביים לאמר הלל במיתון.

אכן הגר"ש גורן שליט"א קבע בזה עמדה ברורה במאמר שפירסם בשנת תשל"ב לחלק בין פורים ליום העצמאות, וזה לשונו: "אנשי כנסת הגדולה כשקבעו את ימי הפורים לדורות, לא חילקו בין חל להיות בימות החול לבין חל ביום השבת, כי טרם חששו לגזרה דרבה, שמא יעבידו ד' אמות ברשות הרבים. ומאחר שכבר נקבע פורים תמיד בזמנו, לא יכלו חכמים שבאו אחרי כן לעוקרו לגמרי מזמנו שלא לצורך בגלל הגזרה דרבה, והקדמו רק את קריאת המגילה... אבל ביחס ליום העצמאות שמיד עם קביעת היום בראשונה, הוחלט שאם יחול ה' אייר בשבת ידחה או יוקדם ליום אחר³. דינו אם כן כאילו נקבע מראש ליום אחר⁴. ודברי פי חכם חן. נמצא שיש הבחנה ברורה לדעתו בין פורים אשר נהג לכל דיניו במשך

2. אמנם בסוגיא בדף ה לענין ערב שבת זמנם הוא נראה כי דעת רש"י כדעת הרמב"ם והתוספות, דזה לשונו: "ערב שבת זמנם הוא: משמע שהוא זמן הקבוע להו מימי אנשי כנסת הגדולה, מדלא קאמר מקדימים לערב שבת. להכי קשה ליה והא שבת זמנם הוא שהרי י"ד הוקבע לפורים. אלא להכי נקט האי לישנא דתשמע מינה הואיל ותיקנו להם חכמי ישראל שאחר כנסת הגדולה להקדים משום דרבה, הרי הוא לנו כיום חזון הקבוע מתחילה לכל דבריו". נמצא שלדעתו כל דיני היום הוקדמו עם הקדמת קריאת המגילה.

3. כאמור לעיל החלטה זו לא נקבע עם קביעת היום בראשונה, אך היתה קודם שגבל ה' באייר בשבת.

4. הגר"ש גורן שליט"א (וצ"ל) כתב שם טעם נוסף לחילוק: "הנס במלחמת השחרור לא התבטא רק ביום הכיבוש המלחמה בלבד, אלא נמשך כל תקופת המלחמה שמסר הקב"ה רבים ביד מעטים... וכל יום מאותה תקופה הרת עולם ראוי היה להקבע לנס לדורות". ברם נראה כי אף שטעם רב יש בדבריו, זהו דווקא אם קובעים את החג מאוחר, לאחר ה' באייר, אבל אם מקדימים את היום לקודם ה' באייר, אין לימים אלה כל קשר למלחמת הקוממיות.

עא

הרבה שנים אף בשבתות עד גזרת רבה, ולכן כאשר שינו את זמן קריאת המגילה השאירו את שאר דיני היום בזמנם, לבין יום העצמאות שמעולם לא נחוג בשבת, ולכן אפשר להעביר את כל דיניו, ליום שנקבע בחוק. ויש להביא ראיה לחילוק זה מדברי רש"י הנזכרים לעיל (הערה 2) שהוא סובר כמו הדעה שפורים הוקדם לכל דיניו, והדגיש שהחידוש הוא שכך הדין אף שפורים נהג עד גזרה דרבה, בשבת. משמע שהחילוקים עליו ושכמותם נפסק להלכה שרק קריאת המגילה הוקדמה, טיעונם הוא שכיוון שפורים נהג בשבת עד עתה, אי אפשר להקדים אותו לכל דיניו, אלא את הנצרך מתוך החשש לחילול שבת.

יש להוסיף על דבריו טעם נוסף. במאמר על חובת הלל ביום העצמאות הוכחנו כי נביאים שביניהם תיקנו לישראל שיאמרו הלל ביום גאולתם, אין פרושו כי אותם ימי נס נקבעו מכוחם של נביאים ראשונים, אלא אותם נביאים חיקנו את הדין על מנת שיבואו חכמי אותו דור ויקבעו. לפיכך יש לאמר כי הדבר מסור לחכמי הדור, ממילא יכולים חכמי הדור לקבע כי אמירת הלל זכר שאר מצוות היום יקבעו בזמן שנקבע יום העצמאות בחוק. וכאמור לעיל יש טעם בדבר הואיל והוא היום החופשי מעבודה והוא היום בו מודגש החג, כך מן הראוי לקבוע⁵.

5. הגר"ש גורן שליט"א (וצ"ל) חזר בו, במאמר שפירסם בספרו תורת השבת והמועד, ובמאמר זה דעתו שיש לאמר הלל בה' באייר דווקא. אך כאמור נראה לנו לאמר כי משנה ראשונה עיקר מן הטעמים דלעיל, ובפרט שגם בפורים דעת כמה מגדולי הראשונים שהיום אליו הוקדמה קריאת המגילה הוא העיקר. ברם טענה זו יש לדחות דקריאת המגילה היא עיקר הפורים, אבל המצעד וכד' שמחתו הוקדם יום העצמאות אינו גורר אחריו בשום אופן את הדינים, אלא רק מחמת הטעמים שכתבנו.

עב

יום העצמאות שנדחה

א. השנה יחול ה' באיר ביום שני בשבוע יום הזכרון היה אמור אפוא להתחיל במוצאי שבת. הנסיון הורה שלמרות נקיטת אמצעי זמירות במקומות רבים עוסקים בהכנות לקראת האזכרות תוך כדי חילול שבת. (רוב האזכרות נערכות בלילה כשהציבור פנוי ויכול להצטרף בהמוניו למשפחות השכולות)

לבקשת המשפחות השכולות החליטה ממשלת ישראל לדחות את יום הזכרון ליום ב' ה' באייר וממילא את יום העצמאות ליום ג' ו' אייר. האם הדבר משנה גם את סדרי התפילה? האם מותר לקבוע בה' באייר שהוא יום העצמאות המקורי עצמות אבל לנופלים? הרי אחד הדברים העיקריים המייחדים ימים טובים מעין אלו הוא דלא למספד בהון? אם ה' הועיד את ה' באייר כיום תקומת ישראל האם בסמכותנו לעקרו מהיום בו ארע הנס ולקובעו ביום אחר בו לא ארע נס? האם יש בכלל ערך להלל והודאה ביום אחר?

אנו נתקלים בשאלה דומה לעתים קרובות, כאשר חל יום העצמאות בשבת (תופעה זו תחול גם בשנה הבאה תשס"ה) או בערב שבת ואנו נוהגים להקדימו לד' אייר ואף לג' אייר. גם אז מתעוררות שאלות דומות. עסקנו בשאלה זו בהרחבה במקומות אחרים (תחומין ח ובאהלה של תורה ח"ב סי' עג) השאלה העקרונית המתעוררת במקרה כזה היא, האם יש סמכות לעקור את יום העצמאות מימיו המקורי? ואם כן, האם העקירה היא עקירה גמורה וביום המקורי נוהג הכל כרגיל. או שמא נשאר היום המקורי במקומו, לפחות לאי אמירת תחנון ואיסור הספד?

ב. ראייה מפורים שחל בשבת

מצינו כעין זה בימים טובים אחרים. שמהם אנו לומדים את עיקר הנהגותיו של יום העצמאות. ואבוהון דכולהו פורים, י"ט מדרבנן שנקבע לזכר הצלתו של עם ישראל בימי מרדכי ואסתר, ועל שמו נקראו ימים טובים רבים אחרים בקהילות שונות בישראל "פורים שני". ומסתבר שמפורים למדו רז"ל לקבוע ימים טובים במגילת תענית, כגון חנוכה ועוד.

לכאורה כבעייתנו ביום העצמאות כן יש להסתפק בפורים: אם חל פורים בשבת, שאז מקדימין אותו, האם זמנו העיקרי הוא שבת, או שמא זמנו העיקרי הוא הזמן המוקדם. הנפקא מינה היא האם יש צורך בקריאת המגילה בעשרה דווקא או שאפשר לקרואה גם ביחידות? סוגיה מפורשת היא במס' מגילה ה א:

אמר רב: מגילה בזמנה קורין אותה אפילו ביחיד, שלא בזמנה בעשרה...

ומי אמר רב הכי? והאמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: פורים שחל להיות בשבת ע"ש זמנם... מאי לאו הכי קאמר שלא בזמנם כזמנם, מה זמנם אפי' ביחיד אף שלא בזמנם אפילו ביחיד? לא. לענין מקרא מגילה בעשרה...

נמצא שבזה נחלקו המקשן והתרצן: המקשן סבר שכשחל פורים בשבת זמנו העיקרי הוא ערב שבת, והתרצן סבר שזמנו העיקרי הוא שבת, והקריאה בע"ש היא שלא בזמנו.

משמע אפוא שבמסקנתה סוברת הגמ' שכאשר פורים חל בשבת וקורין את המגילה בע"ש אין זה זמנה המקורי ולכן יש לקרותה בעשרה. כלומר אין אפשרות לעקור את פורים מזמנו המקורי בגלל חשש לחילול שבת פורים המקורי נשאר בזמנו וקריאת המגילה בזמן אחר היא רק תקנת חכמים נוספת, אך אינה עוקרת את פורים מעיקרו. אך י"ל שזה בגלל שאכן לא כל הלכות היום נעקרו משבת לע"ש (כי בשבת קורין בתורה ויבוא עמלק ואומרים על הניסים) ולכן אין ע"ש זמנו, אך אילו כל הפורים היה מתמקד בקריאת המגילה בלבד הקדמת הקריאה לערב שבת פירושה עקירת כל היום מזמנו המקורי והעברתו לערב שבת ואזי ע"ש נחשב לזמנו המקורי.

ואפילו אם תמצי לומר, שלמסקנת הסוגיא פורים שחל בשבת והוקדם לע"ש אין זה זמנו, מכל מקום זהו רק לרב, אך לרב אסי הסובר שבין בזמנה בין שלא בזמנה קורין בעשרה אין הוכחה להבחנה זו. ועיין ר"ן שיש פוסקים כרב אסי, כגון בעהמ"א ועוד.

וזאת אפילו לרבה, הסובר שהייתה זו תקנה מאוחרת יותר, להימנע מקריאת המגילה בשבת ולהקדימה לע"ש, אעפ"כ זמנו העיקרי של פורים הוא ע"ש ולא שבת. וזו לשון רש"י שם:

"הואיל ותיקנו להם חכמי ישראל שאחר כנסת הגדולה להקדים משום דרבה, הרי הוא לנו כיום וזמן הקבוע מתחילה לכל דבריו, ואע"פ שהוא שלא בזמן הוי כזמנו".

ואע"פ שכתב זאת לפרש דברי המקשן, מ"מ לפמ"ש"כ גם התרצן מודה בעקרון זה. ורק לענין פורים שקריאת המגילה בלבד הוקדמה לע"ש או ליום הכניסה. ואילו מצות ההודאה נשארה בשבת, לכן ע"ש אינו זמנה. אך במקום שכל הלכות היום הוקדמו לע"ש, ע"ש הוא זמנו העיקרי.

ג. קטן שהגדיל בפורים שחל בשבת

בחידושי חשק שלמה על מס' מגילה שם העיר שתהיה נפקא מינה לשאלה, אם עיקרו של פורים הוא בשבת או בע"ש, לענין קטן שגדל בפורים שחל בשבת: אם ע"ש זמנם - יצא ידי חובה מגילה שקרא בע"ש יחד עם כל ישראל בעודו קטן, משום מצות חינוך; אך אם שבת זמנו - לא יצא ידי חובה בקריאה שקרא בע"ש, משום שאז היה עדיין קטן, וכשגדל בשבת, כיון שהיום הוא הפורים העיקרי, עכשיו חל עליו חיוב קריאת המגילה וקריאתו את המגילה בע"ש כשהיה קטן עדיין אינה פוטרתו מחיובו.

שאלה דומה נשאל הרב צ.פ. פראנק רבה של ירושלים בשר'ת הר צבי או"ח ב סימן קכז פורים שחל בשבת דמקדימין מקרא מגילה בערב שבת, אם נאנס ולא קרא בע"ש, וכן מי שנעשה בר מצוה בשבת דבערב שבת קטן היה, אי מחוייב לקרות המגילה בשבת. כבר כתבתי לעיל דגם לרבה דעקרו קריאה דשבת משום גזירה דשמא יעבידנו, עדיין י"ל דגם קריאה דע"ש היא מצוה מדברי קבלה דאנשי כנה"ג וכמו שנתבאר לעיל. שו"מ בספר יהושע (פסקים וכתבים סימן רכו) שנשאל שם במי שנאנס ולא קרא את המגילה בערב שבת בפורים שחל להיות בשבת בל"ד לבני עיירות או בט"ו לבני כרכין, אם

מוותר לקרותה בשבת או לא, ובתחילה מצדד לומר דלפי מש"כ הר"ן בר"ה (דף כט ע"ב) דמה"ט לא גזרו גבי מילה בשבת גזירה דרבה, דלא גזרו אלא בשופר ובלולב, משום דהכל טרודים ולא מידכרי חד לחבריה משא"כ מילה, ע"כ, וא"כ בנדון הנז' דאין כולם טרודין דלא שייכא הך גזירה דשמא יעבירו פשיטא דיכול לקרות המגילה בשבת, אך לאחר עיון היטב נראה שזה אינו וכו', ומסיק להלכה דאין לקרות המגילה בשבת בשום אופן.

תשובה מפורטת יותר מובאת בשו"ת הר צבי או"ח ב סימן קכה

פורים שחל בשבת דמקדימין לקרותה בע"ש אי קריאה זו הנדחית לע"ש חיובה היא מדברי קבלה כשאר קריאת המגילה שבזמנה. או נאמר דהחיוב שמדברי קבלה אינו אלא בשבת אבל נדחה מכח גזירה דרבנן כמו בשופר ולולב אלא שמדרבנן חייבו לקרותה בע"ש, ונ"מ לענין ספק יצא או לא יצא,

לכאורה ספק זה תלוי במה שיש להסתפק בגזירה זו שגזרו שלא לקרות המגילה בשבת אם זה תקנה קדומה ומשעה ראשונה כשתקנו אנשי כנה"ג חיוב קריאת המגילה ב"ד או בט"ו, התנו מתחלה שאם יחול פורים בשבת יקראו את המגילה בע"ש, וא"כ חיוב זה דע"ש נמי מדברי קבלה הוא שהרי בדבור אחד נאמר, או אפשר דמצד אנשי כנה"ג קבעוה דוקא ב"ד ובט"ו בין בשבת ובין בחול, אלא שאח"ז חזרו רבנן ותקנו שלא לקרותה בשבת אלא בע"ש, ולצד זה יש לדון דבכה"ג אינה אלא חיוב דרבנן בעלמא, או לא.

והנה ברש"י מגילה (דף ע"א ד"ה ע"ש זמנא) מבואר להדיא דזהו תקנה מחכמי ישראל שאחר כנה"ג להקדים משום דרבה ולפ"ז לכאורה אינה אלא דרבנן

אבל כד נעייין יש לדון דגם קריאה זו הוי מדברי קבלה

מדברי הירושלמי (פ"ק דמגילה סוף ה"א) דעל מתניתין דתנן אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה פריך בירושלמי ולא עזרא תיקן שיהו קורין בתורה בשני וחמשי ובשבת במנחה. ומרדכי ואסתר מתקנים על מה שעזרא עתיד לתקן, ומשני מי שסידר את המשנה סמכה למקרא, ע"כ.

ופירושן של דברים: שהירושלמי מקשה כיצד יתכן שמרדכי ואסתר קבעו הקדמה לכפרים בזמן שעדיין לא היה כלל יום כניסה קבוע ותקנת עזרא היה אז בגדר דשלב"ע ולא היה שייך אז קולא זו לבני הכפרים?

ומשני דהקדמת הכפרים שבמשנה היינו משום דסמכו על המקרא, דלפינן לעיל מקראי שמלבד י"ד וט"ו הנזכרים במגילה הוסיפו עוד שלשה ימים שיהי' צורך להקדים ע"פ חו"ד חכמי הדורות ועל סמך זה מצאו אח"כ מקום להקל על בני הכפרים שהרשות בידם להקדים בזמנים הנזכרים במשנה,

נמצינו למדים מתוך הירושלמי הזה דגילויא דקרא להקדים חוץ מזמן המפורש במגילה לא נאמר דוקא ליום הכניסה של בני הכפרים אלא סתם נאמרה שאנשי כנה"ג מסרוה לחכמי הדור שיכולים להקדים לצורך השעה לפי ראות עיניהם.

וא"כ מסתבר מאד דכשנאסר אח"כ מקרא מגילה בשבת מטעם גזירה דרבה ודאי דהיה כח ביד חכמי הדור להקדימה לע"ש, שלא תהא קולא זו שרצו להקל על בני כפרים גדולה מזה שחל בשבת

ומתוך כל זה מוכרח שהקריאה בע"ש לא תקנתא דרבנן בעלמא היא אלא זו היא נמי מיסוד נביאים ואנשי כנה"ג ומדברי קבלה להקדים בעת הצורך ומכש"כ כשא"א כלל לקרותה בי"ד ובט"ו.

וכע"ז ראיתי להגאון רש"ש בהגהותיו על הט"א שיש לדחות מה שהט"א מכריח דעכ"ל אליבא דרב יוסף דס"ל דקריאת המגילה בע"ש י"ג אדר דע"כ דאנשי כנה"ג תקנוהו להקדים, דאל"כ א"א לרבנן בתראי לעקור תקנתא דאנשי כנה"ג כיון דאין בו סייג לדורא דאיסורא וע"ז משיג הרש"ש וכותב: ולענ"ד י"ל כיון דאנשי כנה"ג רמזו שיש רשות להקדים כדילפינן בריש פרקין ואטו כפרים רמיזי הכא אע"כ מסרו הדבר לכל חכמי דור ודור שכאשר יראו צורך בדבר להקדים הרשות בידם, עכ"ל,

לאור האמור י"ל דמכיון דמה שקורין בע"ש בי"ג הוא ג"כ מכח תקנת אנשי כנה"ג שתקנו זמנים הרבה אם יהיה צורך שעה, ובשעה שתקנו להקדים בדורות הבאים לא הזכירו לא כפרים ולא גזירה דרבה להקדים בע"ש רק מסתמא אמרו שמסרוה לחכמי הדור שיש רשות להקדים כשיזדמנו מקרים שיש צורך להקדים קריאת המגילה ותנאי התנו שכשיקדימו בקריאתה צריכה להיות דוקא בעשרה ובודאי לא הזכירו בתקנתן פרטי המקרים המתרחשים לבוא ולגרום צורך הקדמת קריאת המגילה ולכן אף שבקרב הימים נזדמן ג"כ שיש להקדים משום גזירה דרבה מחויבים לקרותה דוקא בעשרה אף שאין במקרא זה טעמא דשלא בזמנה ובלא עשרה נמי איכא פרסומי ניסא. אבל מכיון שכל ההקדמות מחוץ לי"ד וט"ו בדבור אחד נאמרו מאנשי כנה"ג בתנאי מפורש לקרותה בעשרה משום שברוב המקרים ליכא פרסומי ניסא והם על הרוב דברו שוב לא תחלוק בין המקרים וגם הקדמה דע"ש ג"כ א"א בלא עשרה דבתקנת אנשי כנה"ג שהתקינו דשלא בזמנה צריכה עשרה לא הזכירו פרטים ולא פלוג בתקנתם.

בס' ערב פסח שחל בשבת להרב צבי כהן (תשל"ז, עמ' לא) הביא חקירה דומה לענין קטן שגדל בפורים שחל בשבת ונתן לאביונים בע"ש האם יצא ידי חובתו. ואילו את בעיתו של החשק שלמה לא הביא. ועיי"ש שדן כעין זה לענין בכור בע"פ שחל בשבת ונעשה גדול בשבת, האם אביו חייב להתענות עבורו ביום ה'. ולא הכריע. וכן דן שם לענין מי שנולד לו בן בשבת שלפני כן והברית תהיה בשבת של ע"פ והוא בכור. האם חייב בתענית בכורות ביום ה'. או מכיון שעיקר חיובו חל בשבת ואז הוא פטור מדין בעל ברית, לכן אינו חייב להתענות ביום ה' הקודם. ושוב לא הכריע.

ד. הזמן המוקדם נחשב לזמן עיקרי ונלענ"ד להביא ראיה לכך שאם מקדימים דבר בגלל חילול שבת הזמן המוקדם הוא שנחשב לזמן העיקרי. ממסכת מנחות דף נ עמוד א

תנן התם: חביתי כ"ג - לישתן ועריכתן ואפייתן בפנים, ודוחות את השבת. מנא ה"מ? רבא אמר: "על מחבת" - מלמד שטעונה כלי, ואי אפי לה מאתמול איפסיל ליה בלינה. ובתוספות שם ד"ה אפי לה מאתמול:

וחימה היכי מוכח דאי אפי לה מאתמול איפסלה בלינה הא כלי שרת אין מקדשין אלא בזמנן? ויש לומר כיון דלא דחו שבת אם כן מאתמול נמי הוי זמנן.

הרי לנו ראה מפורשת שבגלל העתקת זמן האפייה של החביתין משבת לערב שבת ע"ש הוא הזמן העיקרי והחביתין מתקדשין בכלי שרת ונפסלים בלינה.

ה. תשעה באב שחל בשבת

בעיה דומה יש לנו כאשר תשעה באב חל בשבת - מתי זמנו העיקרי? האם שבת נשארה זמנו העיקרי להלכות מסוימות ודחייתו ליום א' הופכת אותו לנדחה שדינו קל יותר, או שמא ת"ב נקבע לכתחילה רק ביום א' וזהו יומו העיקרי ובשבת ובשבת אין שום זכר לתשעה באב?

נושא זה של ת"ב שחל בשבת צ"ע נוסף, כי מצינו בו סתירות רבות. השאלה, האם ת"ב שחל בשבת ונדחה ליום א' הוא מעיקר התקנה או רק תשלומין, מתפצלת לנפקא מינות רבות:

1. מה דינו של קטן שיהיה גדול ביום א' עשירי באב. האם חייב להתענות או לא. אף כאן הבעיה דומה: האם עיקרו של תשעה באב הוא בשבת ט' באב. ואז הוא היה קטן ופטור מתשלומיו ביום א'; או שמא עיקרה של התענית בשנה כזו הוא יום א', ואז הוא כבר גדול וחייב בתענית.
- הדבר נדון בשו"ת אבני נזר אר"ח סי' תכו, ולבסוף תלה את השאלה במחלוקת הפוסקים אם דברים שבצנעה נוהגים בשבת שחל בה ט' באב. לדעת הרשב"א דברים שבצנעה אינם נוהגים משום שלגמרי עקרוה מט' באב ואוקמוה בעשירי. אך למנהג אשכנז שדברים שבצנעה נוהגים, צריך לומר שעשירי אינו אלא תשלומין, וקטן שגדל בעשירי באב פטור.
- אולם בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' כז) הסתמך על שו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' קמו), שו"ת דברי מלכאל (ח"ה סי' קל) ושו"ת מטעמי יצחק (אר"ח סי' לא) והכריע שקטן שגדל בעשירי באב חייב, משום שעשירי באב הוא יום התענית העיקרי ואינו תשלומין.
2. האם דברים שבצנעה נוהגים בשבת? לדעת מרן המחבר בשבת זו אין להחמיר בדברים שבצנעה, כלומר שמעיקר התקנה ת"ב חל ביום א'. לדעת הרמ"א יש לאסור דברים שבצנעה, כלומר שיום א' הוא רק תשלומין (עי' סי' תקנד סי"ט).
3. שבוע שחל ת"ב בתוכו - כשת"ב חל בשבת, האם כל השבוע שלפניו נחשב לשבוע שחל בו ת"ב או לא? בסי' תקנא ס"ד מביא המחבר שתי דעות: לדעת הרא"ש כל השבוע אינו נחשב לשבוע שחל בו ת"ב, ולדעת הסמ"ג השבוע נחשב לשבוע שחל בו ת"ב. לכאורה בזה נחלקו: הרא"ש סובר שת"ב שנדחה ליום א' זהו מעיקר הדין, ולדעת הסמ"ג אינו אלא תשלומין. וקצת תימה על המחבר שלענין דברים שבצנעה פסק שמותר בשבת, וע"כ משום שסובר שת"ב נקבע מעיקרו ליום א'. ואילו כאן הביא את דעת הסמ"ג שיום א' אינו אלא תשלומין. אולי התכוין להכריע כדעת הרא"ש (וכן דעת הגר"ע יוסף שליט"א).

4. לימוד תורה - אע"פ שאבל אסור לו ללמוד תורה בשבת. משום שהוא כדברים שבצינעה. להרבה פוסקים לא נאסר לימוד תורה בת"ב שחל בשבת. (רמ"א סי' תקנג,ב)

5. אמירת אב הרחמים, צדקתך, והזכרת נשמות - דעת הרמ"א בסי' תקנב סי"ב שבשבת אין אומרים צדקתך, והזכ"נ. בסי' תקנב סי"ב כתב שבשבת אין אומרים צדקתך, אך זהו משום שגם בכל ערב ת"ב אין אומרים במנחה תחנון. אך לגבי אב הרחמים והזכ"נ הביא המשנ"ב בשם הא"ר והפמ"ג שאומרים אותם בשבת. משמע שלדעתם עיקר התענית היא ביום א' ולא בשבת. אמנם אפ"ל שאדרבה, אז אמירת אבה"ר תיחשב לפרהסיא. שהנה אנו נוהגים מנהגי ת"ב בשבת. אולם זה דוחק. שהרי אי אמירת אבה"ר אינה ביטוי לאבל, אלא לשמחה. אלא שת"ב נחשב מועד ולכן אין אומרים בו תחנון. אלא א"א לומר שאי אמירת אבה"ר תיחשב לאבילות בפרהסיא, ולכן מוכח כמו שכתבנו שמעיקר התקנה ת"ב נקבע ליום א'.

6. חיה תוך ל' וחולה שאין בו סכנה - כתב המג"א (בסי' תקנד, במשנ"ב סק"ד כ"כ בשמו) שבת"ב נדחה יש להקל.

7. ברית שחלה בת"ב - בסי' תקנט ס"ט פסק המחבר שבת"ב שנדחה בעל הברית מתפלל מנחה ורוחץ ואינו משלים תעניתו. משמע שסובר שאינו אלא תשלומין, ועיקרו של ת"ב חל בשבת. וא"כ סותר לכאורה מה שפסק בענין דברים שבצינעה. אמנם י"ל שכך היתה התקנה, שכשיחול בעשירי יהיה דינו קל יותר. ודוחק.

מכל הנ"ל מתגלות לנו סתירות בשיטות הפוסקים. מרן המחבר פוסק מצד אחד שדברים שבצינעה מותרים ומאידך שבעל ברית בת"ב נדחה אינו משלים. לענין שבוע שחל ת"ב בתוכו מביא שתי דעות. הרמ"א לעומת זאת סובר שדברים שבצינעה נוהגים, ומאידך מתיר ללמוד תורה באותה שבת. כמו"כ מוסכם גם עליו שבעל ברית אינו משלים, משום שהוא נדחה. פוסקים אחרים. אע"פ שסוברים כהרמ"א, סוברים שאומרים אבה"ר ומזכירין נשמות בשבת שחל בו ת"ב.

כנראה אין כאן דין מוחלט. בדברים מסוימים מוסכם על כולם שעיקרה של התענית נקבעה ליום א' בדברים אחרים מוסכם על כולם שאינו אלא תשלומין, ובדברים אחרים נוצרו חילוקי מנהגים, יש שנהגו כך ויש שנהגו כך. מה ההסבר לכך?

ו. הדבר נתון לשיקול דעת מתקני התקנה

הבאנו לעיל את דעת הרש"ש והגרצ"פ פראנק שמתקני התקנה השאירו את הדבר לשיקול דעתם של חכמים בכל דור ודור. יש דברים שמראש קבעו אותם שיום א' הוא תשלומין, כגון לגבי לימוד תורה ובעל ברית. ויש דברים שמראש קבעו אותם שיום א' הוא עיקר, כגון דין שבוע שחל בו ת"ב ואבה"ר. וא"כ הוא הדין לענין יום העצמאות. הדבר נתון לשיקול דעתם של חכמי ישראל.

ועוד, מתקני התקנה לא חששו בתחילה לחילול שבת. אולם אחרי שנוכחו לדעת שמתקנתם עלולה להווצר חלילה קלקלה חזרו בהם. וא"כ י"ל שאדעתא דהכי לא תיקנו, ולו היו יודעים מראש שתצא חלילה תקלה מתחת ידיהם. היו מראש מתקנים אחרת. נמצא שהתיקון להקדים או לדחות את יום העצמאות הוא על דעת התקנה הראשונה והמקורית.

כ"ט ניסן תשס"ד

הלל ותחנון ביום העצמאות שנדחה

הרה"ג יעקב אריאל

שאלה:

מתי קוראים את ההלל השנה, כשיום העצמאות נדחה? האם בה' באייר נאמר תחנון?

תשובה:

כשדוחים מועד בגלל שבת היום החדש הוא היום העיקרי והיום הקודם הופך ליום רגיל. עין באהלה של תורה ח"ב סי' עג. בפרט כאשר ה' באייר השנה יהיה יום אבל מסתבר שצריך לומר תחנון.

הרב אריאל מסביר איך לנהוג ביום עצמאות שנדחה

הרב אריאל מסביר איך לנהוג השנה בעקבות דחיית יום הזיכרון ויום העצמאות
שלאחריו
22/04/2007

השנה יצונו יום העצמאות ביום שלישי, ו' באייר במקום ביום שני, ה' באייר, משום שיום הזיכרון היה אמור להתחיל במוצ"ש ויש חשש גדול לחילול שבת חלילה. לכן הוחלט לדחות את יום הזיכרון ובעקבותיו גם את יום העצמאות.

מה דינו של יום העצמאות שנדחה, האם נאמר את ההלל בזמנו בה' באייר? (גם נשים חייבות בהלל!) הלא הוא יום הזיכרון ואיך נערב אבל בהלל? וכן מה יהיה על השירה והריקודים?

מצינו דוגמא לכך בפורים שחל בשבת (בירושלים) והקדימו את קריאת המגילה ליום שישי, ואת הסעודה ומשלוח המנות - ליום ראשון.

קריאת המגילה ביום שישי נחשבת לקריאה בזמנה, אף על פי שזמנה המקורי הוא שבת. מכיוון שחכמים הקדימו את הקריאה ליום שישי מחשש לחילול שבת, הם החשיבו את היום המוקדם לזמנה העיקרי.

לפיכך יש לקיים השנה את כל מנהגי יום העצמאות ביום שלישי ו' באייר ולא בה' באייר שהוא יום הזיכרון השתא. מן הראוי לזכור שגם יום העצמאות הראשון בתש"ח היה אמור להיות בשבת, ו' באייר (15 למאי למניינם).

בגלל השבת הקדימו את הכרזת המדינה ליום שישי ה' באייר. וכך נקבע תאריך זה לדורות. דחיית יום העצמאות לו' באייר אף היא בגלל השבת יש בה משום סגירת מעגל. השבת היא הקובעת את סדרי החיים של המדינה. אילו זכו ישראל לשמור שבת אחת כהלכתה היו נגאלין.

*פורסם בעלון ארגמן

הלכות יום העצמאות מוקדם

המנחה (בשעה שש אחה"צ לערך)
ד. מותר לשמוע מוזיקה שמחה ולהשתתף
באירועי שמחה שונים החל מהשעה 19:10
ביום ד'

ה. למרות שיום שישי הוא ה' באייר, בשל
הקדמתו של חג העצמאות, אין לנהוג ביום
זה שמחה, אין לקיים בו אירועים וכל מנהגי
האבלות של ספירת העומר נוהגים בו.
ו. יחד עם זאת, אין לומר תחנון בתפילה ביום
שישי ה' באייר.

בברכת חג עצמאות שמח

הרב יעקב אריאל הוא נשיא ארגון רבני 'צהר'
ורב העיר ר"ג

הרב דוד סתיו הוא יו"ר הנהלת ארגון רבני
'צהר' ורב העיר שהם

השנה, על פי החלטות מועצת הרבנות
הראשית, הוקדמו חגיגות יום העצמאות ליום
ה' ד' אייר בשל הרצון למנוע חילול שבת המוני.
כתוצאה מהחלטה זו נוצר צורך להגדיר את
מעמדו ההלכתי של המועד המקורי של יום
העצמאות וכן את מעמדו של היום החדש
שבו נציין בפועל את חג העצמאות.

להלן עיקרי השינויים אותם יש לנהוג השנה
ביחס ליום העצמאות ולתאריך ה' באייר שיחול
ביום ו' הבא:

א. לאור הקדמתו של יום העצמאות, הוקדם גם
יום הזכרון לחללי מערכות ישראל ליום ד'
ב. אמירת ההלל תיאמר ביום חמישי (ד' באייר)
ולא ביום שישי.

ג. מותר להתגלח ביום ד' אחרי הצהריים מפלג

יום העצמאות נדחה

השנה ע"פ החלטת הכנסת ופסיקת הרה"ר בעיקבותיה הוחלט לדחות את יום העצמאות לתאריך ו' אייר. יש לדון אי"כ מתי יש לחגוג את יום העצמאות, מתי לומר הלל ומה דינו של ה' אייר (כגון לומר תחנון וכד')

השוואה לפורים שחל בשבת.

דוגמא דומה לזה יש לגבי פורים החל בשבת (בימינו אפשרי רק במוקפים) שמקדימים ליום ששי. ויש לדון מה מקור הדין שם.

הגמרא במסכת מגילה ה. אומרת "אמר רב מגילה בזמנה קורין אותה אפי' ביחיד שלא בזמנה בעשרה רב אסי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה בעשרה הוה עובדא וחש ליה רב להא דרב אסי ומי אמר רב הכי והאמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב פורים שחל להיות בשבת ערב שבת זמנם ערב שבת זמנם והא שבת זמנם הוא אלא לאו הכי קאמר שלא בזמנם כזמנם מה זמנם אפילו ביחיד אף שלא בזמנם אפילו ביחיד לא לענין מקרא מגילה בעשרה אלא מאי ערב שבת זמנם לאפוקי מדברי דאמר הואיל ונדחו עיירות ממקומן ידחו ליום הכניסה הא קמ"ל דערב שבת זמנם הוא"

ואמר שם רש"י "ערב שבת זמנם הוא. משמע שהוא זמן הקבוע להו מימי אנשי כנסת הגדולה מדלא קאמר מקדימין לערב שבת להכי קשה ליה והא שבת זמנם הוא שהרי י"ד הוקבע לפרושים אלא להכי נקט האי לישנא דתשמע מינה הואיל ותיקנו להן חכמי ישראל שאחר כנסת הגדולה להקדים משום דרבה הרי הוא לנו כיום וזמן הקבוע מתחלה לכל דבריו ואף על פי שהוא שלא בזמן הוי כזמנך"

כלומר לפי רש"י תקנה זו של הקדמה ליום ששי היא אינה מתקנת אנשי כנסת הגדולה אלא תקנה מאוחרת יותר. ויש להבין כיצד יכולים חז"ל לבטל תקנה של אנשי כנה"ג והרי בדף ב. אמרה הגמרא "מכדי כולחו אנשי כנה"ג תקנינהו דאי ס"ד אנשי כנה"ג י"ד וט"ו תקון אתו רבנן ועקרי תקנתא דתקינן אנשי כנה"ג והתנן דאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבריו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין אלא פשיטא כולחו אנשי כנה"ג תקינן".

מהי תקנת אנשי כנסת הגדולה?

ונראה דיש לחקור מה תקנו אנשי כנה"ג, האם תקנו את מה שכתוב במשנה או שתקנו שיש כח ביד חכמים הבאים אחריהם לתקן קריאות בימים הללו. והנה רש"י בפרושו למשנה שם פרש "אלא שהכפרים נתנו להן חכמים רשות להקדים קריאתה ליום הכניסה יום שני בשבת שלפני י"ד או חמישי בשבת שהוא יום כניסה שהכפרים מתכנסין לעיירות למשפט לפי שבתי דינין יושבין בעיירות בשני ובחמישי כתקנת עזרא (ב"ק דף פב.)" ועל זה קשה שהרי עזרא היה אחר מרדכי ואסתר! ואכן ביר' נתנו טעם אחר להקדמה (קריאת התורה בימים ב' וה'), אך גם טעם זה הינו מתקנת עזרא, והקשו כן "ר' יוסטא בי ר' שונם בעא קומי ר' מנא ולא עזרא תיקון שיהו קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת במנחה ומרדכי ואסתר מתקינים על מה שעזרא עתיד להתקין א"ל מי שסידר את המשנה סמכה למקרא { (אסתר ט) משפחה ומשפחה ומדינה ומדינה ועיר ועיר" ומוכת מרש"י שהתקנה לא היתה כפי הכתוב במשנה אלא רק תקנו ימים אלו ולא תקנו מתי יקראו בימים אלו, שזו תקנה מאוחרת יותר. וא"כ לפי ברור כיצד יכלו להקדים את הקריאה ליום ששי כאשר חל בשבת.

(ואולם ניתן לדחות שבמאירי ישנם שתי דעות בשם רש"י "וענין יום הכניסה זה פי גדולי הרבנים שהיו מתכנסין בעיירות לבא לדין לפני בתי דינין שיושבין בעיירות בכל יום שני וחמישי מתקנת עזרא ומתוך שאין בקיאים לקרות את המגלה בכפר שלהם הקלו בהם שיקרא להם אחד מן העיר בעיירות אחר שבאו ולא יטרחו לבוא ביום הפורים וי"מ לשטה זו שלשמוע דברי תורה היו מתכנסין שהיו קורין בעיירות שני וחמישי מתקנת עזרא ואע"פ שזו תקנה קדומה היתה כדכתיב וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים ואין מים אלא תורה התקינו נביאים שביניהם שיהיו קורין שני וחמישי שלא יעמדו שלשה מים בלא תורה" וניתן לומר שאם רש"י דבר על תקנת קרה"ת הרי היא קדומה למרדכי ואסתר לפי ש"ס דידן בב"ק שם שהיא תקנת מרע"ה וא"כ ניתן לומר שהוא מחלוקת התלמודים מה היתה תקנת אנשי כנה"ג ותליא בשתי הגרסאות ברש"י)

אך צריך לדחות זאת שכן אין תקנה זו כתקנת הקדמה לבני כפרים שכן רש"י מדגיש שהדיוק של הגמרא הוא "מדלא קאמר מקדימין לערב שבת" כלומר שיש שינוי בין הקדמת הכפרים להקדמה ליום ששי, והדיוק הוא מדיוק הלשון "מקדימין" לעומת "זמנם" וא"כ בני כפרים צריכים לקרא ב"י שאין זה זמנם, ואולם בהקדמה ליום ששי הוי זמנו וא"כ י (בהו"א), וקושיית הגמרא היא רק מהקדמה ליום ששי ולא מכפרים, שכן רב לא חלק במה שהצריך י' כאשר אינו בזמנו. וזה נובע מכח חכמים שאחר אנשי כנה"ג, שכן רש"י אומר "הואיל ותיקנו להן חכמי ישראל שאחר כנסת הגדולה להקדים משום דרבה" ולא נראה שיסוד זה של כח חז"ל נדחה במסקנא, אלא רק מה היתה תקנתם.

ולכן צ"ל שזו אכן תקנה חדשה ואע"פ שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו זה בסתמא אבל כמו שיש כח לב"ד לעקור דבר מן התורה בשו"א"ת כ"ש שיכולים לעקור דברי אנשי כנה"ג, אבל זה רק משום טעם של שמא יעבירו וכו' כדקאמרה הגמרא "דכולי עלמא מיהא מגילה בשבת לא קרינן מאי טעמא אמר רבה הכל חייבין בקריאת מגילה (ובתקיעת שופר) ואין הכל בקיאים במקרא מגילה גזירה שמא יטלנה בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירה ארבע אמות ברשות הרבים והיינו טעמא דשופר והיינו טעמא דלולב" אבל ללא טעם זה אין יכולים לבטל רק בשביל לא להטריח (שהוא טעם הקדמה ליום הכניסה), ואחר שבטלו יש כאן תקנה חדשה של קריאה ביום ו' שהיא מדרבנן ולא מד"ק. ולפי"ז ברור מדוע מדגיש רש"י שזה משום גזירה דרבה. (ועיין בטו"א שכתב כן ואולם נראה דרש"י לא פרש שנעקר פורים עם כל הלכותיו כשחל בשבת כדמוכח ברש"י בדף ד. (עיין לקמן) אלא דבר על כל הלכות המגילה (ואע"כ נאמר שלעיל דבר רש"י למסקנת הגמ' בדף ה.), שאפשר לקרא ביחיד. ועיין כשו"ת "הר צבי" או"ח ב' ס' קכ"ה שלא כתב כן אלא אמר שגם קריאה זו היא מד"ק כמו קריאת הכפרים ואולם לא התיחס בדבריו להבדל של קריאה ב"י בין כפרים לחל בשבת כדכתבנו).

האם הדחייה היא של כל דיני הפורים?

ואכתי יש לברר האם רק העבירו את קריאת המגילה או את כל דיני הפורים. והנה בדף ד. אומרת הגמרא "ואמר רבי יהושע בן לוי פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום מאי אריא פורים אפילו י"ט נמי דתניא משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג פורים איצטריכא ליה מהו דתימא נגזור משום דרבה קמ"ל" ופרש רש"י "משום דרבה. דגור לקמן בקריאת מגילה שמא יעבירה ארבע אמות ברשות הרבים אף כאן גזרו דרשה אטו קרייה" ומוכח שכל דיני פורים לא נדחו אלא רק מה ששיך לגזור כרבה. ואולם תוס' פרש בענין אחר "פורים שחל להיות בשבת. דזוקא בשבת לפי שאין קורין המגילה משום גזירה דרבה אבל בחול א"צ שהרי קורין המגילה וטפי איכא פרסומי ניסא" וכן משמע ברמב"ם (פ"א הי"ג) "לפיכך אם חל זמן קריאתה בשבת מקדימין וקוראין אותה קודם השבת ושואלין ודורשין בהלכות פורים באותה שבת כדי להזכיר שהוא פורים" ויוצא שיש חשש שישכחו שהיום פורים משמע שלא עשו דבר מדיני פורים כי אם היו קוראים בתורה או אומרים עה"נ אז היו זוכרים שהיום פורים ולא היה צריך הכר נוסף. (ועיין שו"ת רדב"ז תק"ת שהסביר בענין אחר, ואולם המדפיס שם כתב שתשובה זו אינה מדויקת ואין לסמוך עליה).

זמן התקנה של דחיית פורים.

ונראה שישנה מחלוקת נוספת בין רש"י לתוס' דלתוס' תקנת רבה היתה כן מזמן אנשי כנה"ג ולא כפי שהסביר רש"י. שהרי בדף ד. אומרת הגמרא "דכולי עלמא מיהא מגילה בשבת לא קרינן מאי טעמא אמר רבה הכל חייבין בקריאת מגילה (ובתקיעת שופר) ואין הכל בקיאים במקרא מגילה גזירה שמא יטלנה בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירה ארבע אמות ברשות הרבים והיינו טעמא דשופר והיינו טעמא דלולב רב יוסף אמר מפני שעניניהן של עניים נשואות במקרא מגילה" ונראה דלרב יוסף לא שייך לומר שזוהי תקנה מאוחרת כי לא מסתבר שחז"ל יתקנו דבר כזה כמו שהסברנו לעיל שבוזה אין להם כח לעקור את דברי אנשי כנה"ג. ובתוס' כתב שם "ורב יוסף אמר מפני שעניניהם של עניים נשואות למקרא מגילה. ע"כ צ"ל דרב יוסף לא פליג אטעמיה דרבה דהא גבי שופר ולולב ליכא טעמא אחרינא מכל מקום קאמר הכא טעמא אחרינא משום דאיכא נפקותא מיהא במקדש דליכא שבות ואפ"ה אסור משום האי סברא דקאמר רב יוסף" ומוכח דלתוס' גם לרבה תקנה זו היתה מימי אנשי כנה"ג כי אחרת היתה נפ"מ בין רבה לרב יוסף מה עשו עד תקנת רבה, ועוד דלרב יוסף טעמו של רבה אינו נכון כלל ופליג עליו כי הוא קדום הרבה יותר ול"ש לומר שיש שני טעמים שאחד מעיקר התקנה ואחד נוסף מאות שנים אח"כ. ועוד שכיון שלתוס' עוקרים את כל דיני הפורים, הרי חייב להיות שזו תקנת אנשי כנה"ג ולא תקנה מאוחרת יותר. (ואולם ניתן גם להסביר שתקנת רב יוסף היא תקנה מאוחרת על סמך מה שתקנו אנשי כנה"ג שאפשר לקרא גם ב"י וי"ג, אך אכתי יקשה מדוע נעקרים כל דיני פורים, אך זה ניתן לתרץ דלרב יוסף תקנת אנשי כנה"ג היתה לעקור את כל דיני פורים אם משנים את זמן קריאת המגילה, וסוגיא דדף ה. דלא כרב יוסף וכן משמע ברש"י שהביא בטעם דחיית הקריאה רק את הטעם של רבה. אולם עכ"פ לרבה א"א לעקור את כל דיני פורים ולכן צ"ל לתוס' דלרבה היא תקנת אנשי כנה"ג).

והנה בירושלמי (פ"א ה"ד) אמרו "סעודת ראש חדש וסעודת פורים מאחרין גלא מקדימין ר' זעירה בעא קומי ר' אבהו ויעשו אותן שבת א"ל (אסתר ט) לעשות אותם ימי משתה ושמחה את ששמחתו תלויה בב"ד יצא זה ששמחתו תלויה בידי שמים" ומכאן מוכח דכשהיא בשבת אין עיקר היום ביום ששי אלא הכל נשאר בשבת (כי אחרת הלימוד לא נצרך כי אין שמחתו בידי שמים כיון שזה יום ששי). ואם היינו אומרים שתקנה זו היא תקנה מאוחרת הרי היה ניתן לומר שאנשי כנה"ג תקנו שיקראו בשבת וביום ראשון יאכלו סעודת פורים, אולם אנו רוצים לומר דלתוס' (וכן נראה שצ"ל בדעת הרמב"ם כי חז"ל שאחריהם לא יכלו לעקור את כל דיני הפורים) אנשי כנה"ג עקרו משבת ליום ששי, וא"כ מדוע יש לעקור הסעודה משבת, והרי היא צריכה להיות ביום ששי.

ונראה לתרץ ע"פ הר"ן (דף ג מדפי הר"ן) שאמר שאע"פ שהקדימו את דיני הפורים השמחה עצמה נשארה לאותו יום. ונראה שאע"פ שהקדימו את כל דיני הפורים, השמחה עצמה ודאי תלויה בתאריך, ואת זה א"א לשנות וא"א להקדים את המצוות הקשורות בשמחה כי עדיין לא הגיע זמנם ולכן דוחים ליום ראשון. ויוצא מכאן שאפילו אותו ב"ד שתקן את התקנה אינו יכול לעקור את דיני השמחה של אותו יום.

יוצא דלפ"ז לתוס' אין כלל אפשרות לעקור תקנת ב"ד קדום אא"כ נתן את הכלים לדחיה (כדמוכח בירושלמי) ולפי רש"י רק חז"ל יכולים לעקור ע"י עקירת דבר מה"ת כתקנה דרבה או ע"י קביעת הכלים (כי גם אם נאמר לפי הגרסא ברש"י של קרה"ת עדיין ברור שהיסוד של הירוי קיים גם לשי"ס דידן שאם ב"ד נתנו את הכלים אפשר לשנות ע"פ הכללים.

והנה לענין יום העצמאות כיון שבתקנה הראשונה של הרה"ר לא התייחסו כלל לשבת אלא קבעו שתמיד יהיה בה' אייר, נראה היה לומר שתמיד ה' אייר יהיה יום העצמאות לכל דיניו. ואולם צריך לדון מדוע בחרו דווקא בתאריך זה שהרי בו לא נעשה נס כלל, וצ"ל שאין חובה לקבוע דווקא באותו יום שנעשה בו הנס כמו שמצינו בחנוכה ששם נגמרה המלחמה בכ"ה כסלו, ותקנו גם בימים אחריו בהלל, למרות שלא נעשה בהם שום נס הצלה. וכן בפורים שהרי עיקר הנס בכ"ג סיון, ואז לא עושים זכר (חוץ מחסידים שאין אומרים תחנון באותו יום) ובי"ד אדר לא נעשה שום נס, כי הנצחון היה ביי"ג. אלא שבשני מקרים אלו מצאו מאורע מסוים לתלות בו (נס פך השמן, והמנוחה מאויביהם), וא"כ גם ביום העצמאות. ונראה שרצו לתקן ביום בו קבעה הכנסת לשמות ע"מ שלא יהיה פילוג בעם, וא"כ זה נכנס בכללים שנתנו לנו מתקני התקנה לעשות זאת ביום שבו כל עם ישראל שמח והוא יום ו' באייר.

אמירת תחנון, סליחות בה"ב ואב הרחמים ביום ה' אייר שאינו יום העצמאות.

ואולם לענין תחנון נראה דאין לומר גם בה' אייר כמו שראינו בר"ן שעיקר השמחה נשארה באותו תאריך ולכן אין לומר תחנון באותו יום, ועוד שיש להזכיר בו את יום העצמאות כמו שיש לדרוש ביום פורים שחל להיות בשבת. (ונראה שגם זה מטעם הר"ן הני"ל). ואע"פ שכאשר דוחים את יום העצמאות יום זה הינו יום הזכרון הרי אין זו סבה בשביל לומר תחנון, שהרי אף אחד לא יעלה בדעתו לומר תחנון ביום השואה שחל בניסן בגלל שהוא יום בכיה ואזכרות. וכן כל שנה ביום הזכרון במנחה לא שייך לומר תחנון, הואיל והוא ערב יום העצמאות, ולא מסתבר שאם היה חל יום הזכרון בע"ש שהיינו אומרים תחנון במנחה. והרי אי אמירת תחנון ביום העצמאות שחיובו מדברי נביאים ראשונים חזק יותר מאי אמירת תחנון בסוף חדש ניסן שהיא תקנה מאוחרת (כדמוכח בבאור הלכה סי' תצ"ג ד"ה "יש נוהגים" שכתב "דתלמידי ר"ע מתו ל"ג ימים שלמים דהיינו ביום שא"א תחנון לא מתו א"כ כשתוציא שבעת ימי הפסח דהיינו מיום שני של פסח ועוד ששה שבתות ושני ימים ר"ח אייר ויום א' שלא מתו א"כ הרי נשארו ל"ג שלימין שמתו" ויוצא שבשבוע אחרון של ניסן אמרו תחנון). ועוד שבחדש ניסן מתענה חתן ביום חופתו משא"כ בחנוכה (ונראה דה"ה יום העצמאות – רמ"א סי' תקע"ג סק"א).

ונראה שאין לומר כלל סליחות בה"ב אפילו בנדחה כיון שזה לא גרע מפסח שני שחל בשני בתרא שאין אומרים סליחות כלל (לוח לארץ ישראל של הגר"מ טוקצינסקי) ואע"פ שבפסח שני יש המתענים (שם), ובכלל אי אמירת תחנון ביום זה אינה מופיעה בשו"ע, ולמרות כל זה אין אומרים כלל סליחות, וכ"ש ביום העצמאות שאיסור תענית הוא מתקנת נביאים ראשונים. וכן בימי השובבי"ם אין אומרים סליחות בר"ח שבט ובט"ו שבט אם חלים ביום חמישי (אם כי שם מקדימים את הסליחות).

ונראה גם שאין לדחות בשבוע אלא לצום חמישי ושני, כיון שלא מצינו שדוחים בגלל שאי אפשר לומר באחת הפעמים כמו בפסח שני. ואע"פ שאין קובעים תענית ראשונה ביום חמישי, כבר כתב המג"א שהיום נהגו כן לקבוע (סי' תקע"ב סק"ב), וכן נהוג בימי השובבי"ם להתענות ביום חמישי. ובברכה שמברכים בשבת לפני כן יש לומר "מי שיקבל עליו להתענות חמישי ושני" ואע"פ שבפסח שני אומרים "שני, חמישי ושני" שם היינו טעמא שיש המתענים בפסח שני, אבל ביום העצמאות אסור להתענות.

ונראה דה"ה דאין אומרים אב הרחמים בשבת שחל בו ה' באייר, ואע"פ שבספירה אומרים אפי' בשבת מברכים והחדש ניסן, הרי בברנו שיום העצמאות הוא יותר מחדש ניסן, וגם יותר משבת מברכים שיש כאלה שכל שבת מברכים אומרים אב הרחמים. (כמ"ש הרמ"א בס"ס רפ"ד "ויש מקומות שא"א אותו כשמברכין החדש, מלבד בימי הספירה, והולכים בכל זה אחר המנהג" הרי שנקט לשון "יש מקומות") והוי יום העצמאות כמו ר"ח שבו אין אומרים כמ"ש המ"ב שם בס"ק י"ח.

ואולם מצינו שתשעה באב שנדחה אומרים בשבת אב הרחמים והזכ"נ, אך קושיה זו כבר הקשה בפמ"ג במשכבות זהב סי' תקנ"ד ס"ק ט' ותרץ דהוי כקניות ועוד שהספד על ת"ח מותר אף בת"ב עצמו כמ"ש הט"ז בסימן תקנ"ט סק"ו וה"ה אב הרחמים. (ומשאר עניינים של ת"ב כגון אבלות בצניעא, שבוע שחל בו, ת"ת וכו' אין להוכיח כי הם מדיני האבלות והם מדיני היום שהם נדחים כמו משתה בפורים, אבל על עצם דין השמחה והעצב באותו יום נשאר הדין של ת"ב עד כמה שניתן להצטער בשבת, וכמו שפסק מג"א שישב בדאבון נפש סי' תקנ"ג סק"ג).

כל בשבט תשס"ד

בדין דחיית יום הזכרון ויום העצמאות

הרב יונה מצגר

נערך על ידי הרב

מוקדש לעלוי נשמת
חללי צבא הגנה לישראל

השנה חל ד' באייר, שהוא יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל, ביום א'. הטקס הראשי, הנערך כל שנה, אמור להיערך במוצש"ק. עקב המצב הביטחוני הרגיש, ההיערכות לקראת הטקס, שבו משתתפים ראשי המדינה, היה, ללא שום ספק, גורם לחילול שבת המוני. על כן, הוחלט ברבנות הראשית לבקש מהממשלה, לדחות את יום הזיכרון ליום שני ה' אייר, וממילא, את יום העצמאות ליום שלישי ו' אייר. דחיה זו מעוררת כמה שאלות, שעלינו לברר לאור ההלכה.

א) מהי סמכותה של מועצת הרה"ר לישראל לדחות את יום הזיכרון ויום העצמאות.

ב) האם ניתן לדחות את יום הזכרון לחללי צה"ל ליום ה' באייר, שנקבע ליום חג, ולהופכו ליום שכול ובכי.

ג) מה יהיה צבינו של יום ה' באייר לאחר דחיית יום הזכרון, האם יש לומר בו הלל או לא, ואם לא, האם יש להופכו ליום אבל ככל יום זכרון - ולומר בו תחנון או לא.

א. האם יש סמכות למועצת הרה"ר לדחות את ימי הזכרון והעצמאות?

הגמרא במסכת פסחים (דף קי"ז ע"א) אומרת, "נביאים שביניהן תיקנו להם לישראל, שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא לישראל, ולכשנגאלו אומרים אותו על גאולתן". מכאן קיבלו חכמי ישראל את סמכותם לתקן ימים טובים על גאולת ישראל מצרת.

ויש מקום לחקור, מהו תוקף היו"ט שקבעו ליום העצמאות. האם תוקפו נובע מכח חכמי הדור, כשמועצת הרה"ר פסקה עם קום המדינה כי חלה חובת הלל ושמחה ביום זה מדי שנה בשנה, הרי שתוקפו הפך להיות ליום טוב, כדוגמת הימים הטובים האחרים שנכתבו במגילת תענית, ונזכרו כזכר לנצחונות ולכיבושים בימי בית שני.

או דילמא, קביעת היו"ט נובעת מהאירועים שאירעו בו. והוא קיבל את תוקפו וייחודו מתוקף היום עצמו, כלומר - "יומא קא גרים", ולא חכמי ישראל הם אלה שגרמו לייחודו.

הנפקא מינא בין שני צידי החקירה הוא, בניהון דידן: אם תוקפו של יום נקבע ע"י חכמי הדור, הרי ש"הם אמרו והם אמרו", וממילא כאשר מועצת הרה"ר לישראל קובעת שמפני חילולי השבת הצפויים להיגרם, היא דוחה את היום ליום שלמחרת, ממילא דחיה זו גורמת לכך שהיו"ט עובר ליום הנדחה.

אך אילו ננקוט כצד השני של החקירה, שזהו דין ביום ולא בחכמי ישראל, ממילא אין סמכות לחכמי ישראל לעקור יום טוב ממקומו, כי קביעתו נובעת מעצם התאריך שלו - ה' באייר. וממילא לא ניתן לדחותו ליום ו' באייר.

לכאורה, מלשון חז"ל נראה באופן ברור, כצד הראשון שבחקירה; שכן, חז"ל במסכת שבת (דף כ"א ע"ב) מעידים בענין חנוכה, "לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל ובהודאה". משמע, שרק, ע"י קביעת הסנהדרין בשנה האחרת נקבעו ימים אלה לימים טובים, שאומרים בהם הלל והדאה.

וכן נראה ממסכת מגילה (דף ז' ע"א) לגבי פורים: "שלחה להם אסתר לחכמים, קבעוני לדורות...", ופרש"י (שם): "ליום טוב ולקריאה להיות לי לשם". הרי, שרק אחרי שהחליטו חכמי ישראל - אנשי כנסת הגדולה וקבעו את קביעתם חלו תוקפם של ימים טובים אלה.

הגר"ש גורן זצ"ל מביא ראיה נוספת לצד הראשון של החקירה האמורה, בצטטו את הר"ן (על הרי"ף בתחילת מסכת מגילה), הר"ן דן, מדוע קבעו שני ימים שונים בפורים, האחד לערים המוקפות חומה והיום האחר לערי הפרדים.

הסביר הר"ן, מפני שהיהודים היושבים בערי הפרזות והיהודים אשר היו בשושן - לא נחו מאויביהם ביום אחד. שהרי היהודים הפרזים נחו בי"ד, והיהודים אשר בשושן נחו בט"ו.

וכי תימא תינח לרבי יהושע בן קרחה הסובר דבמוקפין חומה מימות אחשורוש תליא מילתא, אבל לתנא דמתניתין דאמר מימות יהושע בן נון, הא לא דמיא לשושן, ומה ראו לקבוע להם יום ט"ו. י"ל דהיינו טעמא, כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל. כדגרסין בירושלמי (שהיתה א"י חריבה באותם הימים, ואילו תלו הדבר מימות אחשורוש, היתה א"י שהיתה חרבה באותם ימים, נידונת כפרזים, והיה גנאי בדבר, לפיכך תלו הענין בימות יהושע בן נון, כדי שתהא נדונת ככרכים).

הר"ן בהמשך מביא את דברי הרמב"ן, כי בשנים הראשונות לאחר הנס, עמדו הפרזים ונהגו מעצמן לעשות בי"ד משתה ושמחה ויו"ט, אבל מוקפין לא עשו כלום. לפי שלא היה נס גדול כפרזים. ולאחר זמן, שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו סימן מהתורה, עמדו מרדכי ובית דינו וראו דבריהם

של פרחים שראוי הנס הזה לעשות לו זכר לדורות, וקבעוהו על כל ישראל וקבעו למוקפין ביום של שושן... ע"כ.

רואים אנו מכאן, כהצד הראשון של חקירתנו. כי אם נדון רק לפי הנס, לא היה ראוי לקבוע את יום ט"ו למוקפין, וכשם שהם עצמם לא נהגו שום חג בשנים הראשונות, מפני שלא היו בסכנה. על כל פנים, ודאי שלא היה צריך לקבוע להם יום מיוחד, ורק משום כבודה של ארץ ישראל קבעוהו ליום ט"ו.

א"כ מה שקובע את חובת ההלל וההודאה אינו דוקא היום בו היתה התרחשות הנס, אלא ניתן לקבעו ליום אחר, כפי שהיה שיקול דעתם של אנשי כנה"ג - מדין חכמי הדור.

ממילא, הוא הדין בנידון דידן, אין הכרח לומר, שקביעתו של יום העצמאות כיום הלל והודאה מוכרח שיהיה דוקא ביום ה' באייר, יום הכרזת המדינה, כי אם מתעורר הצורך להעביר יום זה ליום אחר ניתן לעשות כן. ובפרט, שמדובר לצורך חשוב כשמירת השבת והתחשבות במשפחת השכול.

אמנם, מה"מאירי" (פסחים קי"ז) משמע, שזהו דין ביום כפי שכתב וז"ל: "כל יהודי שארעתהו צרה ונגאל הימנה, רשאי לקבוע הלל לעצמו באותו יום בכל שנה, אלא שאינו מברך עליו. וכן הדין בכל ציבור וציבור. כך היה יסוד הנביאים לאמרו על כל צרה וצרה כשנגאלים ממנה". מדבריו משמע, שרק באותו יום שחל בו הנס עצמו רשאים לקבועו יום טוב ואמירת הלל ולא לדחותו ליום אחר, שאז פקעה חובת ההודאה.

כן משמע גם מדברי החת"ס (יור"ד סימן קל"ג), שרק ביום הנס ממש חלה חובת השמחה וההלל מדאוריתא. (אלא שמן התורה די זכר כל שהוא לאותו הנס ולא דוקא הלל).

אולם, מדברי רבנו תם, המובאים בדברי תלמידו רבינו יונה (ברכות פ"ה), לא משמע כן, שכתב שם, כי עיקר ההלל נתקן על כל צרה וצרה שלא תבוא על הציבור בשעה שהיה לכלל ישראל, והיה הקב"ה עושה עמהם נס, היו עושים יו"ט והיו אומרים הלל.

הנה כי כן, ר"ת איננו מזכיר כי חובה זו כרוכה בקביעה לדורות ע"י נס לשעתו, אלא כתב "היו עושים יום טוב", משמע לפי דבריו, שכל יום שעליו החליטו חכמי הדור לקבועו לזכר אותו הנס, דינו כאותו יום ממש.

וכן נראה שאפשר לקבוע יום אחר לנס ולזכרון, מקביעת יום צום גדליה בן אחיקם, שנהרג בראש השנה כמבואר ברד"ק (ירמיהו מ"א, א') וב"אבן עזרא" (זכריה ח', י"ט). וכ"כ הבית יוסף (או"ח סוס"י תקמ"ט) בשם רבינו ירוחם. ואעפ"כ איתא במסכת ראש השנה (דף י"ט ע"א), יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם בזמן הבית השני נהפך ליום טוב ככתוב בזכריה "וצום

השביעי... יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה". הרי שיום זה לא נקבע ביום המדויק שארע בו הגורם ליו"ט. שמע מינה, שאין יום המאורע בהכרח קובע את היום טוב לדורות. (אמנם ב"סדר עולם" פכ"ו משמע שבג' בתשרי עצמו נהרג גדליה, וכן הוא להדיא בגמ' במס' ר"ה (דף י"ח ע"ב), ועיי"ש במהרש"א. וממילא לפי דעה זו אין כל ראייה משם לנידוד"ד וע"ע בשו"ע (או"ח סי' תקמ"ט בט"ז, נפק"מ לדינא, אם צום גדליה דינו כ"נדחה", ועיין מה שציין בשע"ת סק"א).

מן הראיות המצוטטות לעיל משמע לכאורה, שתוקפו של יום נובע מקביעת חכמי ישראל, ומכיון שמועצת הרה"ר החליטה לדחותו עקב חשש לחילולי שבת ברורים, יש לכך תוקף הלכתי שבכוחם לדחותו! מלבד כל מה שנתבאר, נראה דכל הנידון הוא על נס שאירע ביום מסוים, אך לפי מה שכתבנו לקמן (עמ' 6) דנס מלחמת השיחרור לא אירע ביום מסוים, רק שהוחלט לקובעו ליום ה' באייר - יום הכרזת המדינה, כו"ע יודו, דאין כל חשש לדחותו.

ב. החשיבות שבמניעת חילול שבת

יש להדגיש את החשיבות הגדולה שבמניעת חילול שבת, אף אם הדבר כרוך בהעתקת מצוה ליום אחר, שכן מצינו בגמ' מסכת מגילה (דף ד' ע"ב), דכשחל פורים בשבת מקדימים את קריאת המגילה ליום שישי, גזירה שמא מי שאינו בקי בקריאתה יטלנה בידו, וילך אצל בקי ללמוד, ויעבירנה ארבע אמות ברה"ר.

וגדולה מזו, מצינו שם בגמרא, דאף מצוות דאורייתא כשופר ולולב מבטלים לגמרי כשחל יו"ט בשבת משום חשש זה. ואף דהחשש הוא כל כך רחוק, שיהיה מי שאינו בקי שירצה ללמוד בעיצומו של ר"ה לתקוע, ולא יהיה בבית הבקי בשופר, ויהיה זה במקום שקיים רה"ר דאורייתא, ראו חז"ל צורך לבטל תקיעת שופר, שהוא עיקרו של ר"ה, לכל הדורות כשיחול ר"ה בשבת, משום חשש רחוק זה של חילול שבת בשוגג. ק"ו שדבר חשוב מאוד הוא, לדאוג לדחיית טקסי יום הזכרון, וממילא את חגיגות יום העצמאות, כדי למנוע חילולי שבת המוניים באופן ודאי ובמזיד.

אכן, כבר נהגו כן מימי ראשיתה של המדינה להקדים או לאחר את יום העצמאות, כאשר יום ה' באייר חל בשבת או בערב שבת, על פי בקשת הרבנות הראשית.

ג. מהו אופיו וגדרו של יום העצמאות שנדחה

ומעתה, יש מקום לדון, על אופיו של יום הזכרון השנה, שבכל שנה הוא התאריך שבו חל יום העצמאות.

א. האם יש לומר תחנן ביום זה?

ב. האם יש לקיים את התפילות המיוחדות ולקרוא את ההלל ביום זה, או שמא יש לדחותם למחרת, ליום הנדחה, בו יערכו כל החגיגות והטקסים הממלכתיים? יסוד השאלה הוא, האם כאשר דוחים את יום העצמאות ליום אחר, עוקרים את היום על כל דיניו ליום אחר, ולא נשארים כלל דינים ביום המקורי, או שמא העקירה אינה עקירה גמורה, אלא עקירה לדינים מסויימים, ומהות היום נותר על מקומו.

ד. ראייה מט' באב שנדחה

הפוסקים דנו, האם קטן שנתגדל ביום א' בשנה שבה ט' באב חל בשבת ונדחה ליום א', חייב לצום.

יסוד השאלה הוא, האם ט' באב שנדחה ליום א' הוא מדין תשלומים לשבת, וממילא כיון שבשבת הקטן היה פטור מלצום, אין עליו חובה להשלים את הצום, או שמא כאשר קבעו חז"ל, שיש לצום בט' באב מונח היה באותה תקנה, שבשנה בה יחול ט' באב בשבת יצומו ביום א', ולא בתורת תשלומין לשבת, וממילא לפי צד זה הקטן יהיה חייב לצום משום שביום א', שאז חל חיוב הצום, הוא כבר גדול.

ה"אבני נזר" (חאו"ח סי' תכ"ו) תלה שאלה זו במחלוקת הראשונים, שהביא הטור (או"ח סי' תקנ"ד), האם בט' באב שחל בשבת ונדחה ליום א' נוהגים בשבת אבילות בדברים שבצינעא, והביא את לשון הרשב"א בתשובותיו (ח"א סי' תק"כ), שלא הובא בטור, וז"ל: "נראה לי, שאין נוהג בו שום אבילות וכו', וכ"ש דלגמרי עקרה מתשיעי ואוקמוה [אעשירי], ומעיקרא היה ראוי לקובעו בעשירי, כדאיתא התם בתענית (דף כ"ט ע"א) ע"כ.

וכתב האבני נזר, דמהרשב"א נשמע, שאין עשירי מצד תשלומין, דהא לגמרי עקרוהו מתשיעי. וסיים האבני נזר, אך לדעת הפוסקים, שאנחנו בני אשכנז נגזרים אחריהם, שסוברים, דינהג דברים שבצינעא, שפיר הטעם בעשירי מצד תשלומין.

בשו"ת דברי מלכאל (ח"ה סי' ק"ל) העלה, דהקטן חייב להתענות, והוא ג"כ תלה הדבר בחקירה הנ"ל, האם יום א' הוא בתורת תשלומין או לא, וכתב בפשיטות, דהעיקר שהקטן חייב להתענות, כי כן היתה התקנה מתחילה, שאם יחול ט' באב בשבת יתענו למחר.

וכן הסיק כדבריו, אחרי אריכות דברים, בשו"ת "ציץ אליעזר" (ח"ט סי' כ"ז). גם בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' ע"ב אות ד') פסק כ"דברי מלכאל", דעיקר התקנה היתה לצום ביום א' כשחל ט' באב בשבת, ודחה את ראיית ה"אבני נזר" מאיסור דברים שבצינעא בשבת, דהאיסור אינו מטעם דנוהגין בשבת עיקר הדין דט' באב אלא כיון דבעלמא הוא יום צום לחורבן, ראוי לנהוג בו פרישות. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' ע"א).

ואם כנים הדברים, דגדר הדבר הוא, דכשנדחה היום הקבוע, דיני היום חלים על היום שאליו דוחים אותו, ורק נוהגים דברים מסויימים בתאריך המקורי מטעם דברוב השנים הוא היום הקבוע, ומסתמא, מתקני התקנה הם אלה הקובעים אלו דינים ינהגו ביום המקורי בשנים שבהם הוא נדחה. כמו"כ ניתן לומר, דזה יהיה הגדר גם ביום העצמאות שנדחה, דכל התפילות המיוחדות, קריאת ההלל, הטקסים והחגיגות מתקיימים ביום שאליו נדחה יום העצמאות, וביום ה' באייר, כיון דהוא היום הקבוע ליום העצמאות, אין לומר תחנון.

יתירה מזאת, הרי נס מלחמת השחרור לא התבטא רק ביום ה' באייר - יום הכרזת המדינה, שכן אף אחרי יום זה נמשכו המלחמות. אלא שהוחלט לקבוע את יום העצמאות ליום הכרזת המדינה כמסמל את כל תקופת המלחמה. אבל כל שאין אפשרות לקיימו בזמנו, אפשר להעתיקו ליום אחר. וכל התפילות, קריאת ההלל והדינים המיוחדים ליום זה חלים ביום שאליו נדחה.

טעם לשבח נוסף יש, שלא לחלק בין הטקסים הממלכתיים לבין התפילות וההודאות. והוא משום שכל עיקר התקנה של העתקת יום העצמאות ליום אחר עלולה להתערער, אחרי שהציבור החילוני יראה, שהציבור הדתי ממשיך לחגוג את היום בזמנו המקורי, ורק הציבור החילוני נאלץ, בלחץ הרבנות, להעתיק את חגיגותיו מהיום המקורי, עלול הדבר לערער את כל רעיון הדחיה מפאת חילולי השבת.

ה. דחיית הראיה מפורים שנדחה.

יש מי שרצה להביא ראיה מדין פורים שחל בשבת. דנפסק בשו"ע (או"ח ס' תרפ"ח סע' ו') ע"פ הירושלמי, שקריאת המגילה ומתנות לאביונים ביום שישי, אמירת על הניסים וקריאת פרשת "ויבא עמלק" בשבת, סעודת פורים ומשלוח מנות ביום ראשון, והוא המכונה "פורים המשולש".

נמצא, איפוא, שאם חל פורים בשבת, למרות שמקדימים את קריאת המגילה מחמת הגזירה שמא יעבירו ד' אמות ברה"ר, כמבואר בגמ' מגילה (דף ד ע"ב), הרי עיקר החג להזכרת הנס זמנו נותר בשבת. וכמאמר הגמ' מגילה (דף ד' ע"א), "פורים שחל בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום". א"כ משמע מדין "פורים המשולש", שקוראים בתורה בשבת ואומרים "על הניסים" בשבת, ורק את קריאת המגילה מקדימים ל"ד. מוכח, איפוא, שבעצם עיקרו של

פורים נשאר בשבת, ורק קריאת המגילה הוקדמה לע"ש - שאינו זמנו העיקרי, ורק אם היו קובעים את כל הלכות פורים לערב שבת היה ערב שבת נחשב לזמן העיקרי של פורים.

אך אולי נאמר, אדרבא, מזה גופא שלא נעקרו כל הלכות פורים לערב

שבת, ניתן ללמוד שכשחל פורים בשבת אין לעקור את כל הלכותיו ליום אחר, משום שלשבת נשאר דין של זמנו העיקרי של פורים, והוא הדין לגבי יום העצמאות שלא תיעקרנה כל הלכותיו ממקומן, ויאמרו הלל ביום ה' באייר, אע"פ שנדחה ליום ו' בו.

עפ"ז ניתן אולי להקיש גם לגבי דין יום הזכרון ויום העצמאות. כי עיקר החשש מחילול שבת הוא בגלל הטקסים הממלכתיים שיש חשש שיחללו בהם את השבת, אך לגבי אמירת הלל והודאה, שאין בהם חשש חילול שבת - יש להוותר, לכאורה, בזמנם. ולפיכך נוכל אולי להקיש לנידו"ד, שגם אנו נותר ליום ה' באייר את צביונו לענין אמירת הלל והודאה, ואילו שאר ענייני החג אכן יידחו. אם כן נאמר, לכאורה, שכן יש לנהוג ביום העצמאות שחל בשבת, שכל ענייני היום, שאינם כרוכים בחילול שבת, כקריאת ההלל והתפילות המיוחדות יתקיימו בשבת.

אך ניתן לדחות זאת, מכיון שבפורים החל בשבת החשש היה רק לגבי טלטול המגילה "שמא יטלטלנה ד' אמות ברה"ר", לפיכך הקדימו רק את "קריאת המגילה", אך הקריאה בתורה ו"על הניסים", שבהם אין לגזור שום גזירה, אכן הם נותרו במקומם בשבת, ואילו היה קיים חשש שגם באמצעותם יגרם חילול שבת, היו עוקרים גם אותם, וכל הלכות הפורים היו מוקדמים משבת לערב שבת.

ועוד, נראה, שיש לחלק בין פורים לבין יום העצמאות. כי בזמן שאנשי כנה"ג קבעו את פורים לדורות, טרם חששו עדיין לגזירה דרבה של שמא יעבירו ד' אמות ברה"ר. ולכן בזמן שחז"ל גזרו לחוש ל"שמא יעבירו" לא היו יכולים לעקור את פורים לגמרי מזמנו הקבוע, שנקבע לדורות ע"י אנשי כנה"ג, ולכן הקדימו רק את קריאת המגילה. לעומת זאת, יום העצמאות מיד כשנקבע היה קיים חשש של חילול שבת באם יחול בשבת, הרי שבזמן קביעת היום, כאילו נקבע, שאם יחול בשבת ידחה או יוקדם ליום אחר לגמרי.

ועוד, הרי קשה ליצור מצב שכזה, שיגרום לפילוג בעם ביחס לצביון היום. שכן כל העם יתאבל ביום זה על חללי מערכות ישראל, ואילו לציבור הדתי יהיה זה יום של הלל ושמחה. ויתרה מזו, קראתי בשם הרצ"י קוק זצ"ל, שהדגיש, כי שנה שחל יום העצמאות בשבת או ביום שישי והוקדם ליום חמישי, בזה גופא יש קידוש השם גדול, כי בכך יש הוכחה שמדינה יהודית נמנעת מחילול שבת, ויש בכך קידוש השם כלפי הכלל.

המסקנות למעשה

לאור כל מה שנתבאר, השנה, שנת תשס"ד, אם יום העצמאות יקבע ליום ב' ה' אייר יגרום הדבר לחילול שבת המוני מפאת הטקס הראשי של יום הזכרון, שיחול במוצ"ש

על כן החלטנו במועצת הרבנות הראשית לישראל, לדחות את יום הזיכרון ליום ב' ה' באייר, ואת יום העצמאות ליום ג' ו' אייר. כל טקסי יום הזיכרון הנהוגים מדי שנה יתקיימו בליל יום ב' וביום ב'. כל הטקסים, החגיגות, קריאת ההלל והתפילות המיוחדות ליום העצמאות יתקיימו ביום ג' ו' אייר, כפי שנתבאר לעיל. ובפרט השנה, אין זה מן הנכון, לקרוא הלל ולהתפלל תפילה חגיגית בשעה שכל עם ישראל מתייחד, יחד עם המשפחות השכולות, עם זכר בניו שנפלו במערכות ישראל.

מיהו זאת נראה, דביום הזיכרון השתא, שיתקיים ביום ה' אייר, אין לומר תחנון מפאת שזהו התאריך שבו חל יום העצמאות כל שנה [כפי שנתבאר לעיל כעין זה לענין ט' באב שנדחה ליום א', דגם בשבת נוהגים קצת מדיני היום]. ואף אם יש מקום לבעל דין לחלוק, כבר כתב ה"כף החיים" (סי' קל"א אות צ"ה) בשם פוסקים רבים, כשיש ספק אם יפלו על פניהם, יותר טוב שלא ליפול, דנפילת אפים רשות, ואם לא יפול אין בכך כלום. כמו כן בעניין אי אמירת תחנון ביום זה.

סדרי יום הזכרון ויום העצמאות הלכה למעשה

- א. מוצ"ש ויום א' ד' אייר - לא מתקיימים טקסי זכרון.
- ב. ליל ב' ויום ב' ה' אייר - יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל. אין אומרים בו תחנון.
- ג. ליל ג' ויום ג' ו' אייר - יום העצמאות. חגיגות וטקסים ממלכתיים. תפילות חגיגיות כבכל שנה, אמירת הלל ופיוטים.

Yeshiva.org.il

השער לעולם התורה

„יום העצמאות” שהוקדם — מה דינו?

(בעקבות פסק-ההלכה של הרב גורן)

המוזכירות העולמית של תנועת „בני-עקיבא, הפיצה את תשובתו של הרב גורן לשאלתם: איך לנהוג ביום-העצמאות שחל בשבת ובהתאם להתלשט הכנסת הוקדם ליום חמישי בכדי למנוע חילול שבת? האם תקפו של היום נשאר ביחס לכל מנהגי החג ובמתכונתו גם במקרה זה?

התשובה היא העתק מאמרו של הרב הנ”ל ב„הצופה” מתשי”ד שאף בר חל יום העצמאות בשבת. הרב נזקק, בהתחלת תשובתו לחקירה אם דווקא הגם הוא הקובע את החג לדורות, או חובת ההלל וההודאה היא הקובעת, ואפילו אם אין זה ביום התרחשות הגם אלא נקבע ע”י חכמי ישראל עקב נסיבות מסוימות ביום אחר? הרב מכריע כהנחה השניה ומסתמך על הר”ן בפירושו על הרי”ף בהתחלת מסכת מגילה, שם הוא מסביר את קביעת חג הפורים בימים שונים בפרזים (בי”ד באדר) ובמוקפים (בט”ו באדר) בעובדא שנחו בימים שונים לכן קבעו שמוקפות הן אלו מימי יהושע בן נון” ואע”פ שהירושלמי שם קובע שמוקפות הן אלו „מימי יהושע בן נון”, והרי אינן דומות לשושן? מתרץ הר”ן שזה נקבע כך „בכדי לחלוק כבוד לארץ ישראל”. הרי שאנשי כנסת הגדולה קבעו פורים לערים המוקפות ביום שלא היה לו זיקה מיוחדת למוקפות של אז („הרי אינן דומות לשושן”) כי כאמור הצורך לקבוע יום לזכרון וחלל הוא שהיה נר לרגלם וכשלעצמו כבר הצדיק את פורים דמוקפין לדורות.

אע”פ שהרב ג. רואה בהסבר זה של הר”ן „ראיה מכרעת”, אין לנתק את קביעת יום דמוקפים מיום התרחשות הגם דמוקפים „שהרי לא יכלו לבטוח בתחזק החומה בזמן שאויביהם היו בתוכם” (מלשון הר”ן), ופשוט מכיון שנחו בימים שונים הוצרכו לחלק בין מוקפים לשאינם מוקפים כשם שנחלקו שושן משאר עיירות, והעובדה ש„אינן דומות לשושן” — מכיון שבא”י היו אז כל הערים חרות — ו„מוקפות מימות יהושע בן נון” באה למנוע גנאי דא”י, אינן נחשבת כהעדר זיקה ליום התרחשות הגם, במיוחד לפי פרושו של הר”ן — שבנגוד לרמב”ן — אינו מבדיל בסכנה בה היו נתונים היהודים הן בפרזים והן בכרכים, ותאריך הגם של שושן המוקפת (ט”ו) שמש כבנין אב בשביל יתר ערי המוקפים מבלי שנזדקק למועד ההקפה של ערי א”י. ואף דברי הרמב”ן שם אינם מתפרשים כחוסר זיקה בין ההודאה ויום הגם.

השגה זו על דברי הרב אין בה כמובן לערער להלכת את מסקנתו בשאלה הנדונה כפי שהיא מוסברת בסיכום דבריו המבוססים, ולפי הנחתו הוא שהדברים מוכחים כאמור מפורים דמוקפין הוא ממשיך ושואל: הרי לכאורה דווקא הראיה מפורים דמוקפין, עלולה לעורר בעיות הלכתיות ביחס ליום העצמאות — ה’ באייר — החל בשבת והוקדם ליום חמישי

לשם מניעת חלול שבת, כי הרי במקרה ש"ש"ש פורים" חל בשבת נפסקה ההלכה (ראה שלחן ערוך אורח-חיים סי' תרפ"ח) שקריאת המגילה ומתנות לאביונים הצמודה לה מוקדמות ליום ששי, מחשש גזירת רבה, "שמא יעבירוה ארבע אמות ברשות הרבים" (ראה ראש השנה כ"ט שבכך הוא מסביר את הדין במשנה גם ביחס לאי תקיעת שופר ואי גטילת לולב בשבת), סעודת פורים ומשלות מנות (שלדעת רבים היא צמודה למשתה ומאפשרת לכל אחד לערוך סעודת פורים) נידחים ליום ראשון בהתאם להסבר בירושלמי: "לעשות אותם ימי משתה ושמחה — את ששמחתו תלויה בבית דין, יצאה שבת ששמחתה אינה מתקנת מרדכי אלא בידי שמים". אמירת על הגסים בתפלה ובברכת המזון וקריאת פרשת עמלק הן בשבת, הרי שבאותן ההלכות שאין בהם חשש חלול שבת או איסור נשאר עיקר הוצאת הגם בשבת (זה מתייחס רק לשבת ט"ו באדר, כי פורים רגיל אינו חל לפי חשבוננו בשבת).

היינו צריכים איפוא לנהוג כך גם ביום העצמאות החל בשבת, ביחס לאותם גנוני החג שאינם כרוכים בחשש חלול שבת או איסור כגון אמירת הלל, ברכת שהחיינו, והתפילות המיוחדות ליום זה, ורק את הסעודה, המצעד וכד' להקדים ליום חמישי. אבל הרב גורן מחלק בין פורים של מוקפים החל בשבת לבין יום העצמאות, כי הרי אנשי כנסת הגדולה שקבעו את זכרון ימי הפורים לדורות לא חילקו, בין אם חלים בשבת או בימות החול. עדיין לא חששו לגזירת רבה (שמא יעבירוה ד' אמות ברשות הרבים) וייתכן רק ששינו את יום המשתה שכל יהיה בשבת בחוקף הלימוד הנזכר בירושלמי. והחכמים המאוחרים לא יכלו ולא רצו לעקור לגמרי את קביעת זכרון גס פורים החל בשבת, והתחשבו רק בחשש גזירת רבה והקדימו את קריאת המגילה, ומה גם שהירושלמי קובע ש"הכל יוצאים בקריאת המגילה בי"ד שהיא זמן קריאתה ובי"ג שהיה יום מלחמה".

אבל ביחס ליום העצמאות שעם קביעת החג הוחלט — במקרה שיחול ה' באייר בשבת — להעבירו ליום אחר, הרי דינו כאילו נקבע מראש ביום זה — ובמקרה דגן ביום חמישי, ומה גם שגם השחרור נמשך כל תקופת המלחמה אלא שיום ההכרזה על הקמת המדינה מסמל תקופת הרת עולם זו וכשאינן אפשרות לקיימו בזמנו דינו של היום האחר עליו הוחלט, כדין יום טוב גמור, "להלל והודאה על כל הטוב שגמלנו".

כנראה שהרב גורן אינו מוכיר בכוונה את הצומות (פרט לעשרה בטבת) הקשורים בחורבן או תענית אסתר שבאם חלים בשבת אף הם מועברים ליום חמישי, מכיון שאינו דומה תענית בשבת, בה אנו מצווים על עונג שבת — לחגים שעקרונית ניתן לשלב כולם עם קדושת השבת.

קצת תמוה בעיני שהמזכירות העולמית צמצמה את שאלתה ביחס לשבת בה חל יום העצמאות ובכסלו תשל"א, בו הופנתה השאלה לרב גורן, היה מקום להוסיף: "או ביום ששי כפי שזה יקרה השנה", אבל למעשה פסק דינו של הרב יתפוף גם את יום העצמאות של השנה שאף בה יוקדם החג ליום חמישי, וכשם שמעבירים את הכל — כולל התפילות — מיום שבת ליום חמישי, כך אין לפצל את תקפו של יום ולקיים התפילות והסעודה ביום ששי (או אור ליום ששי) והשבתון והמצעד ויתר גנוני החג ביום חמישי משום "תרתי דסתרי", אלא גם השנה נקיים אי"ה את חוד קדושת החג בשלמותו לא ביום ששי (עקב חשש חלול שבת והקושי בשני ימי שבתון רצופים) אלא ביום חמישי בהלל והודאה.

גילוח ביום העצמאות שנדחה

מאת הרב"ג דב ליאור

שאלה: בעונותינו השנה נוצרה בעיה לגבי יום העצמאות הבעל"ט שיום ה' באייר יוצא ביום הזכרון. אני נוהג כפסיקתו של הרב גורן ואומר הלל בה' באייר למרות שהחג נדחה. לפי זה כיצד עלי לנהוג ביחס לגילוח ותספורת? האם יש להתיר בה' באייר או לא? מאחר שאני אומר הלל ביום שני האם יהיה מותר להתגלח ביום שלישי או שזה ייצור סתירה מיניה וביה?

תשובה: ההחלטה לאחר את יום הזיכרון ליום שני ואת יום העצמאות ליום שלישי, היא החלטת הרבנות הראשית שהחליטה כך כדי למנוע חילול שבת (שלא יארגנו דברים ליום הזיכרון בשבת), החלטת הרבנות הראשית אושרה על ידי הממשלה, ולכן אני לא רואה שום סיבה לומר הלל ביום ה' באייר השנה, ועוד שההחלטה לדחות את יום העצמאות, גרמה לקידוש השם, שהרי דוחים את יום העצמאות כדי שלא יהא חילול שבת. לכן, לפי דעתי, צריך לנהוג השנה ביום העצמאות כמו כל ישראל.

ד. יום העצמאות שחל בתענית בה"ב - תשי"ג (1953)

גם בשנה זו עמדה בפני הרבנות הראשית שאלה הלכתית חדשה, שפתרונה יכל להצביע על סמכותה כמוסד הלכתי עליון במדינה ויכולתה להשפיע על תוככי בתי הכנסת. הפעם ה' באייר חל ביום שני בשבוע, בו חלה התענית הראשונה של תעניות בה"ב הנהוגות לאחר סוכות ופסח.⁴²

השאלות בהן התלבטה והתחבטה מועצת הרבנות הראשית הפעם היו אלו:

- א. ביום זה נהוג לומר סליחות מיוחדות. האם יש בכוחו של יום העצמאות לבטלן?
- ב. האם יש סתירה בין אמירת הלל [אפילו ללא ברכה] לאמירת הסליחות?
- ג. איך יתנהגו המתפללים בבתי הכנסת? האם הוראת הרבנות הראשית תתקבל ללא ויכוחים העלולים לגרום לחילול ה'?

בכ"ז בניסן תשי"ג (1953), ניסחו הרבנים הראשיים, הרב הרצוג והרב עוזיאל, הודעה לציבור כיצד לנהוג ביום "בעייתו" זה. הנוסח המקורי היה מפורט, ברור ונועז למדי:

הכתב ראה בכל הצעות הנ"ל שלט, והציע לשלב את שמות היום בתוך המשפחה ובבתי הכנסת. הוא הציע לשר החינוך לכנס הוועדות עם יורשיהם של מתקני התפילות - הרבנים.

41. ראה: י' סנהדראי, הצפה, ד' וט' באייר תשי"ח [ג' א' ויז' (ערך)], ספר סנהדראי, תל-אביב תשי"ב, עמ' 66. על מה שכתב הרב מ' הכהן, ראה: אגודת זה היום לכבוד יום העצמאות, ירושלים תשי"ז, מונונים, כ' (ג') אייר תשי"ח, עמ' 12-13. מ"י בר-און ערך מעין "גמרא" ליום העצמאות, ראה: הצפה, ג' באייר תשי"ח ד' באייר תשי"ט.

42. על ימים אלו ראה: שלחן ערוך, סי' תצב וסי' תקסו סעי' ב', רש"י ז"ל, המועדים בחלכה, תל-אביב תשכ"ו, עמ' שלו, ד' שפרבר, מנהגי ישראל, א, ירושלים תשי"ג, עמ' קצב-קצט.

יום העצמאות דוחה את התענית לגמרי ויש לומר בו את סדר התפילות הרגיל עם הלל ללא ברכה; ביום חמישי, ה' באייר, יש לומר את הסליחות של שני קמא; וביום חמישי, ט"ו באייר, את הסליחות של שני בתרא; בשבת פרשת "תזריע-מצורע", במקום "מי שברך" למי שקיבל עליו להתענות שני חמישי ושני וחמישי [בה"ב] ישונה הנוסח, והש"ץ יאמר: "למי שקיבל עליו להתענות חמישי ושני וחמישי" [הב"ה].⁴³ נוסח זה לא פורסם, הטופס המקורי נמחק כמעט כולו, והוכנסו בו שינויים מהותיים. בהודעה לציבור בעיתונות בל' בניסן, פרסמו הרבנים הראשיים נוסח מתוקן, בידיעת חברי מועצה הרבנות הראשית המורחבת, בו נאמר:

...בדין הוא שיהנו ביום זה כיום שמחה, ואלה שנוהגים לומר סליחות יאמרו רק הסליחות שאומרים ביום בה"ב שחל בו ברית מילה [הדגשה שלי - ש.ב.], ולא יאמרו "תחנון", ויאמרו כסדר שקבעו והלל [בלי הברכות] בכלל.⁴⁴

מה הביא לשינוי מהותי זה?

בלי' בניסן, 3 ימים לאחר ניסוח ההחלטה המקורית, התכנסה מועצת הרבנות הראשית המורחבת לישיבה מיוחדת בה שונתה ההחלטה. מפורסוקול הישיבה מתברר, שהרב הרצוג הוא בעל הרעיון הנועז, להפוך את סדר תענית בה"ב ל-הב"ה [כלומר לדחות את "שני קמא" ליום חמישי, ולא לשבוע לאחר מכן ליום שני]. הוא נימק רעיון זה כך: יש בהגיונות יום העצמאות משום חיזוק האמונה [מביטוי זה מסתבר שאת הנוסח המקורי כולו ניסח הרב הרצוג], מאחר ונתגלו במלחמת השחרור נסים גדולים, ביניהם בריחת מליון ערבים. אם ביום "שני קמא" בשנה רגילה, כל הקהל או חלק גדול ממנו היה צם, זו היתה בעיה לבטל את הצום ביום זה, אך בפועל: ספרדים וחסידיים לא נוהגים להתענות ביום זה, ולדחות את הצום לגמרי - זה בלתי אפשרי, לכן הוא הציע שסדר התעניות יהיה הב"ה, כלומר, הוא ידחה ליום חמישי הבא. רבה הראשי של פתח-תקוה הרב ר' כ"ץ, התנגד לכך, בטענה, שדבר זה יגרום למחלוקת, ותכל להרגיז את דעת הקהל [בעיקר החרדי]. הרב מ' ראטה גם כן הסכים, שקשה להכריז על השינוי מבח"ב ל-הב"ה. חשובה מאוד הערתו הבאה: "על התכווננו מראש, אפשר היה לדחות את יום העצמאות ליום ג'". כלומר, אם היו חושבים על כך בזמן, היה אפשר לדחות לכל עם ישראל את יום העצמאות ביום אחד. האם דבר זה היה בכוחה ובסמכותה של הרבנות הראשית? לדעתו, אי אפשר גם לחגוג וגם לומר סליחות, לכן הוא הציע: מי

43. גנז' המדינה, 8561-12/2.

44. כך נכתב גם במדיניות שנתנו ברחובות, ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות", הצפה, ב' באייר תשי"ג. ראה: משה ברוך, סי' קלא ס"ק כח וסי' תצב ס"ק ה', לגבי ברית מילה החלה ביום זה.

שנוהג להתענות - יתענה ויאמר סליחות עד חצות היום, ולאחר חצות יאמר הלל ללא **ברכה** [הוא סבר, שבשנה רגילה יש לומר הלל בברכה]. ל"ראשון לציון" **הרב עוזיאל** היה ברור, לו החכמים שתקנו את ב"ב היו חיים כיום, הם היו דוחים תענית זו מפני יום העצמאות. הוא חשש לתגובה הפוכה: "יש לשים לב לשלום הציבור", אמירת סליחות תרגיו, מוטב לעזוב הדברים כמו שהם אחרי שהדבר פורסם. הרב הרצוג הוסיף הערה חשובה, המלמדת על הקושי שהיה בקבלת החלטת זו:

אם יש ברבנים חמפזים מפני הקאזים, אז נבונים שהפסדו יהיה לא בשם המועצה המזרחית, אלא בחתימת הרבנות הראשית לישראל.⁴⁵

הרבנות הראשית פרסמה את הנוסח המתוקן [הנ"ל]: "בידיעת כ"ג חברינו המועצה המזרחית של הרבנות הראשית" - בכך ניתנה סמכות יתר להודעתה. כפי שניתן לתאר, היו בתי כנסת בהם אמרו רק הלל כהצעת הרבנות הראשית, והיו בתי כנסת רבים בהם פרצו ויכווחים - אם לומר הלל או סליחות או את שניהם.⁴⁶ עוד לפני החג התלכדו סגן שר הדתות ד"ר ז' ורהפטיג, שעדיין בשנה זו, יום העצמאות לא קיבל צביון ואופי של חג דתי, ולתפילות היום יש נוסחאות שונות.⁴⁷

מעניין להביא כאן את התייחסותה של הרבנות הראשית לבעיה זו בשנים הבאות, כאשר יום העצמאות יחול שוב ב"שני קמא".

בשנת תשי"ז (1957), התלכדו הרבנים הראשיים, הרב הראצוג והרב נסים, לדחות בשבוע את תענית "שני קמא" שחלה ביום העצמאות. הרב צ"פ פראנק, ותיק חברי מועצת הרבנות הראשית ורבה הראשי של ירושלים, לא התחשב בכך ופרסם הודעה, לפיה: אין סתירה בין אמירת סליחות לבין החגיגות של יום העצמאות [הוא לא התייחס לעניין הצום עצמו]. הרב פראנק הועדור לכך, רק לאחר שרבנים מאמריקה פנו אליו, ולא לרבנות הראשית, בעניין הדחייה בתרעומת - הרבנים הראשיים היו צריכים להתייעץ בעניין זה גם עם רבני הגולה, כי יום העצמאות הוא חג גם של יהודי הגולה.⁴⁸

45. גנז המדינה, 12/2-8561.

46. בבית הכנסת בשכונת "אזרון משה" בירושלים, בו התפללו מכל החוגים - פרצו חילוקי דעות, במספר מניינים אמרו הלל ובאחרים אמרו סליחות. ראה: הצפה, ו' באייר תשי"ז, ו' באייר תש"ל.

47. הצפה, ב' באייר תשל"ג.

48. ידיעות אחרונות, ד' באייר תשי"ז. הודעה דומה פרסם הרב פראנק גם בשנת תשט"ז (1956) בתוספת דברי חיזוק: "על הציבור לומר הסליחות, זה יהיה למגן לעם ישראל לבטל עצל אויביו ומלכות ישראל תתכונן בזכות תפלת ישראל", ראה: ע' רוזנטל, משואה לדור, ירושלים (תש"ז), עמ' קי. במבקר לדבר הראשי של פתח-תקוה הרב ר' כ"ץ ב"ל' בניסן תשט"ז (1956), הורתה הרבנות הראשית - יש לקצר את סליחות כפי שנהוג כאשר פסח שני חל ב"שני בתרא". במבקר לרבנות חיפה באייר תשי"ז (1957), היא

בכ"ב בבסלו תשי"ח (1957), קבעו הרבנים הראשיים - מי שרוצה להחמיר בעניין תענית ב"ב, יש לו על מי לסמוך.⁴⁹

בכ"ז בתשון תשי"ט (1968), השיב מזכיר הרבנות הראשית, בשם הרב הראשי הרב אונטרמן, לשאלת יהודי מפריז: "החג של יום העצמאות דוחה התענית ליום אחר. אכן, יש מי שאינו מקבל הדחייה והוא צם, אין מוחין בידיו".⁵⁰ לעומת זאת, אותו מזכיר השיב לשאלה דומה בכ"ז בתשון תשל"ב (1971), תשובה שונה:

לא נתקבלה כל החלטה על ידי הרבנות הראשית לישראל על דחיית תענית ב"ב, כשימים אלה חלים ביום העצמאות או ביום שחרור ירושלים. יש לחזק בהם כפי שנהגים כשאידע

ברית מילה בימי ב"ב, לצמצם באמירת סליחות ללא חתונ.⁵¹

בישיבת מועצת הרבנות הראשית בח' בניסן תשל"ו (1970), הביע הרב אונטרמן את דעתו - יש לומר במקרה הנדון סליחות ללא "חתונ". בדיון הסופי של המועצה ב'ל' בניסן, הוחלט להודיע לציבור - אין לשנות ממנה שהיה נהוג בשנים הקודמות.⁵² בא' באייר תשי"מ (1980), הורתה הרבנות הראשית בראשות הרב ש' גורן בפשטות - לדחות את הסליחות של תענית ב"ב לשבוע הבא,⁵³ מבלי להתייחס לאפשרויות ולמנהגים אחרים ביום זה, כפי שפורט לעיל.

3 שנים לאחר מכן, בשנת תשמ"ג (1983), הודיעו הרבנים הראשיים החדשים, הרב א' שפירא והרב מ' אליהו, בפשטות - יש לקיים את תפילות החג ב' באייר, שחל באותה שנה ביום שני: "כפי שנקבעו ונהגו בעבר", מבלי להתייחס במפורש לאמירת הסליחות ביום זה.⁵⁴ לאחר שנים, בההיר הרב שפירא סוגיה זו, במענה לשאלת השר ל' שפירא: יש מספר מנהגים לגבי אמירת ה"מי שברך" בשבת שלפני יום העצמאות שחל ב"שני קמא". יש הנוהגים לדחות את ה"מי שברך" לשבת הבאה, ונוהגים בה"ב לאחר יום

הורתה כפי שנכתב לעיל מעל הערה 44, ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות". ראה להלן, הערה 62.

49. ממר ח' רואגבר שמעתי - ביום העצמאות תשט"ז (1956), הוא וחבריו משיבת "קול תורה" [ששכנה בשכונת "רחביה" בירושלים], הלכו להתפלל תפילת שחרית בבית הרב הרצוג לאחר תפילת העמידה אמר להם הרב הרצוג: "עז צרה היא [הייתה זו תקופה קשה של פיגועי הפדאיונים] לכן נאמר סליחות לתחנון וגם הלל". לעומתו, ראש הישיבה, הרב ש"י איוערבאך, הורה בישיבה - לא לומר סליחות ל"חתונ". ביום זה: ראה להלן, פרק ו הערה 117.

50. גנז המדינה, 105/449.

51. ארכיון הרבנות הראשית. תשובה דומה ניתנה בתשכ"ז (1966) לשאלתה שהגישה ח"כ א' תלמי, שם.

52. מהפריטקולרים של הישיבות, ארכיון הרבנות הראשית.

53. הצפה, א' וד' באייר תשי"ח, שנה בשנה, תשמ"ב, עמ' 149.

54. הצפה, ב' באייר תשמ"ג.

ניתן לראות בעניין זה, כיצד לשאלה מעשית אחת, ניתנו במשך השנים תשובות שונות בתוך הרבנות הראשית עצמה, וכיצד הרבנים הראשיים פסקו לגביה בצורה שונה, דבר זה לא הוסיף לאחידות בנוסח התפילה ביום זה.

[illegible]

לַנְתִּיבוֹת יִשְׂרָאֵל

ת

קבוצת מאמרים

Walter D. Duggan

בזהגים לכל ישראל אלא ממקומות של מנהגי אשכנז וצרפת. (אורח חיים סימן תצב), ובמקומות אלה מברכים בבית הכנסת בשבת שלפניהם את מי שרוצה לכהן עליו להתענות ב"ב". וכיון שהם ענין של יחידים, שנהגים בהם, שרוצים ומקבלים עליהם, ואלא נוהגים בהם אפילו אם חלים הימים האלה בראשיתאחד שבכלל אסור להתענות בו, הלא אין בזה סתירה וניגוד אל האופי ההגוי הכללי של יום החמשה באייר בתור יום עצמאותנו.

ולא זו בלבד שאין סתירה וגיגור בין מציאות התענית של היחידים באותו יום אל אופיו החגיגי הצבורי, מפני שהתנגותם של חידים, השייכת להם לפי ערכם, איננה עושה שנינו בענינו הצבורי ובהתנגותו הצבורית של אותו יום, אלא שבמאת רוממות התשובה והעמקה המוסרית, השייכת לתעניות אלו, — אשר זה הוא החוכן החיובי שלהם. ואינם ענין לעצור של אביילות וכדומה, — הלא יש בה משום השלמה ושיכלול אל החוכן החיובי של עצמאותו הישראלית וסדר גאולה. ולא זו בלבד, שהתענית של ימים אלו, מבהיגת ההקבלה של יחידים וצבור, ומבהיגת השוויכות אל רוממות מוסרית, ישראלית, איננה בניגוד אל ענינו של יום העצמאות מצד צדעו, אלא שבעצם ענינו החיובי יש לה להיות מכוונת ומתאזמת אליו. זכר לדבר: בשמחת בית השואבה שבמקדש היו אומרים אלו ואלו: אשרי מי שלא חטא ומי שחטא ישוב וימחל לו (סוכה נג), ואין זה פוגם בשמחת אלא משכללה. גם בשבת יש שבאופן פרטי מותרת התענית והכביה, שנמצאת שאיננה סותרת ומנוגדת למצות עונג השבת (סימן פה). גם הימים ההתחיים במגילת התענית וסאטורים בתענית ובהספד, עיקר ענינם הוא בקביעות של רבים. "כי הא דרב נחמן גזר תעניתא" וכו' (תענית יח). והוא הדין באמירת פיוט השליחות של בה"ב אמילן צבור, שאין בה גיגור הכרחי מצד מאד איותם. אשר על כן מצד עצמם הני יכולים להתקיים שנים באותו יום, וכן נמסר ידיעות על מעשים שהיו ע"פ גדולים, שלוסרר אמירת פיוט השליחות בימי ההג, בהושענא רבא או בשמיני עצרת ושמחת תורה, לפי צורך מיוחד של מאורעות השעה, ולא נחשבת לביטול של שמחת יום טוב. וכן היו יכולים להתקיים להמנע מזה, מפני חשש התרגשות אי-עם ענינם, אלא שנמצא הצורך כנראה להמנע מזה, מפני חשש התרגשות אי-הבנה בציבור ולכן נדחתה אמירת פיוט השליחות לבה"ב שלא תתקבל.

ב. ההבחנה הזאת, על ערכם של חילוקי צדדים אלו ביחס אל יום-העצמאות שאינם נוגדים בהחלט בגופו של ענין, מבוררת היא כיון שני צדדים אלו המציאות של תענית שני קמא וחגיגותיו של יום העצמאות, בהודגמות הפגשם יחד בשנה זו ובדומה לה. אמנם לא פחות מזה, ואולי יותר מזה לפי ערך השייכות היתרה לגופו של הענין כתרבות החברה זו גם בחילוקים הנעוצים לגופו של יום-העצמאות. היחס לאמירת ברכת חילוקתה וקריאת ההלל, בקביעותו שבכל שנה. גם חילוקים אלה אינם החלטיים אלא יחסיים לפי תנאי המצבים והמסורות. החילוקים האלה שייכים אל פרטי ההלכות של חיוב ברכות וחילוקי מנהיגות:

א. בכללו של העבור ודאי קובעת לנו הכרעתה של הרבנות הראשית, אשר מתוך דיונים וביכורים לא חיובה עדיין את יום עצמאותנו כחיוב ברכת, ולפיה סודרת כעת סדר התפלה של אותו יום גדול וקדוש שלא בחיוב ברכת. לכל שינוי מן הסדר הזה יקפצנו מתוך הסמכות והעצמאות בברכתה של חורף לישראל, היה לחוש

להבהרת חילוקי היחסים אל יום העצמאות

לכבוד

ההנהלה הארצית של ארגון "בני עקיבא" שוקם וכל חברי.

שי קמא — למרות מה שהוא ייסד העצמאות של מדינתנו.
על לחותמה בידי הכנסת, שנדפס בהם כי ביום ז' אייר שנה זו הוא תענית
ביות מכחכם אלי הסיבות תשובת לבי להשרת, שבחבורת "ירעים" של אייר

האיש או הציבורי בפעילות עמדתו ביחס אל הענין הנדון. — מהותם של חילוקים מזדמנים אלה הוא שדם נדמים כאילו מחולקים ביחס אל עצם הענין, ובאמת אינם מחולקים אלא לפי חנאי המציבים והמסיבות של הגוף האדם כן, יש צורך לברר את הערפלות של אי-ההבחנה המרובה אשר מסביר לחגיגותיו של יום העצמאות, יש לברר את מובנם של החילוקים המרובים המכבידים במדה יתירה את נפח הערפלות ואי-ההבחנה ביחס אל ערכו וסדרו של היום הזה.

אל בכלל אותה התעכבות של הכרת האמונה השלימה במעשה-ה' הגדול הזה, של תקומת בית ישראל ונהלתו, בודאי קשה ומכאיבת היא מאוד. ומאז מקדם רבנותו של ר' אברהם בן הרמב"ם, שחיווהו הנאמנים, גם בדברים שכתבתם בספר "שיעור פ' מב' : לחרשים שיגמעו ולעורים שיביטו לראות, ו"מי עיור כיי"ט אב עבדי וחורש כלאכי אשלו, ראות רבות ולא תשמור, פקוח אוינים ולא ישמעו שוטותי — ד' חפץ למען צדקו יגדיל חורו ויארירי". גם בדברים שבעל-פה במסכת שוטהו דף קמ"ח : אמר ר' אלעזר ואי דכתיב מי זו ליום קטנות מי גרם להם לצדיקים יגמלו בדיקתו (בריש"ה : שיתבאר) שולחנם לעתיד לבוא, קטנות שהיה בהם שלא האמינו בדיקתו" ו"אמר ר' ירמיה בן אלעזר עתידה בתיקטל להיות מפוצצת באהל צדיקים ויגמלוהו ואומרת כל מי שיעפל עם א"ל יבוא ויטול שכרו" (ירושלמי שבת פ"א ד"ט).

אכן הפרט הזה, של מציאות תענית שני קמא ביום שהל' בו חג העצמאות כשהוא נשאר לעצמו אין בו סתירה ויגיד להגיחותו של יום-העצמאות. כי הלא תעניות אלו לא נכבדים כבעבר פסח שנחשו הפוסקים כי הם ממנהגא וכאן באלו של בה"פ איננו נכבדים.

לחומר האזהרה על עשיית התורה כשתי תורות חלילה (יבמות יג: סנהדרין פח:). ולהמנע מזה בכל חוקי התודעה והאחריות של אחדות ישראל ואורייתא. (ב) אמנם בברכה זו, השייכת לענינו של היום הזה, שהיא תלויה ושקולה לפי הרגשתו של אדם, כמו בסימן רכג בקניית כלים חדשים, שהשובים לו ושמה בה, ובסימן רכת בראיית חברו שהוא נהנה ושמת בראייתו, הנה חיוב אמירתה אף הוא תלוי ושקול לפי אמתתה של הרגשת השמחה שהיא מחייבת אותה. מתוך חילוקי יחסים אלו נמשכים חילוקים בחיובי הברכה, על אותו מאורע עצמו, בין אדם לאדם, לפי ערך שמחתו של אדם באותו המאורע. גם וביחוד במאורעות צבוריים יש עניין של התעוררות והתנדבות רגשי הנפש ביחס אליהם, שהיא קובעת את ההדאה והברכה עליהם. "על כוס רביעי גומר את החלל, בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ד", התנדבו ראשי עם כשהקדוש ברוך הוא עושה לכם נסים תהו אומרים שירה" (ירושלמי פסחים פ"י ה"ו; העיר על זה הרב ר' ראובן סיני, ספרא דדייני של בית הדין הגדול לרבנות הראשית לישראל). לפיכך אם גם בכללו של הצבור קיימת לגו אותה הכרעת ההוראה, שהיא מעוכבת עדיין מקביעות הברכה, אמנם חלקים אלה של הצבור, כמו הרב מיימון ובית מדרשו והקיבוצים הדתיים, אשר התעוררות ההתנדבות של אמתת רגשי לבבם ונפשם מחייבת אותם בברכה, אין בזה סתירה וניגוד אל הסדר הכללי של רוב הצבור, שהוא עודנו מעוכב מזה.

ג) מתוך כך גם בירורי ההלכות שנתפרסמו בענין זה מאת הרב ראט והרב גורן אינם משנים את הכרעת ההוראה הכללית של הרבנות הראשית ואינם סותרים תורה ומנהגים לה. דבריו של הראשון מפורשים מתוכם שהם ענין למציאותה של הרגשת הלב והנפש בשמחת מאורעותינו הצבוריים, שהיא קובעת את הברכה, כדרך "התנדב העם לברכת ד'", ומלבד זה מפורשת שם הדגשת ההתחשבות עם הסכמת הרבנות הכללית. דבריו של השני, שהוא בעל ערך מיוחד של שני בתי דינים שהם בשתי עיירות, ולא בעיר אחת, שאינם סותרים ומנגדים זה לזה (יבמות יג). ומלבד זה הלא בציבור הצבאי בכללו, ברוממות הרוח המיוחדת לו ולערכו ביחס לתקומת עצמאותנו המדינית, שוב חוזר הערך המיוחד של יתרון השמחה והתעוררות התנדבות הרגשה במאורע הגדול והקדוש הזה, שהיא קובעת את שלימות הברכה.

ג. אכן עם בירורי החשבונות הפרטיים האלה, וממעל להם, בואי העיקר הוא בירורו של חשבון עולמנו הכללי היסודי, מתוך חקפה של שלימות האמונה התמימה והנאמנה באמתת הענין האלקי, המתגלה במעשה דורנו זה בכל ממשותו. מה שיש לדון על הלוחות הוא לא מה שיש שם, על מה שאין שם, על העיקר שחסר מן הספר, העיקר של אמות ההנהגה האלקית, של ימין ד' רוממה המופיעה במהלך תקומת עמו ונהלתו בכל תסבוכותיו ובירוריו. וזה הלא שוב חוזר אל דרישת דברו, שבכתב ושבעל פה, שבדברי הו"ל הנמשכים מתוך דברי הנביאים, אשר התקיימותם בגופאידעובדא של דסר הישועה היא מבררת את זו הצפייה, ששואלים ביום-הדין עליה את כל אדם-ישראל וכל אדם גדול לפי ערכו, (שבת לא רש"י; אור החיים ויקרא כה כח). כפי תדירותה ובהירותה של הכרת אמונת-אמת זו, מתוך חירות שיעבודה של ההסתכלות הישראלית, אל הופעת הבורח בעמו ישראל באהבה,

לנתיבות ישראל

קנו

במלוא מרחב אופקה, כן תגדל ותאדר ההבנה ההודית בכל חלקי בית ישראל, התגלות כל זכותם של ישראל, כל רוממותה של תורה וכל הארת הדרכתה, וכל שפע ברכת ד' אלקינו, צור ישועתנו וגואל מלכותנו, לכל שכלולת של תקומתנו כולה לתשועת עולמים ככל תורתו ומצותו. "אם תאמינו כי תאמנו" (ישעיה ז) — "למרכה המשרה ולשלום אין קץ, על כפא דוד ועל ממלכתו להכין אותה ולסעדה במשפט ובצדקה, מעתה ועד עולם, קנאת ד' צבאות תעשה זאת" (ישעיה ט). "ורעים", אייר תשי"ז

1. ולענין אין משם ראיה, שהרי גם בפסח ראשון לא הייתה כח שלישית מניעת לאהבה כי ישמע, מפני שעמה מועטין (פסחים סד, א) וברור שבפסח שני לא גמרו את ההלל. — מ.צ.ג.

בענין.

בה"ב, אציעה כזה לפני הדר"ג מה שתעלה מצדדיו
אחדשית הדר"ג כמשפט,
וגדורא מעליא
הר"א"ה הרצוג שליט"א שלמא רבא בירות גופא
הוד כבוד מרא דארעא דישראל הגאון הגדול מרן
ב"ה, י"ט סיון, תשס"ז
ג.

הכ"ה ברוב כבוד והדרת יקר.
משה צבי נדיה

109 - 108 74 50

109 - 108 74 50

והחללנו בחצרות קדשו, אכ"י.
והי זה שלח למע"כ הדר"ג שליט"א, ויחזק כחו
ואונו לעבודת משא-עמ"ד לאורך ימים ושנים, כעתידת
הכ"ה ברוב כבוד והדרת יקר.

ר' יצמור בעדנו ויאר פנוי אלינו באורו וישעו
שהל"ב סי' יא, ועי' בשו"ת חת"ס אר"ח סי' נ"א.
מאנו ביום, כמתני' דמגילה כ"ב, ועי' בשו"ת חיים
יש להקפיד שלא לקרוא הלל זה בלילה, שהרי הלל
ועפ"י המבואר דגם הלל בלי ברכה תורת-הלל עליו.

ההלל אינו שלם).
עדיין נתונים בעדה ובשביה, והם אינו שלם, הרי גם
הגאולה שלמה ובית מקדשנו ותפארתנו ועיר קדשנו
והשיבותו ומצר שני חסר-שלמותו, שכינן שאין

קורא בזה הלל, וכל שנאמר בסדרי קריאתו חל עליו.
אוחו בזה הלל עליו, ומכל שכן בנידון דין שקוראין
ברכה תורת-הלל עליו, ומכל שכן בנידון דין שקוראין
שם "ויחיד לא יקרא כלל" — הרי לנו שגם הלל בלי

אוחו בלילג ואין מבדכין עליו, ואעפ"י הוסף ופסק
תנוכה פ"ג, הל' ז' שפסק להלל של ראש חודש קוראין
יום, הנה אפשר להביא ראיה נוספת מהחוב"ס הלכות
בעלמא. ואם יאמר האומר דיינו, דקא בקורא בכל

קרי"ח, ב, הקורא הלל בכל יום הרי זה מחוץ ומגוף.
והתם ודאי כהלל בלי ברכה עסקין, ואעפ"י חז"ן
שאם קוראין בחורית-הלל אין זה קוראין פריק תהלים

לענין אין הדברים נכונים, דהרי גרסי' במס' שבת
אין זה אלא בקורא בזה הלל, וא"כ אפשר לקרוא גם
הלל שלם?

עוד זאת מצאתי בספר "נוהג כצאן יוסף" (מנהגי
אשכנז וביתוד מנהגי קהלת פרנקפורט): "שנוהגין
באשכנז להתענות בה"ב כאופן שיסיים התענית
האחרון ביום ב' קודם ר"ח כסלו" (עמ' מ"ה), וכן מובא
גם בספר "מנהגי ק"ק פיורדא" (עמ' מ"ה), וכן מובא
בה"ב מה שיתב לאחר, באופן שיגמרו קודם ר"ח
כסלו" (סי' מ"ו). ולעומת זה מצאתי שם (סי' ס"ט):
"רק באלו מנהגים פסח מקדימין להתענות באופן
שיגמרו קודם ל"ג בעומר, וכן מובא גם בסדור עבודת
ישראל עמ' 589, אולם לא הביאו שום טעם לדבר.
כדם, דברי תורה עניים במקום זה ועשירים במקום
אחר: בספר מהרי"ל, הל' שבת ב"א שיש (פ"ט)
והוא תל"ד, עמ' 56) כתב: ומאחרין להתענות אותם
בסוף החודש, רק לסיים קודם ר"ח כסלו, להקל על
הצבור כימים הקצרים, ומטעם זה מקדימין את תעניתם
ללאחר הפסח בחודש אייר, לפני ל"ג בעומר, דעייין
הדמים קצרים".
והנה מהרי"ל כימים שכין פסח לשבועות (עמ'
כ"א), אינו מזכיר כלל טעמו של ההרב"ה ומביא רק
טעמו של הסדר ומשמע דאילי אילי, ואעפ"י לא חש
לאחר בה"ב של חשון עד סוף החודש, מהטעם האמור
להקל על הצבור". נמצאנו למדים אפוא ממנהגו —
ושעל פיו נהגו למעשה באשכנז כמבוא לעיל בספרי
המנהגים — שגם לטעם הסדר אפשר לאחר תענית
בה"ב, אם ישנה כזה משום הקלה על הצבור.
ובבואי עם הספר ארשה לעצמי להזכיר את מכתבי
למע"כ הדר"ג שליט"א בענין ההלל ביום העצמות,
שיש לחזק את ההסכמה על קביעת קריאת חצ"ה-הלל,
עפ"י הטעמים המובאים בחקן יום העצמות
(מהדורת תשס"ז, עמ' מ"ח).

בטעם תעניות בה"ב אחרי פסח וסוכות נחלקו
הראשונים. והרב"ה במדרכי תענית סי' תרכ"ט סוכר
דעיקרן משום גשמים, ואילו התוס' קידושין פ"א, א,
ס"ל דטעמא משום "סקבא דשתא ריגלא", דהיינו שמא
באו ליד עבירה בימי המשתה והשתמה. וטעמא של
התוס' שהוזכר גם בהרב"ה שם נודעה על דיו, הובא
להלכה בסור אר"ח סי' תכ"ט וסי' תצ"ב, והבית יוסף
בסי' תכ"ט דחה טעמו של הרב"ה וקיים את הטעם
שבסור.
והנה בדרכי משה שם, הביא דעת מהרי"ל וייל
שכתב "הנהגתי שלא להתענות בה"ב במרחשון ע"י
בן, דהוה רביעה ראשונה, וכן איתא בספר אבי"ה וכן
ראיתי ממהרי"ל ז"ל" (שו"ת מהרי"ל, דינין והלכות סי'
י"ד), וכתב על זה הרמ"א שם: "ונ"ל דראב"ה אולי
לטעמיה, דפירש דטעמא משום גשמים, אבל לטעם
שכתב הסור אין לחוש מחי מתענה, וכן נהגין דאין אנו
מסתנינים".
אולם דברי הרמ"א תמוהים הם, דאם אמנם ראב"ה
אולי לטעמיה, אבל מהרי"ל הן עינו ראוה מה שכתב
בתוס' ובסור נולחין נביא שגם רבו מהרי"ל מביא את
טעמו של הסור, ואינו מזכיר כלל טעמו של ראב"ה.
ועל כרחק יש לומר שהוא נהג מנהגו אליבא דכולי-
עלמא, והיינו שסבור היה שאין הכרח להקדים בה"ב
ולקיימם מיד עם תחילת החודש, ואפשר גם להמתין עד
י"ז במרחשון ולצאת גם ידי חובת דעת הרב"ה.
ונלעני"ד שזהו טעמו של הש"ך כיו"ד סי' ר"ב ס"ק
ל"א שהשיג על מהרי"ל מטעמא אחרת, והסביר
טעמא מנהגו — מנהג פולין — משום דקיי"ל
דרכיה ראשונה היא ב' במרחשון כדעת הרא"ש
והסור, ולא כיו"ד בו כדעת הרמב"ם והשר"ע. ולא זכר
שר להשיג גם מטעמו של הסור — כרמ"א ב"ב —
ועל כרחק משום שסבר שטעמו של הסור אינו סותר
כלל מנהגו של מהרי"ל, ואם משום הא אפשר לאחר.
וראיתי ב"מנהגי החתם סופר ז"ל (פרק ח' סי' ל"ה)
שהיה נוהג להמתין עד י"ז במרחשון, והיינו כדעת
מהרי"ל. והרי עינו ראוה גם השגת הרמ"א וגם השגת
הש"ך, ואעפ"י לא חשש לאחר ולהמתין, כיון דבזה
יוצא יד"ח כל הדעות (והמלקט ציין שם לעיין בשו"ת
שבט סופר אר"ח סי' כ"ד, ואין הספר תחת יד).

צניף מלוכה

בדברי הלכות וענין מליכות
(עם הקדמת משה שניא ספר-שניא)

משה צבי לאשכנזי חכם ר' פתחיה נחמן ז"ל נד"ה
מנחם

ה' תר"ס
ה' תש"ס

הרב מאיר הכהן קפלן

יום העצמאות שחל בשני קמא של בה"ב

כשבאים להצטרף על תוכן וצביון של חג לפי מושגי התורה וההלכה עלינו לעבור בסקירה מקיפה על כל החגים.

נחיל מיום שבת קודש. מבחינת חג הוא קודש הקדשים, כל ל"ט מלאכות הידועות והמקובלות כמלאכות. שהאדם חי עליהן נאסרו כליל, מלבד במקרים של פקוח נפש ממש. נוסף לזה איסורי שבתונים מדרבנן. ולאבות המלאכות שהן ל"ט במספר מונה הירושלמי בשבת ל"ט תולדות לכל אב ואב, ועוד ישנו מצוות היום של קידוש ואכילת שלש סעודות והבילול. ותפילות מיוחדות ופעמים ביום קריאה בתורה, וקרבן מוסף בבית המקדש.

בדרגה שניה הוא יום הכפורים שכל אלו המלאכות אסורות בו וקרבנות מיוחדות נקריבים בו לכפרות העם, מלבד קידוש היום שאי אפשר לקיים מפני הצום הנמשך מעת-לעת שלם.

בדרגה שלישית הם החגים פסח, שבועות, ראש-השנה, וסוכות שכל המלאכות האסורות בשבתות אסורות גם בהם, מחוץ למלאכות אוכל נפש שמותר בהם, ויש בהם קרבן מוסף ואמירת הלל וחזית קידוש היום ושתיות יין וסעודת מצווה מפני השמחה הנוהגת בהם.

בדרגה רביעית הוא חול המועד שמותר בו רק מלאכת דבר האבוד או מלאכות שיש בהם צורך המועד, ואסור לצום בהם וחייבים בשמחה. דרגא חמישית הוא ראש חודש שאין בו איסור מלאכה ויש בו חזית להקריב בו קרבן מוסף בבית המקדש, ויש בו תפילת מוסף ואמירת הלל. למדנו מכל זה שאין לך יום חג מבלי שיהא קשור עם השבתות מלאכה חלקית כדוגמת חול המועד. אחר כך בימי הגלות כשעם ישראל נמצא תחת עול זרים והתרחשו להם נסים באו חכמינו ז"ל והוסיפו לנו ימים טובים 'דלא להתענא' בהן ולא למספר בהן, וכתבו במגילת תענית כמפורש במס' ר"ה יח ב בסוגיא שדנה אם בטלה מגילת תענית או לא בטלה ופרש"י שם בד"ה בטלה: 'ימים טובים שקבעום חכמים ע"י נסים שאירעו בהם ואסרום בתענית ויש מהן אף מהספר וכתבו במגילה אחת אילן יומיא דלא להתענא בהן וכו'.' אלו החגים שהם מדברי סופרים

[שמב]

יום העצמאות שחל בשני קמא של בה"ב

או מדברי קבלה שלא בטלם נשארו ימי חנוכה ופורים, אבל בהם מתבטאת החגיגות בזה שמקיימים מצוות מיוחדות, כגון הדלקת נר חנוכה והלל השלם ואמירת על הנסים בברכת המזון ובשמונה עשרה, ובפורים יש גם קריאת המגילה ואמירת על הנסים וסעודת פורים ומשלוח מנות.

ימים האסורים בתענית

ישנם ימים טובים שהם אסורים בתענית והספד ואין בהם נפילת אפים בתפילה, כגון בט"ו באב וט"ז בשבט ובי"ד באייר, פסח שני, ובכל ימי ניסן ובחודש סיון עד יום י"ג בו שלא נקבעו מפני הנסים שאירעו בהם אלא בגלל דברים וענינים מיוחדים שאירעו בהם בעבר וגם בהווה הם מצטיינים באופנים המיוחדים.

קבלנו אפוא תמונה שלמה ומקיפה מכל החגים הקדושים, ואין לך יום המצוין בשם 'חג' שלא יהיה באותו יום לכל הפחות איסור לצום בו ולהספיד ולפול על אפים. והנה הדבר המיוחד שהיה מחייב ליום חג שיהיה מובדל משאר ימות החול הרגילים.

עכשיו אנו באים לנקודה הזאת שהתחילו לדון בה: כיצד צריכים להתחסם ליום העצמאות כיום שזכינו בו להקמת מדינת ישראל בארץ-ישראל: היתכן לומר סליחות בימי בה"ב ולצום ביום העצמאות, או לומר סליחות בלבד ולא לצום בו? ועצם הסתירה שבדבר — לומר סליחות וגם לשיר הלל: היתכן שני הפכים בנושא אחד? ועתה עולה על המחשבה: האם אפשר לדחות אחד מפני השני כשהם מודמנים ביום אחד ומי נדחה מפני מי?

בה"ב הם ימי צום

בה"ב הם ימים של צום ונקבעו בתקופת בעלי התוספות. הדבר נזכר בראשונה במס' קדושין פ"א א בתוס' שם בתור ימי צום וכן הם מועתקים בטור א"ח סימן תכט, תצב ותקטו ז"ל הטור בסימן תכט: 'כמו שרגילים באשכנז וצרפת להתענות וכו' ועושים אותם כמו תענית צבור לקרות ויחל, וכו' ובסימן תקטו נאמר שם: 'אבל תענית בה"ב שאחר הפסח ואחר החג נהגו בהן בכל תפוצות ישראל ולא היה תענית יחיד וכו' וכתב א"א הרא"ש ז"ל: 'ובאשכנז עשאו קבע והכל מתענים בהם'. והרמ"א ז"ל בסימן תקס"ו בהגה כתב: 'מיהו אם קבעו התענית בב' וה' אין דוחין פרשת השבוע בשחרית אלא קורין בשחרית בפרשה ולערב קורין ויחל, בלבד בה"ב שמתענים אחר הפסח וסוכות שקורין שחרית וערבית ויחל, והנה נהוג, ושם במשנה ברורה מסביר: 'לפי שתעניתם אלו קבעו בכל הארצות ומיעוט הוא אותם שאינם מתענים מה שאין כן בשאר גזירות תענית במדינה מיוחדת או אין דוחין פרשת השבוע מכל ויחל וכו' שדוהם

[שמג]

מתענים בו רק יחידים וכן תענית בה"ב שאחר פסח וסוכות דינו כשאר תעניות ואין דוחין פרשת השבוע בשחרית ולערב קורין ויחל.

למדנו שכל ענין של בה"ב הם ימים של צום ולא של אמירת סליחות ותחנונים שאינם קשורים בצום כדוגמת הסליחות הנאמרות בימי חרש

אלול ועשרת שנים מכונים רק כהתעוררות לחשובה ובקשות לכתובה ותחימה טובה ולכן נאמרות הסליחות באשמורה האחרונה של הלילה

כמו שנאמר 'קומי רוני בלילה לראש אשמורת' (איכה ב, יט) שהוא עת רצון. מה שאין כן, הסליחות הנאמרות בימי צום כמו בשבעה עשר בתמוז

ובצום גדלי' ובעשרה בטבת ובי"ג אדר בתענית אסתר — הן תחנונים שהצומות יתקבלו לרצון וכמו כן בימי בה"ב אומרים בסליחות 'פוקדים

קדשו צומות לקבוע' או 'תענית צבור קבעו תבוע צרכים' או 'פצעו בהם- כמה אחת להתענות שני וחמישי ושני' — הכל מכוון למטרה אחת:

תחנונים שיתקבלו הצומות לרצון לפני השם, ומשום טעם זה הוכנסו הסליחות באמצע סדר התפילה ולא בנפרד. אבל בימי אלול ועשרת

היפודו הסליחות מסדר התפילה והם נאמרים בזמן מוקדם לפני התפילה בהשכמה, כנ"ל.

בה"ב משתנה

לפי זה, אם נחליט לצום ביום העצמאות הרי יש מקום לאמירת הסליחות הללו, ואם נחליט שלא לצום אזי אין מקום לאמירת הסליחות בימי בה"ב.

ואל תשיבני מברית מילה שחלה בימי בה"ב או מאדם חלש שאינו יכול לצום מכל מקום אומרים סליחות בימי בה"ב למרות שאחרי התפילה

אוכלים ושותים ושומחים? התם שאני דוחיד נגדר אחר הצבור והואיל והציבור מתענה ואומר סליחות גם היחיד משתתף עם הציבור בסליחות

מה שאין כן ביום העצמאות שאם נחליט על איסור לצום בו הרי לא יהיה מקום גם לאמירת הסליחות ובפרט לפי מה שביארנו מקודם בשם המשינה

ברורה שהיום משתנה הדין של בה"ב הואיל שהמתענים הם מיעוט הקהל, לכן אפילו אלו הצמים אסור להם לדחות פרשת השבוע בשחרית מפני

קריאת ויחל' שהם בתור צמים חייבים לקרוא בו, ומה נאמר ומה נדבר בזמן האחרון שגם המיעוט הזה כמעט שאיננו ואולי ימצאו בכל ארץ

ישראל מאה אנשים הצמים עדיין בימי בה"ב ויחכו שיש ספק על עצם אמירת סליחות בימי בה"ב מכיון שאין צמים באותה העיר ומוכל מקום

נודחים לומר סליחות כיון שכך נהגו מאז ומתמיד, ובאמת יוצאי גאליציה אינם אומרים כלל סליחות של ימי בה"ב, וגם עדות המזרח אין יודעים

כלל על המנהג לומר סליחות ולצום בימי בה"ב.

ועכשיו דברים אחרים כלפי המחמירים. כלום המדובר כאן בפריצת גדר חלילה? הרי תקנה גמורה שסנהדרין שבלשכת הגזית היו גוזרין על

[שמד]

הצבור ואחר כך גרע שלא נתפשטה הגזירה ברוב ציבור והציבור לא קבל אותה ואין נוהגין לפיה — איננה גזירה. על אחת כמה וכמה מנהג

שהונהג בשעתו על ידי מיעוט הציבור בלבד, לא חס ח"ו כמו חר"ג, הונהג לא על ידי סנהדרין אלא על ידי בעלי התוספות ורק על קהלות

אשכנז וגם באשכנז לא פשט בכל הקהלות, ותנאי היה שיצומו, לא שיאמרו רי סליחות, והדור חלש ובטל הצום מאליה ורק אמירת הסליחות ממשכיבה

להתקיים, וזהו נגד התקנה שלפיה אין סליחות בלא צום כפי שביארנו לעיל, לכן אין כאן קלות ראש אם דוחים הסליחות של שני קמא בלבד

והסליחות של יום חמישי ושני בתרא מקיימים — ודרכיה דרכי נועם וכל נתיבותי שלום.

ובסיכום: באנו איפוא לידי מסקנה שאין כלל תקנה קדומה לומר סליחות לאחר מבלי לצום באותו יום וכל אמירת הסליחות שלנו בימי בה"ב

אינה אלא לזכר תקנה קדומה שנהגו לצום בהם אבל לא זכר לאיזו תקנה קדומה לומר סליחות בלבד מבלי לצום בהם.

והואיל ויום חג העצמאות דורש מאתנו החלטה לכל הפחות שלא לקבוע בו צום כפי שביארנו לעיל, ואנו מטילים איסור על הציבור לצום בו

— הרי אז ממילא פקע מאתנו החיוב לומר סליחות של ימי בה"ב ביום העצמאות. ואוסיף נופך משלי אף שעדיין לא זכינו לגאולה השלימה אבל

יום הכרזת העצמאות הוא כבשורה לנו שהגאולה השלימה מממששת ובהא זה בלבד מספיק לנו להמנע מנפילת אפים ואמירת סליחות וקל

וחומר מלצום בו, אלא חובתנו היא להשתתף עם כל שאר בני המדינה באמירת הלל ובהתעוררות לשמחה וחדה ואכילה ושתיה ולצפיה לגאולה

שלימה במהרה בימינו אמן!

[שמד]

נא. יום העצמאות ותענית בה"ב

שאלה

מוֹבָא בשולחן ערוך שנהגו להתענות בה"ב אחרי סוכות ואחרי פסח וש"ע או"ח סי' תצב) וכבר בערוך השולחן (וצב ב) שמפני חלשות הדורות לא מתענים בזמננו אלא מועטים (ושם) ועיין משנה ברורה תקסב ס"ק י' ותצב ס"ק טז, א"כ מה שנשאר ממנהג זה הן הסליחות, שכן נהגו בהרבה מקומות לאומרו בתענית בה"ב.

הנה ראיתי שהרב צבי יהודה זצ"ל מתייחס למקרה שחל בה"ב ביום העצמאות וכותב שהתענית אינה פגיעה ביום העצמאות, שהרי לא נוהגים לכל ישראל וכיוון שהיא עניין של יחידים, ונוהגים כן גם בה"ב, אם כן אפשר להתענות ביום העצמאות.

מה עוד שתעניות אלו הן של תשובה ואם כן הן משלימות את יום העצמאות כמו בשמחת-בית-השואבה שמזכירים חטאים (וסוכה נג) ושמורת באופן פרטי להתענות בשבת (וש"ע או"ח סי' רפח), לכן לגבי ציבור אין שום מניעה הלכתית לומר סליחות ולתפילות ישראל ב קג-קנד).

לא זכיתי להביא את דבריו הקדושים, שהרי לגבי פסח קטן, ישנו דיון בפוסקים אם דוחה התענית, ומשמע מכולם שאם היא באמת יו"ט, היו מבטלים בה"ב בו, ויום העצמאות ודאי מחייב יותר מפסח קטן.

מה שהביא לגבי ר"ח שניתן להתענות, זה רק אם יש עניין מיוחד להתענות באותו היום. אבל לגבי תענית בה"ב כבר מובא במהרי"ל שאין קביעות ליום מסוים אלא בכל החדש וזה נתון לנוחות, אם כן מדוע לא לדחות?

וכן מדוע לא מתענים כבר בחדש ניסן ותשרי – כי הם ימי שמחה, ואם הם ימי שמחה, לא פחות מהם יום העצמאות שהוא יום שמחה על גאולתנו ופדות נפשנו וממיתה לחיים, ואם כן מדוע בו יהיה מותר להתענות, ובמיוחד שישנם מספר טעמים לבה"ב [בעקבות הרגל, על הגשמים, שינוי מזג האוויר] אחד מהם מובא במחזור ויטרי (ופה) שזה כדי להפיג ימי גלותנו, יוצא שביום העצמאות אנו נתענה על ימי גלותנו לטעם זה.

שאלת שלמה	רצונות קצרות מקור עמיתו בתום השמיטה
ש"ת	י
שלמה חיים הכהן אבני	ירושלים תשס"א

קשים לי מאוד דבריו של הרצ"י זצ"ל במיוחד לנו שהיחס ליום העצמאות ולמדינה ולתהליך הגאולה המבוטא בו מגביר את שמחת היו"ט שבו, איך ניתן להתענות ולומר סליחות?

תשובה

- מה שתענית בה"ב נדחה מחדש ניסן וחדש תשרי נכון הוא, אך אין זה מכוח הדין, ויש גם ראשונים שפסקו להתענות מיד אחרי פסח בחדש ניסן ומיד אחרי סוכות בחדש תשרי (וטור או"ח תכט), אלא מפני המנהג נהגו שלא להתענות בחדש ניסן כיוון שרובו אסור בתענית, ולא בחדש תשרי לפי שרובו במועדות ובי"ש, ובודאי כל אלה אינם מן הדין, וכי יעלה על הדעת שאסור לצום בסוף חודש ניסן מפני שברובו אסור, או בחדש תשרי מפני שרובו מועדות, אלא שבמנהגים מה שנהגו נהגו ומה שלא נהגו לא נהגו ואין לנו הכרח להרחיב אותם ולדמות מילתא למילתא.
- וכן לגבי פסח שני, הרי הרבה אחרונים אמרו שיש להתענות (אורחות חיים הגהות. א"א סי' קלא) או לפחות לומר סליחות גם אם לא מתענים (ושם סי' תצב). אפילו הר"עב"ץ שאומר שהוא יום טוב של דבריהם ולכן ראוי שלא לומר תחינה וסידור בית יעקב, מודה שאפשר להתענות. וכל ההגבלות האלה אינן מצד הדין אלא מצד המנהג או בלשון ראוי.
- לעומת זאת, מצאנו הלכה מפורשת שמותרת תענית בה"ב בראש חודש עצמו, ומה שכתבת שהוא רק אם יש סיבה מיוחדת – לא ברור. וכן הלכה מפורשת שבאופן פרטי מותרת תענית בשבת (וש"ע או"ח סי' רפח).
- כן מצאנו שאם אירע ברית מילה או פדיון הבן או שאר סעודת מצווה, יכולים בכל זאת לומר סליחות בה"ב, חוץ מהסליחה "תענית ציבור קבעו" וכדומה (מ"ב סי' תצב ס"ק ה).
- לכן שרירים וקיימים דברי ר' פנאי שכן הדין אין סתירה בין יום העצמאות ובה"ב, והוא הוסיף שהסכים איתו נכדו של החת"ס סופר שנהג לבוא להתפלל בבניין הישן של השיבה. אך כל זה מעצם העניין, אך למעשה הוא מסכים: "אלא שנמצא הצורך כנראה להימנע מזה, מפני חשש התרגשות אייבהנה בציבור, ולכן נדחתה אמירת פיוט הסליחות לבה"ב שלאחר-כך" ולתפילות ישראל ב קג-קנד).

סימן יז

האם יום העצמאות דוחה תענית (סליחות) בה"ב

בשר'ת רבנו גרשום מאור הגולה (סימן יד) נשאל: "צבור שבקשו לגזור תענית שני חמישי ושני ופגעו בו בתענית ראשון ס"ו לשבט אם יש לחוש לראש השנה ולדחות התענית או לא". ותשובתו: "כן דעתי נוטה שהתענית נדחית לשבת (שבוע) הבא ואין קובעים תענית בר'. ואם כך בראש השנה לאילן, שאינו יום שמחה, הלל והודיה, קל וחומר שיש לדחות תענית בה"ב שנופלת ביום העצמאות שהוא יום שמחה.

ברם קיים חילוק ברור בין המקרים. לפי שתענית בה"ב שאחר פסח היא תענית קבועה לכל ישראל, ולכן ספק רב אם אפשר לדחותה. מה שאין כן צבור קטן שמבקש לגזור תענית שאינה קבועה, והיא תרתי לגרענותא. אך נראה שאין החילוק מספיק, הואיל ויום העצמאות נקבע ליום שמחה, אין להתענות בו ואין לאמר בו סליחות, אין לקבוע בו בה"ב. עיין בשולחן ערוך סימן תצב: "יש נוהגים להתענות שני וחמישי ושני אחר הפסח וכן אחר חג הסוכות, וממתינים עד שיעבור כל חודש ניסן ותשרי ואז מתענים". ואם ממתינים עד אחר סיום החודש, אין סיבה שלא להמתין עוד עד אחר עבור יום העצמאות.

באמת ששתי אפשרויות לפנינו. האחת היא לקבוע בה"ב מיד בתחילת חודש אייר, ובשנים שיום העצמאות חל ביום שני או חמישי, להתחיל את בה"ב אחר יום העצמאות. האפשרות השניה היא שבכל שנה ושנה יקבעו בה"ב אחר יום העצמאות.

האפשרות האחת נוחה יותר בכך שאין מבטלים את המנהג שהיה עד קום המדינה לקבוע בה"ב מיד בתחילת חודש אייר, אלא רק במקום שאי אפשר. ודומה קצת להא דכתבו האחרונים (משנה ברורה סק"ה) שאם אירע בהם ברית מילה או פדיון הבן או שאר סעודות מצוה, שמצוה לאכול, אלא שזה בסעודה פרטית. אבל ביום שמחה שהוא יום לכל ישראל, יש לדחות התענית והסליחות ולהתחילם לאחר יום העצמאות, וכמו בתשובת רבנו גרשום לענין ס"ו בשבט. האפשרות השניה מסתייעת בכך שיש דעות לגבי חודש תשרי הסוברות שיש לקבוע את תענית בה"ב מאוחר יותר. עיין בס"ז בסימן זה שכתב: "במהר"י בהלכותיו סימן יד כתב שאין להתענות בה"ב במרחשון עד יז ימים בחודש, שהוא זמן רביעה ראשונה שהיו נוהגים להתענות, וכן כתב ראב"ה וכן כתב מהר"ל". ומדבריהם נלמד שאין כל איסור לאחר את בה"ב, וכמו שמאחרים ואין מתענים בכל חודש תשרי וניסן. ועל כן ניתן לקבוע

שאין להתענות עד אחר ה באייר. ועוד, שתענית זו או סליחות אלה יכונו גם על יום העצמאות, שכן לא רק על חשש חטאים של חול המועד גוזרים ימים אלה. שהרי קיימות דעות שיש לקבוע תענית או סליחות אף אחרי שבועות (עיין ברכי יוסף כאן ובשערי תשובה בשם ראשונים) ובפרט ביום העצמאות שהוא יום בו אין עובדים, ורבים יוצאים בו לטייל בגנות ובפרדסים, ואחרים שיושבים בבית באים לידי בטלה ולידי שעמום וכו'. לכן יש מקום רב לקבוע באופן מסודר את ימי בה"ב אחר יום העצמאות, וכמו שכתב רבנו גרשום בשאלה שהיתה לפניו לגבי קביעת תענית בס"ז בשבט. אכן כך הדעת נוטה, וכך אף המנהג לדחות את בה"ב באופן קבוע לאחר יום ה' באייר.

יום עצמאות וה' באייר כשני חגים: אזרחי ודת

זמן רב חולף עד שאופיו של חג חדש מתקבע הן מהבחינה הדתית¹ והן מהבחינה האזרחית². זכינו לחיות בתקופה שבה עם ישראל חזר לארץ ישראל, הקים בה מדינה זוכה לעצמאות ולהכרה ממשפחת העמים. חכמי דור תש"ח ומנהיגי המדינה קבעו את יום ה' באייר להיות חג העצמאות של מדינת ישראל, מכיוון שביום זה התחילו ההצלה והנס הגדול. מאז נוהגים ביום זה להודות לבורא עולם על החסד שעשה עמנו באמירת הלל ובתפילות חגיגות³ לצד טקסים ממלכתיים⁴. את יום העצמאות מקדים יום הזיכרון לחללי צה"ל ולאזרחים נפגעי פעולות האיבה, וראו חשיבות להצמיד שני ימים אלו⁵.

מראשית ימי המדינה נקבע כי אם יום העצמאות יחול ביום שישי או שבת, הוא יוקדם ליום חמישי. בשנת תשס"ד החליטו לשנות את תאריך החג גם אם יום הזיכרון חל ביום ראשון. אם כן, רק אם יום ה' באייר יחול ביום רביעי אזי נחוג את יום העצמאות בתאריכו המקורי, שכן עד שנחזור לקדש חודשים על פי הראייה, ה' באייר יכול לחול רק בימים ב', ד', ו' ושבת. למעשה משנת תשס"ז עד שנת תשע"ט (ב-13 שנים הבאות) יחול ה' באייר במועדו רק פעם אחת (בשנת תשס"ט) ברוב השנים (תשס"ז; תש"ע; תשע"א; תשע"ג; תשע"ד; תשע"ז) יחול ה' באייר ביום שני ובחמש שנים נוספות (תשע"ב; תשע"ה; תשע"ו; תשע"ח; תשע"ט) יחול ה' באייר ביום שישי. ללא ספק הזזת החגיגות מפאת כבוד השבת מהווה קידוש השם של המדינה לעיני כל העולם.

¹ שנים רבות חלפו עד שנקבעו אופיים של חג הפורים וחנוכה כפי שהם מוכרים בימינו. על חנוכה נאמר: "לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה" (שבת כא, ב) ושנה אחרת היא לאו דווקא שנה אחת אלא תקופה. וכן ביחס לפורים: "בתחילה קבעוה בשושן ולבסוף בכל העולם כולו..." (מגילה ז, א). ועי' גם שם ה, ב ביחס לשינוי מיום טוב לימי משתה ושמחה וברמב"ן בתחילת מגילה ביחס לזמן חגיגת ערים מוקפות חומה.

² הנצחה וזיכרון, בין הפרטי ללאומי, משרד הביטחון תשס"ב; אליעזר דון יחיא, חגיגות יום העצמאות בישראל בשנים הראשונות לקיום המדינה, המדינה ממשיך ויחסים בינלאומיים, תשמ"ד; א' כץ ומ' גורביץ, תרבות הפנאי בישראל, תל אביב 1973; זכריה גורן, חגיו ומועדיו של יהודי חילוני, בתוך: כזה ראה וחדש, ספריית פועלים תשמ"ז עמ' 275-255; E. Don Yehiya and C.S. Liebman, The symbol system of Zionist socialism, Modern Judaism, 1981.

³ הרב שמואל כץ, יום העצמאות, הרבנות הראשית לישראל - שבעים שנה לייסודה, היכל שלמה תשס"ב; הרב שמואל דוד, שר"ת בהלכות יום העצמאות, עפולה תש"ס; הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, פרופ' נחום רקובר עורך, ירושלים תשל"ג.

⁴ בערב החג נערך בהר הרצל בירושלים טקס הדלקת המשואות המסיים את אירועי יום הזיכרון ופתיחת את אירועי יום העצמאות. חידון התנ"ך העולמי לנוער יהודי נערך בצהרי החג בתיאטרון ירושלים. נשיא המדינה עורך קבלת פנים לחיילים מצטיינים. אירועי החג ננעלים בטקס הענקת פרס ישראל. בשני העשורים הראשונים לקיום המדינה התקיים ביום העצמאות מצעד צבאי, שבו הופגנו כלי הנשק של צה"ל. מנהג זה הופסק, אך עדיין נערך משט ימי ומטס אווירי לאורך המדינה.

⁵ בכל שנה חוזר על עצמו הדיון אם ראוי להצמיד את יום הזיכרון ליום העצמאות, ראה: יום הזיכרון הכללי לחללי צה"ל, עורך אלכס זהבי, ירושלים תשל"א; פולחני מדינה: חגיגות העצמאות והנצחת הנפלים, 1956-1948, מעוז עזריהו, באר שבע 1995.

במאמר זה ברצוני להציע שתמיד יחגגו את יום ה' באייר מההיבט הדתי שלו בזמנו, מבלי להקדים או לאחר, ורק את הדברים שחייבים להקדים או לאחר, ובעיקרם את החגיגות והטקסים האזרחיים, יש לקבוע במועד אחר בגלל קדושת השבת. הצעתנו מבוססת על הגישה הרואה את הציבור הציוני-דתי כגוף שנע בצורה הרמונית סביב שני מוקדים בחייו: המוקד הדתי והמוקד הציוני. בדרך זו יוכל לצרף אליו את שני הציבורים הנעים רק סביב מוקד אחד: החרדי והחופשי. בהצעתנו גם תימצא תשובה לאלו שקשה להם לחגוג את עצמאותה של המדינה כתוצאה ממעשיהם הבעייתיים של חלק ממנהיגיה בשנים האחרונות.⁶

א. בירור היסטורי

הנוסח הראשון של חוק יום העצמאות משנת תש"ט אינו מתייחס כלל למקרה שה' באייר יוצא בשבת, וקובע:

(א) הכנסת מכריזה בזה על יום ה' באייר כעל 'יום העצמאות' שיוחג מדי שנה בשנה כחג המדינה.

(ב) יום העצמאות יהיה יום שבתון.

בשנת תש"י הוסיפו סעיף קטן הקובע שאם חל ה' באייר בשבת ידחו את החג ליום ראשון ו' אייר. בשנת תש"א עשו שינוי נוסף וקבעו שאם חל ה' באייר ביום שישי אזי יוקדם יום העצמאות ליום חמישי ד' אייר. בשנת תש"ד חל ה' באייר בשבת וראו שההזזה ליום ראשון איננה מונעת חילול שבת ולכן שינו את התיקון וקבעו שאם ה' באייר חל בשבת מקדימים את יום העצמאות ליום חמישי ג' באייר. עד שנת תשס"ד לא שינו שוב את החוק. אם ה' באייר חל בימים שישי או שבת הקדימו אותו ליום חמישי, ואם חל בימים שני ורביעי הוא נחגג במועדו. בשנת תשס"ד שינו את החוק פעם נוספת והפעם בגלל יום הזיכרון שמתחיל במוצאי שבת וכיום נוסח החוק הינו:

(א) הכנסת מכריזה בזה על יום ה' באייר כעל 'יום העצמאות' שיוחג מדי שנה בשנה כחג המדינה;

(ב) אם יום ה' באייר יחול בשבת, יוחג יום העצמאות ביום ג' באייר של אותה שנה. אם יום ה' באייר יחול ביום שישי בשבוע, יוחג יום העצמאות ביום ד' באייר של אותה שנה. אם יום ה' באייר יחול בשני בשבוע, יוחג יום העצמאות ביום ו' באייר של אותה שנה;

(ג) יום העצמאות יהיה יום שבתון.⁷

ב. מתי יש לציין מהבחינה הדתית את יום העצמאות שלא בזמנו?

הרב שלמה גורן, בספרו תורת השבת והמועד⁸, האריך להוכיח כי אם יום העצמאות⁹ חל בשבת יש לחגוג את אמירת ההלל ושאר הדברים שאינם כרוכים בחילול שבת ביום ה' באייר עצמו, ויש להקדים רק את הדברים שאי אפשר לעשות בשבת. הרב גורן מבסס את דבריו באופן הבא:

⁶ כבר היה צורך לחזק את חגיגות יום העצמאות בשנתיים האחרונות. ראה לדוגמה חוברת שיצאה על ידי המכון התורני אור עציון מתוך שיעורים של הרב חיים דרוקמן, ניסן תשס"ו.

⁷ ראה: יום העצמאות בדיוני ממשלת ישראל, פרק ז בתוך פרקי מחקר ליום העצמאות, אהרן ארנד, בר-אילן תשנ"ח עמ' 135-118; על הימים האפשריים לחג ראה צבי וואהל, הקביעות של יום העצמאות, בתוך הלכות יום העצמאות ויום ירושלים (לעיל הערה 3) עמ' שכה-שכח.

⁸ ירושלים תשמ"ב, יום העצמאות ויום ירושלים שחלים להיות בשבת, עמ' 432-446.

1. הרבנות הראשית, שהתקינה את יום העצמאות כיום חג והודיה לקב"ה, קבעה את יום ה' באייר כחג. כל השינויים שהזכרנו לעיל הם שינויים מאוחרים ואין בהם כוח לבטל את תחולת החג מיום ה' באייר. הוא מבסס את דבריו על דברי הר"ן בתחילת מגילה (לר"ף דף א, א, ד"ה ויש) ביחס לשינויי הזמנים בין פורים לפורים ופורים לכרכים.
2. רק ביום הנס יש חובת אמירת הלל. בכל יום אחר פקעה חובת ההודאה¹⁰.
3. השוואה לדין פורים משולש¹¹. בפורים שחל בשבת מקדימים את קריאת המגילה ליום שישי מתוך חשש לטלטול המגילה ברשות הרבים; אבל שאר חובות החג נותרו בשבת. הרב גורן כותב שהוא ראה בתיקי הרבנות הראשית שגם הרבנים הרצוג ועוזיאל התלבטו בבעיה זו והכריעו שלא להזיז את אמירת ההלל מזמנו ביום ה' באייר¹². והוא סיים שם (עמ' 442):
לכן אין לשנות מסדרו של חג, כשחל ה' באייר להיות בשבת. אלא כל הברכות, ההלל ההודיות והתפילות שנקבעו לחג העצמאות ייאמרו בעיצומו של יום הנס, כליל שבת וביומו של ה' באייר, כפי שפסקנו בשנת תשמ"א בו חל ה' באייר בשבת¹³.
- הרב יעקב אריאל חלק על דבריו של הרב גורן ובמאמר שפרסם בקובץ 'תחומין' בשנת תשמ"ז¹⁴ קבע שיש לקבוע את התפילות והחגיגות הדתיות ביחד עם החגיגות האזרחיות. בשונה מהרב גורן, הרב אריאל איננו מוכיח מהמקורות שיש לשנות את זמן התפילות, אלא מוכיח שמותר לשנות ואין חובה להישאר עם המועד שנקבע בזמן קביעת התקנה. הרב אריאל ביסס את דבריו באופן הבא:

⁹ דבריו של הרב גורן התייחסו גם ליום ירושלים, וכל דבריי במאמר זה תקפים גם ביחס ליום ירושלים; הדברים בחג זה קלים יותר מפני מיעוט הטקסים שמאפשר לציין את החג במועדו ללא חילול שבת גם כשהוא חל ביום שישי (במקרה זה עוברים חלק מהטקסים ליום חמישי אחה"צ), בנוסף לעובדה שהוא לא חל אף פעם בשבת. גם נראה לי כי ביום זה קל יהיה להפריד בין הטקסים האזרחיים לבין הדתיים כי לצערנו בשנים האחרונות חג זה הפך לחגו הפרטי של הציבור הציוני-דתי. אולי יש בהצעה במאמר זה גם סיכוי לתקומה לחג זה.

¹⁰ ראה מה שהוספנו בעניין זה מדברי המאירי בפסחים ק"ז, א (לקמן סעיף ה): "כל יחיד שארעתהו צרה, ונגאל הימנה, רשאי לקבוע הלל לעצמו באותו יום בכל שנה".

¹¹ ביום שישי, י"ד באדר - קוראים את מגילת אסתר ונותנים מתנות לאביונים; ביום שבת, ט"ו באדר - מוסיפים בקריאת התורה למפטיר את הקריאה המיוחדת לפורים, ומוסיפים בתפילה ובברכת המזון "על הנסים"; ביום ראשון, ט"ז באדר - מקיימים את סעודת פורים ושולחים משלוח מנות.

¹² על החלטתם של הרבנים הרצוג ועוזיאל ראה את דברי הרב שמואל כ"ץ, הרבנות הראשית ויום העצמאות, בתוך: הרבנות הראשית לישראל שבעים שנה לייסודה, ירושלים תשס"ב, ח"ב עמ' 851-861.

¹³ בתחילה דעתו של הרב גורן הייתה שונה והוא היה סבור שצריך להקדים את כל התפילות ואמירת ההלל ליום שבו חוגגים את הטקסים האזרחיים. כך הוא כתב בקובץ 'שנה בשנה' בשנת תשל"ד. תנועת 'בני עקיבא' הוציאה תשובה זו בתדפיס מיוחד בשנת תשל"ד, והיא חזרה ונדפסה בספרו של פרופ' רקובר (לעיל הע' 3). לדעה זו של הרב גורן התייחסו גם בקיבוץ הדתי, ראה: יום העצמאות שהוקדם - מה דינו? בעקבות פסק ההלכה של האלוף הרב גורן, מאיר שילוח, עמודים, תשל"א, 265-266.

¹⁴ יום העצמאות שחל בשבת או בע"ש, 'תחומין' ת, עמ' 59-66; ונדפסו הדברים מחדש עם תוספת חשובה מאוד ביחס ליום ירושלים בשו"ת באהלה של תורה ח"ב סי' עג עמ' 262-269. ועי' גם בדבריו של הרב שמואל דוד (לעיל הע' 3) סי' ית עמ' סט-עב.

1. ראייה מפורים, כי למעשה מתקני התקנה יכולים לקבוע כרצונם. בפורים באמת השאירו חלק מהדברים בשבת, אך אין חובה בשל כך לעשות את אותו הדבר גם ביום העצמאות. הוא מוכיח זאת מט' באב שחל בשבת, שלחלק מהנושאים נעקר ט' באב לחלוטין משבת ועבר ליום ראשון.

2. אופן הצגת הדברים על ידי הרב גורן שכאילו ה' באייר נקבע, וכל ההזזות אחר כך לא הזיזו את היום ממועדו המקורי – אינו מחייב. יתכן כי גם מתקני התקנה התכוונו להזיז את כל החגיגות ליום החדש.

3. גם אם מתקני התקנה סברו כך, החג נקבע על ידי הדור ולא רק על ידי האנשים שהנהיגו את החג בפעם הראשונה; ואם כן גם בסמכותם של בני דורנו, כחלק מחכמי הדור, לקבוע בצורה שונה ממה שקבעו בשנים הראשונות.

הרב אריאל לא הביא כל הסבר לשאלה מדוע לא לחגוג את יום העצמאות בזמן המקורי (ה' באייר) ורק את מה שאי אפשר לעשות בשבת להזיז ליום אחר. כלומר, הוא לא הסביר מה לא טוב או לא נכון בהצעתו של הרב גורן. נראה כי הנימוקים לדיון זה אינם נמצאים בתום השקלא והטריא ההלכתי אלא בבחינה של המציאות ומיקומה של הציונות הדתית במדינה, וכך טען הרב אריאל:

1. אם לא נחוג את יום העצמאות בזמנו החדש, יתברר כי הרבנות ביקשה לשנות את יום החג אך היא עצמה אינה עושה את זה. נמצאנו עושים לציבור הרחב שינוי שאנחנו כלל לא מצייתים לו.

2. אם התפילות יהיו ביום ה' באייר והחג האזרחי יוקדם, נמצאנו מפרידים בין הציבור הכללי לציבור הדתי ובכך יש פתח להפרדת הדת מהמדינה. כל מהותו של יום העצמאות היא לחבר בין הדת למדינה ונמצאנו במו ידינו מפרידים.¹⁵

בשנת תשנ"ד חל ה' באייר בשבת, אך בבית הכנסת "קוממיות אברהם" בתל-אביב, המקום שבו הרב גורן כיהן כרב, קיימו את כל תפילות החג ביום חמישי. שאלתי אותו מדוע הוא אינו נוהג כפסיקתו, והוא ענה לי שהעם לא קיבל את הדברים.¹⁶ כיום נוהג שאם מזיזים את יום העצמאות, גם כל האירועים והתפילות החגיגות זזות יחד אתו, בין אם מקדימים בין אם מאחרים.

ג. מה נשתנה?

כאמור לעיל, בשנת תשס"ד חל תיקון נוסף בחוק שגם אם חל ה' באייר ביום שני מזיזים את יום העצמאות. נמצא כי יום ה' באייר עצמו לא נחגג כמעט באף שנה.

¹⁵ הרב אריאל בשו"ת באהלה של תורה (לעיל הערה 14) עמ' 269 הוסיף כי את יום ירושלים אין להזיז מיום שישי ונימק את דבריו: "כי בלאו הכי הטקסים נערכים ביום חמישי על מנת למנוע חילול שבת, ואין חשש שקריאת ההלל ביום שישי תגרום לחילול שבת".

¹⁶ מי שהכיר את הרב גורן יודע שבדרך כלל הוא נאבק על מנת שדבריו יתקבלו ובוודאי בבית הכנסת שלו, אך כאן נהג בצורה חריגה. יתכן כי הסיבה להשלמה עם המציאות הייתה שהוא עצמו סבר כך בתחילה (ראה לעיל הע' 13). על אופיו וחדות פסיקותיו של הרב גורן ראה את דברי הרב ד"ר יצחק אלפסי בספר הזיכרון המעלות לשלמה, תשנ"ו, עמ' 15-19. עוד על הנהגות בית הכנסת של הרב גורן בעניין יום העצמאות, ראה בנספח למאמר.

כמו כן לצערנו, חלק גדול מאוד מהציבור הדתי המכונה חרדי לא התחבר לחגיגות אלה¹⁷ למרות החובה הדתית הגמורה להודות לה' על הנסים שעשה לנו. בגוסף לכך ציבור גדול מאוד מקרב אלו שכן מבקשים להודות ולשבח על הטובות שזכינו להם, מתקשה לעשות זאת כתוצאה מהתנהגות מנהיגי המדינה בדורות האחרונים. מכיוון שיש חיבור כל כך חזק בין מדינת ישראל וממשלת ישראל, קשה לשבח ולשמוח.

שינוי נוסף בדורות האחרונים מהדורות הראשונים הוא היחס ללוח העברי. רוב הציבור כלל אינו מודע לשינוי שבין ה' באייר לשאר הימים. לוח השנה העברי חדל מלהוות גורם בשיח הציבורי ובכך בכל שנה פסח נחוג בתאריך אחר במרץ-אפריל, ראש השנה נחגג כל פעם ביום אחר בחודש אוקטובר, ויום העצמאות בתאריך אחר באפריל-מאי. מי שכן זוכר את התאריך העברי של ה' באייר מוצא את עצמו ביום זה אומר תחנון ובוכה על הנופלים (במקרה שחל ה' באייר ביום שני), ובכך מיום שמחה הופך ה' באייר ליום אבל.

ד. שני חגים: חג אזורי וחג דתי

ברצוני לתמוך את הצעתי גם בממד מחשבתי עקרוני ולא להישאר בתחום ההלכתי בלבד. ניתן לתאר את התפיסה הרוחנית והערכית של הציונות הדתית כתפיסה דו-מוקדית¹⁸. התפיסה החרדית המודרנית היא תפיסה תורה-צנטרית¹⁹ – התורה במרכז. התפיסה החילונית המודרנית היא תפיסה אנתרופוצנטרית – האדם במרכז. הציונות הדתית היא תנועה שנועה סביב שני מוקדים. יש אנשים הקרובים יותר למוקד התורה, ויש שיותר למוקד השני שיכול להיות עבודה, מדע, ארץ ישראל, דרך ארץ ועוד. מקובל לומר בשם ד"ר יוסף בורג כי התורף האידיאולוגי של הציונות-הדתית נעוץ במקף שבין שתי המילים²⁰. הראי"ה קוק השתדל לשלב בין המילים שבשני צדי המקף ואילו הרי"ד סולובייצ'יק הדגיש את המתח שבין שני הצדדים²¹.

יתכן כי הגיע הזמן לחגוג את יום העצמאות בצורה כפולה: כחג דתי וכחג אזורי. יש שנים שבהן שני החגים יתלכדו לכדי יום אחד, ויש שנים שבהן הם יפוצלו, אך העיקרון הבא יישמר: ביום ה' באייר ישנה חובה דתית להודות לה' על הנסים שעשה לנו בשנת תש"ח, וכמו כן יש עניין אזורי לחגוג את יום קבלת העצמאות המדינית על ארץ ישראל. ולכן במקרים שיש צורך להקדים את החגיגות האזרחיות, כך ייעשה רק בעבורן, ואילו החג הדתי לא יזוז ממקומו²². בשנה שבה ה'

¹⁷ הרב יצחק יעקב וייס, הלל בחג אשר בידו מלבם, עדות, ספר זיכרון (דושינסקי) תשמ"ט עמ' פב-צד; החזון איש בספר התורה והמדינה, תשל"ד; ובספרו של הרב פרופ' נחום רקובר (לעיל הע' 3).

¹⁸ על התפיסה הציונית דתית כאלפיסה והמשמעויות היוצאות מכך ראה את דברי הרב ד"ר יהודה ברנדס, התודעה האליפטית של הציונות הדתית, מאה שנות חינוך ציוני-דתי, ירושלים תשס"ז, עמ' 391-412.

¹⁹ ראה: בין סמכות לאוטונומיה, עורכים: אבי שגיא וזאב ספראי, תל-אביב תשנ"ו.

²⁰ בירור מקיף על המורכבות הציונית-דתית שנכתב ערב הגירוש מגוש קטיף ומצפון השומרון מופיע במאמרו של הרב יעקב אריאל 'צהר' כא (תשס"ה), למען ציון לא אחשה – לדרכה של הציונות הדתית בעת הזאת, עמ' 95-100.

²¹ על הרב קוק ראה פרופ' בני איש שלום, הרב קוק בין רציונליזם למיסטיקה, תל-אביב תש"ן. על הרב סולובייצ'יק ראה הרב יובל שרלו, והיו לאחדים בידך – מדיאלקטיקה להרמוניה במשנתו של הרב יוסף דב הלוי סולובייצ'יק, אלון שבות תש"ס.

²² לכן ניתן יהיה להזיז את יום הזיכרון לשואה ולגבורה ללא כל חשש. אין ביום זה כל סממן דתי, ובשל כך הוא יום זיכרון אזורי בלבד.

באייר חל ביום שישי או בשבת, יקדימו את הטקסים ליום חמישי. בית ישראל ובתוכו הציבור הציוני-דתי החש קשר גם למוקד של המדינה במקביל למוקד הדת יצא לחוג בפארקים בלי ליצור זיקה תודעתית להקרבת קרבן, יניף את הדגל ללא תלות בהלכות הנפת הדגל, וינהג כמו שכנו שאינו דתי. ביום ה' באייר יתכנס הציבור הדתי (ואליו יוכל להצטרף הציבור החרדי, שהרי כבר אין תלות במדינה וכן הציבור החופשי שיכול למצוא דרך שונה לחוג עצמאות) בבתי הכנסיות לחוג את החג הדתי: להודות בהלל שלם על הניסים והטובות שעשה הבורא עמנו בשישים השנים האחרונות.²³

ישנה הלצה הנמסרת בבני ברק בשם הרב מפוניבז', הרב כהנמן, שביום העצמאות לא אמר תחנון ולא אמר הלל. כששאלו אותו לפרש מעשיו הסביר שהוא נוהג כדוד בן גוריון. גם בן גוריון לא אמר תחנון ולא אמר הלל. בגיליון כב של 'צהר' הציג הרב ד"ר מיכאל אברהם את גישת דרך האמצע האומרת להיות יהודי שומר מצוות וציוני חילוני.²⁴ בדברינו יש תשובה לרב כהנמן ולרב אברהם גם יחד: ישנם שני חגים - החג של בן-גוריון והחג הדתי. מי שמשלב בין העולמות רואה בשניהם מוקד ללא כל התנגשות או צורך להעדיף אחד על השני. לאותה שאלה תהייה תשובה משני המוקדים יחד שייצרו תשובה אחת.

ייתכן שבפועל הציבור הציוני-דתי נוהג בדיוק באותה צורה שהרב אברהם מתאר, שהרי הוא מצוי בשני העולמות בו זמנית. ברם איננו מסכימים עם הרב אברהם המפריד בין המוקדים ומנסה לחיות בכל עולם בנפרד. אני סבור שרוב הציבור (שהרב אברהם מגייס לשיטתו וטוען שאף שההנהגה הציונית-דתית לא הפגימה את הניתוק רוב הציבור בפועל חי בנפרד את שני העולמות) כלל איננו מודע להשפעה השונה של המוקדים ובשל כך מתקבלת הרכבה מלאה ביניהם ולא הפרדה.

במקרה של יום העצמאות: יש חגיגות כדרך כל מדינה החוגגת את עצמאותה, וגם אנשים דתיים יכולים לקחת חלק בחגיגות אלה. ויש חגיגות הודיה שיצאו מבית מדרשו בתקווה להתנחל ולהשפיע בשני העולמות בעלי המוקד האחד.

לכן נראה שאין מקום לחששותיו של הרב אריאל. הציבור הדתי ייקח חלק פעיל בחגיגות האזרחיות ובטקסים הממלכתיים ובכך יצדיק את הבקשה להקדימם על מנת למנוע חילול שבת. כמו כן ההסתכלות דרך שני המוקדים מונעת הפרדת דת ממדינה שהרי במהלך כל זרימת החיים שני המוקדים שלובים יחד ומונעים כל ניסיון להפרדה מלאכותית שכזו.

ה. דיון הלכתי: האם יש מקום לדמות לפורים או לחגים אחרים

כאשר אנו נזקקים לשאלה הלכתית חדשה אנו מנסים לדמות את הדברים לשאלות דומות שהיו בעבר. ביחס לה' באייר שחל בשבת ניתן לנסות ולדמות את הדברים לפורים שחל בשבת או לט'

²³ דברינו כאן מכוונים לה' באייר שחל ביום שישי או שבת. ביחס לה' באייר שחל ביום שני בלתי אפשרי שידחו את יום הזיכרון ליום שני ובכך נמצאנו אומרים הלל וחוגגים את החג הדתי ביום שחל בו בפועל יום הזיכרון. במקרה זה יש לנהוג כפי שנהגו ב-58 שנים האחרונות ולדחות במעט את טקס הפתיחה של יום הזיכרון או להקדימו ליום חמישי ולהשאיר את יום העצמאות במקומו בה' באייר. על האפשרויות המעשיות בהנהגת יום העצמאות שחל ביום ב' ראה בנספח למאמר.

²⁴ 'הדרך השלישית' או: על ציונות דתית ללא מקף, 'צהר' כב (תשס"ה) עמ' 131-140. וראה שם שלוש תגובות שנכתבו על אתר לדבריו.

באב שחל בשבת. לכאורה בפורים נראה ממש כדברינו - שיש להקדים את מה שלא ניתן לעשות בשבת ולהשאיר בשבת את השאר. וכך למדנו במסכת מגילה (ה, א, עם פירוש ר"ח וגרסתו):

אמר רב: מגילה, בזמנה (בי"ד) - קורין אותה אפילו ביחיד, שלא בזמנה (כגון י"א ב י"ג שמקדימין ליום הכניסה) - אין קורין אותה אלא בעשרה²⁵. (וקיימא לן כרב...) רב אסי אמר, אפילו בזמנה - בעשרה. הוה עובדא וחש ליה רב להא דרב אסי (ולא קראה בזמנה אלא בעשרה)... (ואף על גב דחש לה רב להא דרב אסי, קיימא לן כרב דאמר אפילו ביחיד). אלא, מאי ערב שבת זמנם - לאפוקי מדרב, דאמר הואיל ונדחו עיירות ממקומן ידחו ליום הכניסה²⁶ - הא קא משמע לן דערב שבת זמנם הוא.

כפי שהר"ח פסק כרב, כך פסק עוד לפניו רב האי גאון²⁷, ובעקבותיהם הר"ף (מגילה, רמז אלף סז) והרמב"ם (הל' מגלה וחנוכה א, ז). אם כן גם כשמקדימים את פורים עיקר היום נשאר בשבת²⁸, ולכן כאשר קוראים קודם לזמן החיוב המקורי צריך במניין לשם פרסום הנס, והיחיד איננו יכול לקרוא מגילה, דרישה שאינה קיימת כשפורים בזמנו. נראה כי כך ההלכה לא רק כשמקדימים את פורים על ידי הכפרים, אלא גם בשנה שבה חל י"ד באדר בשבת ועיר מקדימה ליום ו', היא חייבת בקריאה בעשרה. דבר זה מדויק בלשון הרמב"ם (שם):

וכל אלו שמקדימין וקוראין קודם ארבעה עשר - אין קוראין אותה בפחות מעשרה.

וכלל והדגיש "כל אלף".

יש מהאחרונים²⁹ שניסו להציג את מחלוקת רבה ורב יוסף במסכת מגילה (ד, ב) בשאלה אם פורים שחל בשבת נעקר ממקומו או נשאר ורק מקדימים את מה שאי אפשר לנהוג בשבת:

מגילה בשבת לא קרינן, מאי טעמא? אמר רבה: הכל חייבין בקריאת מגילה (ובתקיעת שופר). ואין הכול בקיאים במקרא מגילה, גזירה שמא יטלנה בידו וילך אצל בקי ללמוד, ויעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים. והיינו טעמא דשופר, והיינו טעמא דלולב. רב יוסף אמר: מפני שעניניהן של עניים נשואות במקרא מגילה.

על פי הסברם, לדעת רבה רק מקרא מגילה נעקר ועיקר פורים נשאר בשבת; ואילו לדעת רב יוסף הכול נעקר כי מתנות לאביונים חייבות להיות צמודות למקרא מגילה. כפי שהראינו לעיל, לדעת הגאונים, הר"ף והרמב"ם אין כלל סברא שפורים יעקרו. אך גם אם נקבל את הסברם למחלוקת

²⁵ בגרסא שלפנינו כתוב: "שלא בזמנה - בעשרה". על פי הנוסח של הר"ח משמע שאפילו בדיעבד לא יצא. עי' בדברי בעל המאור על הסוגיא.

²⁶ עי' משנה מגלה א, ב ופירוש הרמב"ם שם שהסביר כרבי. במשנה תורה (הל' מגלה וחנוכה א, יג-יד) לא פסק כרבי אלא כמסקנת הגמרא כאן. ונראה כי הדברים קשורים לסוגייתנו. כשחל י"ד בשבת יש להקדים. בין אם הקדים ליום תמישי ובין אם הקדים ליום שישי חייב במניין.

²⁷ עי' גם אוצר הגאונים מגילה ה, א עמ' 8-10; סדר רב עמרם גאון, מהדורת גולדשמידט, ירושלים תשל"ב עמ' קה.

²⁸ דיון זה שייך גם ביחס לדברי הגמרא שבפורים שהוקדם יש לומר ענייני חג בשבת. מה הסיבה שיש חובה לדרוש בשבת בנושאי פורים? יש לומר: אף שקריאת המגילה הוקדמה, החג עצמו נשאר בפורים ולכן יש חובה לדרוש בענייני החג בשבת. כך הסבירו הר"ף (מגילה ב, ב) והרמב"ם בפיהמ"ש מגלה א, ב-ג ובמשנה תורה הלכות מגלה וחנוכה א, יג וכן ריטב"א ומאירי מגילה ד, א.

²⁹ עי' בספרו של הרב יהודה זולדן, מועדי יהודה וישראל, המכון התורני אור-עציון תשס"ד, פרק כא עמ' 328-323 בשם השפת אמת והרב צבי פסח פרנק.

רבה ורב יוסף, ההלכה כרבה שפורים אינו נעקר ממקומו, ורק את מה שאי אפשר לעשות בשבת מקדימים.

ברם על פי טענתנו, אף שהדברים תומכים בשיטתנו אין צורך בכל המהלך הזה כלל. אמנם בפורים אנו מקדימים את קריאת המגילה, אבל היא המצווה שיש בחג זה. ביום העצמאות אנו מקדימים את הטקסים והאירועים האזרחיים שאין מהותו של יום תלויה בהם. אם כן, גם אם נקדים ונעקור את יום העצמאות מה' באייר, עשינו זאת רק לחג האזרחי. אין כל סיבה לנסות ולהזיז את חג ההודיה הדתי שהוא יכול להתקיים במועדו בכל שנה.

נראה כי יש סיבה הלכתית דווקא להשאיר את ההלל והודיה ביום ה' באייר ולא להזיזו יחד עם החג האזרחי. רבו המחלוקות³⁰ בשאלה אם ניתן לומר הלל עם ברכה על הצלה כפי שהייתה בה' באייר תש"ח. למעשה נוהגים רבים לברך על ההלל, אך נראה כי לחלק מדעות הראשונים ניתן לעשות זאת דווקא ביום שבו נעשה הנס – ה' באייר, ולא ניתן להמירו ביום אחר. נראה מדברי המאירי שכך הוא סובר, שכן כתב בפסחים קיז, א:

כל יחיד שארעתהו צדה, ונגאל הימנה, רשאי לקבוע הלל לעצמו באותו יום בכל שנה. יתכן כי ניתן לדייק ממקרים אחרים³¹ ומדברי ראשונים אחרים³² שלא כך הדין וניתן לומר את ההלל גם ביום שהעבירו אליו את המאורע, אך מכלל ספק לא יצאנו, ואם ניתן לומר את ההלל בזמנו – יש להעדיף לעשות כך.

סיבה נוספת להשאיר את אמירת ההלל ביום ה' באייר היא שאם נעקור את ההלל אזי עיצומו של יום מתבטל מאליה. הדבר דומה להדלקת נרות חנוכה. אין בימי החנוכה קדושה בפני עצמה אלא רק הדלקת הנרות גורמת לברכת "שעשה ניסים" שתיאמר. תדע שהרי למדנו (שבת כג, א):

אמר רב חייא בר אשי אמר רב: המדליק נר של חנוכה צריך לברך. ורב ירמיה אמר: הוראה נר של חנוכה צריך לברך. אמר רב יהודה, יום ראשון – הוראה מברך שתיים, ומדליק מברך שלש. מכאן ואילך – מדליק מברך שתיים, ורואה מברך אחת. מאי ממעט? ממעט זמן. ונימעות נס? נס כל יומי איתיה.

וכך גם נפסק להלכה בשו"ע (או"ח תרעו, ג). אך אם לא ראה נר חנוכה – אינו מברך אחת (ברכת הנס). למה לא? אלא שאין קדושה בימים עצמם³³. הוא הדין ליום העצמאות. כל מהותו של יום היא ההודאה לה'. אם נבטל אותה מיום זה, לא נשאר דבר מערכו של היום³⁴.

³⁰ על אמירת הלל בכלל והלל עם ברכה ביום עצמאות ראה בספרו של הרב פרופ' נחום רקובר (לעיל הע' 3) השער השני.

³¹ לדוגמה, צום גדליה נקבע לתאריך ג' תשרי בגלל שני ימי ראש השנה (עי' רד"ק ירמיה מא, א; אבן עזרא זכריה ח, יט). במסכת ראש השנה יט, א למדנו כי יום צום גדליה יהפוך לנו ליום שמחה (כפי שהפך בימי בית שני). הרי לנו שאף שגדליה לא נרצח באותו היום, מכיוון שקבענו אותו לתאריך זה, הוא שיהפוך ליום שמחה.

³² כך נראה שניתן לדייק מדברי רש"י בתענית כח, ב ביחס לקביעת הלל בחנוכה אף שלא אלו היו בדיוק הימים.

³³ הפנה אותי אחי הרב אוהד הי"ו לתשובתו של הרב משה פינשטיין האומר דברים אלו בצורה מפורשת (אגרות משה או"ח ח"א סי' קצ): "אלא ודאי שלא נתקן בחנוכה ובפורים זמן על היום כיון שאין בהימים קדושה, ורק על מצוה דהדלקה וראיה נתקן גם ברכת הזמן".

³⁴ אמנם המאירי (שבת כג, א – מהדורת שטערן ירושלים תשל"ו עמ' פו-פו, ועי' הערות המהדיר שם, הע' 44) אומר שניתן לברך על הניסים ושהחיינו בלי הדלקת הנר: "מי שאין לו להדליק, ואינו במקום

אני מבקש ממי שחושב שיש להזיז את ההלל שביום העצמאות לבחון מדוע הוא אינו מציג הצעה דומה ביחס לל"ג בעומר שחל במוצ"ש. האם עלה על דעת מאן-דהו להזיז את חגיגות ל"ג בעומר שחל ביום ראשון (ומדליקים מדורות במוצ"ש)? חילול שבת הנגרם איננו פחות ואולי אף גדול יותר מאשר טקס בודד של יום הזיכרון.³⁵

סיכום ומסקנות

נחלקו הרבנים גורן ואריאל כיצד יש לנהוג בה' באייר שחל בשבת או בערב שבת.³⁶ במשך כמה שנים היה נהוג להקדים את כל התפילות והטקסים הדתיים ליום שבו עושים את האירועים הלאומיים. בשנה האחרונה (תשס"ז) הזיזו גם את יום העצמאות שחל ביום ב' בשבוע, כך שלמעשה כמעט ואין חוגגים את יום העצמאות במועדו המקורי - ה' באייר. כמו כן דחיית יום העצמאות גרמה לכך שיש פעמים שיום ה' באייר הפך ליום אבל (יום זיכרון) שגם אומרים בו תחנון.

אנו מבקשים לבחון מחדש נוהג זה, תוך הבנה כי סדרי החג עדיין לא התגבשו בצורה סופית ויש מקום לשקול מחדש לאור התרחשויות חדשות. ברור כי שאלה זו אינה יכולה להיות מוכרעת במאמר בודד, ויש צורך בהסכמה רחבה של רבנים ומנהיגים בעניין.³⁷ ברצוני להעלות את האפשרות הזאת באמצעות במה ציונית דתית מובהקת כ'צהר', תוך התנצלות על עמידה במקום גדולים ממני.

מדינת ישראל הולכת ומתנכרת לתורת ישראל, ורבים מאוד משלומי אמוני ישראל כלל אינם חוגגים את יום העצמאות. אנו מציעים להפריד את יום העצמאות לחג אזרחי שיכול לחול בימים שלישי, רביעי וחמישי בשבוע בלבד, ובו ייטול חלק, לצד הציבור הכללי, גם הציבור הציוני-דתי, אך כחג אזרחי לכל דבר; ולחג דתי ביום ה' באייר כחג הודיה ותפילה שאף פעם אינו זז ממועדו. לחג זה נוכל לצרף את כל שלומי אמוני ישראל המבקשים להודות לה' על הנסים שהיו לנו בשנת תש"ח, ובעז"ה להוסיף גם את הציבור הכללי לכשיגיע לכלל הכרה שיש חובה להודות.

שאפשר לו לראות, י"א שמברך לעצמו שעשה נסים ושהחיינו בלילה א', ושעשה נסים בכל הלילות. והדברים גראים", ועל בסיס זה ביקשו לייסד ברכת הזמן גם ביום העצמאות. אך גם לסברא זו יש להשאיר את יום החג בזמנו, עי' שו"ת קול מבשר (הרב משולם ראטה) ח"א סי' כא (עי' גם בספרו של פרופ' רקובר [לעיל הע' 3] על ברכת שהחיינו עמ' רע-רעו). על ברכת הזמן בחנוכה ראה מ"ב תרצב, א ובבה"ל שם.

³⁵ אמנם יש מקום להבחין בין אירועי יום הזיכרון, שהם אירועים ציבוריים-ממלכתיים, לבין מדורות ל"ג בעומר, שהן פעולות פרטיות של קבוצות נערים, ואכן חילול שבת ציבורי-ממלכתי הוא חמור יותר; אבל עלינו למנוע גם חילול שבת של יחידים, במיוחד כשהוא נעשה בפרהסיא. עם זאת, ברי לי שהציבור החרדי ידחה כל אפשרות של הזזת המדורות אף שכל מהות היום מקורה באגדת חז"ל (יבמות סב, ב) והדלקת המדורה היא מנהג בלבד. חשוב בעיניהם מנהג גם אם הוא הקל ביותר, יותר מחילול שבת של רבבות יהודים. אולם ניתן לנסות לשנות את התאריך לכלל הציבור גם בלי שיתוף פעולה מצדם.

³⁶ הרב אריאל כתב את דבריו רק ביחס ליום העצמאות שחל בשבת או בערב שבת, ואילו ביחס ליום ירושלים הוא מודה לרב גורן שאין להזיז את ההלל ממקומו.

³⁷ יודע אני כי הסיכוי לזכות להסכמה של רבנים רבים להצעתי קלושה, וכבר הרמב"ם כתב על הקושי בכך שתלמידי חכמים יסכימו כולם יחד בהלכות סנהדרין ד, יא: "ואי אפשר שיסכימו כולם".

נספח: כיצד לנהוג כשיום העצמאות חל ביום ב'

במאמר אנו מציעים להשאיר את החגיגות הדתיות של יום העצמאות ויום ירושלים ביום ה' באייר וכ"ח באייר תמיד. יש צד בעייתי בהצעה זו במקרה שיום העצמאות חל ביום ב' והסיבה שמאחרים את החג היא דחיית יום הזיכרון מיום ראשון, מתוך חשש של חילול שבת בטקס ליל יום הזיכרון שחל במוצאי שבת. במקרה כזה, ה' באייר הוא יום הזיכרון ואז נמצאנו חוגגים ביום אבל לאומי. על מנת לטפל בבעיה פרקטית זו (אין מדובר בבעיה עקרונית-מהותית אלא בבעיה טכנית בלבד) ניתן לנקוט באחת מג' האפשרויות הבאות:

1. דחיית טקס ליל יום הזיכרון בכמה שעות

הסיבה שתיקנו את חוק יום העצמאות בשנת תשס"ד הייתה הנהגת שעון קיץ בתקופה זו של השנה והשבת יוצאת קרוב לשעה שמונה. בליל יום הזיכרון נהוג לקיים טקס ממלכתי ברחבת הכותל המערבי, ואירוע זה גורם לחילול שבת מצד המארגנים והמשתתפים בו. נראה כי הפיתרון הפשוט ביותר הוא לדחות את טקס הפתיחה של יום הזיכרון, ובכך יחסכו את כל הדחיות הנגררות בעקבות כך. מכיוון שמדובר בטקס יחיד במקום מוגדר, ניתן לתאם את הסידורים הנחוצים ללא חילול שבת, ולקבוע זמן כך שכל המשתתפים יוכלו להגיע.

2. הקדמת יום הזיכרון ליום שישי

פיתרון אחר הוא הקדמת יום הזיכרון ליום שישי. לא ניתן להקדים אותו ליום חמישי, כי אז יחול יום הזיכרון בראש חודש אייר. אין כל קושי לציין את יום הזיכרון ביום שישי (ואולי אף יש יתרון בדבר - שרוב האנשים פנויים), שכן עיקר הטקסים מתקיימים בבוקרו של יום, ואין אירועים הנמשכים עד הלילה.

כפי שהראינו בגוף המאמר (בירור היסטורי) בגלגולים ההיסטוריים של חוק יום העצמאות, קבעו בתחילה שאם יום העצמאות חל ביום שישי דוחים אותו ליום ראשון, ויום הזיכרון נשאר במועדו ביום חמישי. כבר במקרה זה הפרידו בין יום הזיכרון ליום העצמאות, ונראה שבאמת אחת לכמה שנים הפרדת ימים אלו יכולה להועיל לציבור משפחות השכול שבכל שנה מצביעות על הקושי הגדול שיש להם במעבר החד מיום אבל ליום שמחה.

3. קביעת יום העצמאות הדתי עם יום הזיכרון האזרחי

אפשרות שלישית, שכבר נוסתה בהצלחה בשנת תשס"ד, היא השארת יום העצמאות במועדו, אך קביעת אופי החגיגות הדתיות בהתאם לאופיו של היום. מכיוון שאנו מדברים על חג דתי, רוב ההנהגות יכולות להתקיים גם ביום הזיכרון, ואדרבה, ערבי לימוד ואירועים רציניים מתאימים לאופיו של יום הזיכרון כמו גם לחג העצמאות הדתי. הבעיה היחידה היא עם אמירת ההלל ביום הזיכרון, שכל עצמותו של ההלל אומרת שמחה.

והנה הפנה אותי הרב יהודה זולדן, חבר מערכת 'צהר', להנהגה מיוחדת שעשו בבית הכנסת של הרב גורן, "קוממיות אברהם", בשנת תשס"ד. הם חגגו את יום העצמאות בה' באייר אף שבאותה שנה דחו לאותו יום את אירועי יום הזיכרון³⁸. את ההנהגה הם ניסחו באופן הבא (מצ"ב צילום של המודעה שניתנה לי על ידי הרב זולדן):

³⁸ יצוין כי הרב גורן נהג לומר הלל שלם בברכה גם בליל יום העצמאות וכן לברך שהחיינו.

בית – המדרש הגדול "קוממיות אברהם" מיסודו של מרן הרב הראשי שלמה גורן זצוק"ל

סדרי יום הזכרון לחללי צה"ל ויום העצמאות תשס"ד

ההחלטות לדחות ביום אחד את יום הזכרון לחללי צה"ל ואת יום העצמאות עומדת בניגוד מפורש להחלטות הרבנות הראשית לישראל בשנים עברו ובראשן פסקיו של מרן הרב הראשי הרב גורן זצ"ל שלהם אנו מחויבים. מרן הרב זצ"ל קבע כי חובת אמירת הלל בברכה חונה ביום ה' באייר ולא ביום אחר (המעונתים יכולים לעיין בפסק המפורט והמנומק בספרו של מרן הרב זצ"ל "תורת השבת והמועד" המצוי בספריית בית המדרש, בעמוד 432 במאמר בשם "יום העצמאות ויום ירושלים שחלים להיות בשבת"). אולם השנה, יום ה' באייר נקבע כיום הזכרון לחללי צה"ל וקיים קושי אנושי ומוכן לחגוג ביום כזה. מאידך אין כל בסיס הלכתי לאמירת הלל בברכה ביום ה' באייר.

אשר על כן, לאחר היוועצות בפוסקים וגדולי תורה המקובלים עלינו, הוחלט כי אנו נקיים את סדרי יום העצמאות ביום ה' באייר אולם במגבלות שומות. לפיכך סדרי התפילה בבית המדרש יהיו כדלקמן:

יום א', ד' באייר תשס"ד:

19:15 התכנסות לתפילת חג, תפילת ערבית, ברכת שהחיינו ואמירת הלל השלם בשם ובמלכות. אמירת ההלל תסתיים קודם לתחילתו הפורמלית של יום הזכרון בשעה 20:00.

יום ב', ה' באייר תשס"ד:

07:00 מנין אחד לתפילת שחרית. ייאמר הלל בברכה אולם ללא שירה מתוך כבוד לנופלים במערכות ישראל.

20:00 תפילת ערבית חגיגית. לאחר התפילה ייאמרו פרקי התהילים הכלולים בהלל.

יום ג', ו' באייר תשס"ד:

07:00 מנין אחד לתפילת שחרית. לא ייאמר תחנון וייאמרו פרקי התהילים הכלולים בהלל.

הנהלת בית המדרש

**מברכת את ציבור המתפללים ואת כל בית ישראל בברכת
חג עצמאות שמח לגאולה שלמה במהרה בימינו**

בשנת תשס"ז, שגם בה יום העצמאות חל ביום ב', לא הנהיגו דבר זה בבית הכנסת קוממיות אברהם, וחגגו את יום העצמאות עם התפילות בו' באייר. שאלתי את הרב ד"ר יצחק אלפסי, המכהן כרב בית הכנסת וכמחליפו של הרב גורן, מדוע לא חזרו על הנהגה זו ביום העצמאות תשס"ז, והוא ענה לי, שמה שהנהיג³⁹ בשנת תשס"ד היה על פי פסקיו הכתובים של הרב גורן, אך התברר לו אחר כך מפי ותיקי בית הכנסת שהרב גורן בעצמו לא הקפיד בדבר זה (ראה ליד הע' 16) ולכן ויתר על הנהגה זו. שאלתי אותו אם הוא או הציבור לא הרגישו כחתנים בין אבלים

³⁹ הרב יצחק אלפסי אמר לי שהוא לא התייעץ בדבר עם אף רב אחר, מפני שהוא מנהיג בבית הכנסת את מנהגיו של הרב גורן ואין עניין בהתייעצות באחרים. מה שכתבו הגבאים במודעה "לאחר היוועצות בפוסקים וגדולי תורה המקובלים עלינו", כנראה הכוונה להתייעצות עם הרב אלפסי.

באמירת הלל ביום הזיכרון והוא ענה לי שלא, ואדרבא זו דרך טובה ומועילה להעביר את היום
בתפילות ובשיעורים רציניים שמצד אחד יבטאו את תודתנו לבורא העולם על הקמת המדינה,
ותוך כדי כך לזכור את הנופלים.

הרצבי

תשובות. פסוקים. וחוקרי הלכה

אורח חיים

אסר השבי לשאליו פסוק חזון, תנאן במסכתא.

רב ונאמרו על ישראל

סוף צ"ב, פסוק פדאנס, ונאמרו

רבא על ונאמרו

אסר השבי לשאליו פסוק חזון, תנאן במסכתא.

סוף צ"ב, פסוק פדאנס, ונאמרו

רבא על ונאמרו

באופן חזון פדאנס

סוף צ"ב, פסוק פדאנס

ונאמרו

אסר השבי לשאליו פסוק חזון, תנאן במסכתא.

סוף צ"ב, פסוק פדאנס, ונאמרו

רבא על ונאמרו

סימן קכ"ה

ספס קרא את המגילה בפרים שחל בשבת

פורים שחל בשבת דמקרימין לקרותה בעניש אי קריאה

זו הגדרות לעניש חובה היא מדברי קבלה כשאר קריאת

המגילה שבזמנה. או נאמר דהחויב שמדברי קבלה אינו

אלא בשבת אבל נדחה כמה גזירה דרבנן כמו בשפיר

ולזה אלא שמדרבנן חייבו לקרותה בעניש, וגו'ם לענין

ספס יצא או לא יצא, ראי הוי חויב מדברי קבלה

להרבה פוסקים דתנא כספס דאורייתא להחזיק, ואי

אינה אלא דרבנן ספיקא לוקלא, וכן יש קור ניצט בזה.

לכאורה ספס זה תלוי במה שיש להסתפק בגזירות זו שגזרו שלא לקרות המגילה בשבת אם זה תקנה

קדומה ומשעת ראשונה כשתקנו אנשי כנה"ג חויב קריאת

המגילה בי"ד או כפ"ן, התנן מתחלה שאם חזול פורים בשבת

יקראו את המגילה בע"ש, וא"כ חויב זה דע"ש גמי מדברי

קבלה תנא שהרי בדבור אחד נאמר, או אפשר דמצד אנשי

כנה"ג קבענה דוקא בי"ד ובט"ו בין בשבת ובין בחול, אלא

שאז"ן חזרו רבנן וחזקו שלא לקרותה בשבת אלא בע"ש,

ולכך זה יש לדון דכנה"ג אינה אלא חויב ורבנן בעלמא, או

לא וזהו ברש"י מגילה (דף ה ע"א ד"ה ר"ה ע"ש זמנא) מבואר

להדיא דהוה תקנה מתכנן ישראל שאחז כנה"ג להקדים משום

דרבנן ולפי' לכאורה אינה אלא דרבנן אבל כד נציין ש' לדון

דגם קריאה זו הוי מדברי קבלה, ולזה אקדים סוגיות הגמרא

(מגילה ה ע"א) דאמר רבי יהודה בריה דר"ש ב"ש פושמיה דרב

פורים שחל להיות בשבת ערב שבת זמנא, ופריך הגמ' ערב

שבת זמנא והא שבת זמנא הוא אלא לאו ה"ל כו' ופרש"י

דערב שבת זמנא משמע שזוה יום הקבוע לזו מימי אבה"נ

להכי קשה ליה והא שבת זמנא הוא זכר וראיתי להמאיר

שהקשה דכשלא לרבה י"ל דבזמן אבה"נ היה קבוע למקרא

מגילה דוקא יום י"ד אפילו כשחל בשבת, ואח"כ תקנו שידחה

מקרא מגילה לע"ש, ואע"ג דאין בי"ד יכול לבטל וכו' שאני

שבת דהוי סייג משום דזרע דאיסורא יש ביניה לעקור מקרא

מגילה דלא עדיפא משופר ולולב אבל לרב יוסף דדויתת מקרא

מגילה מיז השבת הוא משום מתנות לאביננים, ורי בזה

אין דירא דאיסורא דמאי אולמא מתנות עניים לבטל משום זה

מצות מקרא מגילה ועוד דהשחא דמקדימין כי"ש דרגע ספי

דבטלו גם שניהם מחיובא דאנשי כנה"ג וא"כ עכ"ל דאלכא

דרב יוסף זון קריאת המגילה בע"ש כשחל פורים בשבת גם

זה הוא מתקנת אנשי כנה"ג הוא ומוחלת תקנתא דחויב

מגילה תנאי היה דבר דכשיתול פורים בשבת יקראו את

המגילה בערב שבת, וא"כ מאי פריך נא שבת זמנא הוא דילמא

רב כרב יוסף ס"ל ואח"כ דע"ש הוא זמנא מאנשי כנה"ג וקמ"ל

רב דלא תימא כיבה דמגילה הגדרות משבת למ"ש קריאה זו

אינה אלא דרבנן בעלמא אלא דע"ש זמנא מדברי קבלה ע"י

אנשי כנה"ג וי"מ לדינא דאי קריאות מדברי קבלה זו להחמיר

בספיקא אם הוא ספס יצא או לא יצא, אם הוא מדברי קבלה

לדאורייתא היא וספיקא להחזיק.

והנה הגאון ר' שלמה מוילנא ז"ל בגזרתויו על הש"ס כתב

שם להח' קושית המ"א דמ"ל דהפקטן ג"כ היה מפרש

כן בדברי רב, ומ"מ מקשה שפיר דכיון דאמר רב דע"ש זמנא

הוא משמע דגם לענין קריאת המגלה ביחוד גמי נושאב כזמנא

והשטם משום דאנשי כנה"ג תקנו כן נגשה או זמנא לכל דבר

וא"כ ה"י בכפרים דהא בכפרים גמי הוא תקנת אנשי כנה"ג.

עמ"ל, הנה מלבד המד"ש לא משמע כלל כפירוש ג' עצם

פירוש לא מהמים בלשון הגמרא, ג' מה שבת דהלש'ן

ע"ש זמנא משמעוהו ג' לענין שהיה קריאתה ביחוד, לא

נבחרה שרש משמעוהו זה מזה, דאי משום דכל שהוא מדברי

קבלה מאנשי כנה"ג הוכרח שהיה ידנא כזמנא משום לקרותה

ביחוד, הרי קמו בני הכפרים שהקדימוהו הוא מדברי קבלה

מאנכה"ג ומ"מ אומר רב להדיא דדינא בעשרה דוקא, אלא

אם נאמר דלהקטן משמע לו כן הלשון דערב שבת זמנא דהוי

כזמנא לכל דבר גם לקרותה ביחוד, א"כ ה"כיה ה"י' למפרין

מכיון דאמר דערב שבת זמנא והמשמעות הוא לקרותה ביחוד,

א"כ למה גבי בני הכפרים מצד"ן, וקשה דרב אדרב, ומה

הלשון אומרש ע"ש זמנא הא שבת זמנא למה צריך להוכיח כאן

הא שבת זמנא אחרי דיסור הקושיא היא דע"ש זמנא משמע

דגם לענין קריאה ביחוד, אלא עכ"ל דמלישנא דערב שבת

זמנא אין הכרח לענין קריאה ביחוד דמה דאמר רב בזמנה

אפילו ביחוד היינו זמן הקבוע ומפורש במגילה אבל זמן שאינו

קבוע במגילה אף שהוא מאנכה"ג צריך עשרה ובידית לשון

רש"י שם. וכן הוסי"א בקושיתו דצימא רב כרב יוסף ס"ל וקמ"ל

דערב שבת הוא זמנא מאנשי כנה"ג לא עול על דעתו למד

דמח"ס לו יהא צריך עשרה שהרי סרח למצוא יצ"ל לפי ס"ס זה

ולא אמר דב"ס לענין קריאה ביחוד, וכל הקושיא היא דע"ש

וזמנא משמע מאנכה"ג ובאמת אינו קבוע מאנשי כנה"ג אלא

אח"כ תקנו שיקראו בע"ש, וע"ז שפיר הקשה המ"א דשמא רב

כרב יוסף דהקדמת ע"ש היתה מאנשי כנה"ג.

ערך יש להפזר הלפי חידושו של הרמ"ש ז"ל על קשית המ"א דכל קושית הגמרא הוא משום דס"ד דלשון ע"ש דלאפוקי מרבי קאמי הו"ל למד בקצרה דע"ש זמנא לאו לענין זה דקדור אותה אפילו יחד אלא לאשמעינן כרב יוסף דע"ש הוא מדברי קבלה ובמו שהוא עצמו מפרש דמקטן היה ס"ל כן. אלא הוא קשיא לי דמהיטת לשון המ"א נראה להדיא דס"ל דדחיתת המגילה לע"ש אליבא דרבה פירוש דיעק מצינו מקרא מגילה שמדברי קבלה נעקרה לגמרי כמו בשופר ולולב כשחל בשבת אבל שכאן במגילה תקנו רבנן אח"כ חויב חוש לקרוא את המגילה בע"ש וקריאה זו אינה אלא מדרבנן בעלמא ולא מדברי קבלה שהרי כן פשוטי בורר מללו. בשלמא לרבה נציח מדמשם סייג אפשר לעקור דבר מה"ה, וזה המזהר לי מדברי הרמ"ש (פ"ק דמגילה סוף ד"א) דעל מחזיתו דה"ו: אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה פ"ק בירושלמי ולא עזרא

ותקנו שהיו קורין בחורה בשני חמשי ובשבת מחזיקה ומד"כ

ואסתר מתקנים על מה שזוהר עתיד להקו, ומשני מי שסידר

את המשתה סמכה למקרא, ע"כ. ופירשו על דבריהם שירושלמי

מקשה כצד יתכן שזוה"כ ואסתר בענו קבוע ותקנו עזרא היה אז בגד

דשלי"ע ולא היה שיר או קולא זו לבני הכפרים, ומשני

דהקדמת הכפרים שבמשנה היינו משום דסמכו על המקרא.

והלפינן לעיל מקרא שמי"ב י"ד וס"י הנוכחים במגילה הוסיפו

ערך שלשה ימים שהיו צורך להקדים ע"פ חז"ן חכמי הדורות

ועל סמך זה מצאו אח"כ מקום להקל על בני הכפרים שיהיו שות

ביום להקדים בזמנים הנוכחים במשנה, נמצאו למדים מתוך

הירושלמי וזה דגילויא דקרא להקדים ת"ץ זמנא המפורש

במגילה לא נאמר דוקא ליום הכניסה של בני הכפרים אלא

סחם נאמרה שאנשי כנה"ג מסווה להכני' הדור שכול"ם

להקדים לצורך הקשה לפי ראות עיניהם, וא"כ מסתבר מאד

דכשנאמרה אח"כ מקשה מגילה בשבת משעם גזירה דרבה דהא

היתה כח ביד חזמי הו"ו להקדימה לע"ש, שלא היה קולא זו

שרצו להקל על בני כפרים גזירה מזה שחל בשבת דלא סגי

לזו בלא"ה אלא לקרותה דוקא בע"ש, ומתוך כל זה מוכרח

שהקריאה בע"ש לא תקנאה דרבנן בעלמא היא אלא זו היא

גמי מיסוד נביאים ואנשי כנה"ג ומדברי קבלה להקדים בעת

הצורך ומכש"כ כשא"כ כלל לקרותה בי"ד ובט"ו.

וראיתו להגאון רש"י דבגזרתו על המ"א שיש

לדחות מה שחז"ל מפרה עכשיו אליבא דרב יוסף

דס"ל דקריאת המגילה בע"ש י"א אדר דע"כ דאנשי כנה"ג

תקננה להקדים, דאל"כ איא לרבנן ביהאי לעקור הקנתא

דאנשי כנה"ג כיון דאין בו סייג לדורא דאיסורא וע"ז משגי

הרש"י וכוונתו: ולעני"ן י"ל כיון דאנשי כנה"ג רמזו שיש

רשות להקדים כדלפינן ברש פליקן ואסו כפרים רמזי ונא

אע"כ מסר הדבר לכל חכמי זרז הוד שכאשר יראו צורך דבר

להקדים והשחת בידם, ע"כ, והוא כתב זה מסבא אבל מבואר

דבר זה בירושלמי גמ' [ויצ"ן ברש"י בגמ' שתיבא את

הירושלמי סידע להתנהווי כמ"א]. אבל לפי טעם זה בין לרבה

ובין לרב יוסף י"ל דבאמת תקנה מאחרתי היא לא מימי אנשי

כנה"ג אבל מ"מ גם זה מדברי קבלה חשבה, ולפי' ש' מקום

ליישב ג' קשית המ"א והראשונה שהקשה בזה דאמר רב

מגילה בזמנה קורין אותה אפילו ביחוד ופרש"י בזמנה בי"ד

מתוך שהוא חובה לו כיום על כל יחיד ויחיד, קורין אותה אפילו

ביחוד והכל אין קורין אותה אלא בעשרה דבעינן פרסום ונאם

דא"כ מאי פריד מפורים שחל בשבת דקס"י לקורין ביחוד

בע"ש הא שלא בזמנה דע"ש דמאי לוא דבזמנה שהיו הכל

קורין רק בע"ש ואיכא פרסומי ניסא ומה ימיון הוא זה לשל

בזמנה דכפרים דדק הם קורין ביום הכניסה ולכא פרסום ניסא

ונשאר בקושיא, והנה לפי האמור י"ל דמתיון דמה שקורין

בע"ש בי"ד הוא ג"כ מבה תקנת אנשי כנה"ג שהקנו זמנא

הרבה אם יהיה צורך שער, ובשעה שחקנו להקדים בדרות

הנאים לא הוכירו לא בכפרים ולא גזירה דרבה להקדים בע"ש

רק מסתמא אמרו שמסורת להכני' היה- שיש רשות להקדים

כשיזמנו מקרים שיש צורך להקדים קריאת המגילה ותנאי

התנן ששקדימו בקריאתה צריכה להיות דוקא בעשיה

והד"א לא הוכירו בתקנתו מרסי המקדים והמתחשים לבוא

ולגורם צורך הקדמת קריאת המגילה ולכן אף שבקרב הימים

נזמנו ג"כ שיש להקדים משום גזירה דרבה מחזיקים לקרותה

דוקא בעשרה אף שאין במקרא זה טעמא דשלא בזמנה ובלא

עשרה גמי איכא פרסומי ניסא אבל מכיון שכל ההקדמות מחז

ליי' וס"י בדבור אחד נאמרו מאנשי כנה"ג בנציא מפורש

לקרותה בעשרה משום שברוב המקרים ליכא פרסומי ניסא והם

על הירוב דברו שוב לא תחולק בין המקדים וגם הקדמה דע"ש

מ"כ אי"א בלא עשרה דבתקנת אנשי כנה"ג שהחזיקו דשלא

בזמנה צריכה עשרה לא הוכירו פרסום ולא מלוג בחתנות,

ולכן אין קיום המצוה דמגילה אלא בעשרה ושפיר מקשה

הגמרא מדבר על הדא דרב שקורין בע"ש משום דאין לחלק

בשלא בזמנא.

וראיתו בבבל המאור (פ"ק דמגילה) שמביא תנאי בברייתא

המפרש ב"ס הווינא לדרך קורין שכלשת עשר, כתב

עול ה"ר אפרים ז"ל דהא דרב ארי אסר דאיח' לזו קריאה שלא

בזמנה כגון שחל י"ד לבני עיריות בשבת או ס"ו לבני מדינן

אבל וייא וייא ליכא קריאה כלל דהא במיל לוח. וברייא וו לא הוכיח אלא בייא בלבד. ואני אומר היי' לייב ולייא, ובדאי הוא ר"ע סתמטתא למסור עליו בשעת הודק כגון מפרס ורצא לדרך שמאור שהחזיר לו בייא וייא לייא וייא, עכ"ל. וכן הבא דבריו אלא כלשונם שם ברי"ן פ"ל דמגילה, ופיסת רבינו אפרים צריכה ביאור, שאומר דלרב ורב אפי' דאית ליה קריאה שלא בזמנה הדינו כשול פורים בשבת אבל וייא וייא ליכא קריאה כלל, דהא במיל לוח, וברייא וו לא הוכיח אלא בייא בלבד. ולכאורה דבריו נראים כסותרים ואי' מרישא לספא, דבתחלה כותב דלא משכחיל שלא בזמנה אלא כשול בשבת דוקא ולבסוף מבאיר סיוד מהברייאט שלא הוכיח אלא בייא בלבד והא מזה שמעך דשלא בזמנה אינו דוקא כשול בשבת אלא כל שיש צורך שעה להקדים בייא קורא בייא ולא דוקא כשול אלא שבת וצ"ל דרבינו אפרים בייא קורא בייא דמסתמא הך שמירת דרב ורב אפי' דמגילת דבריות על זמני מגילת השנה במשנתו כמו שהוא דבר הרגיל בשי"ס דמירת האמוראים על הנזכר במשנה קיימא אפי' לא שמפריש בהדיא דבעלמא אחמר. ועי' אומר רבינו אפרים ומכל שלא בזמנה הנזכרים במשנתו לא דברו רב ורב אפי' אלא על י"צ שול בעי"ש דאלו שארי קריאות שהם שלא בזמנה ואמורים במשנה לא יזכרו שיהיו נזכרים דבריו רב ורב אפי' דהא כבר בסול לוח ולא היה ליה בימי רב וריא נכות הקדמה רק בייא שול בעי"ש, אבל דהא יש מקרים שלא הוזכרו במשנה שהם קוראים שלא בזמנם או רב ורב אפי' בשלא בזמנם דמשנתו מגילת, וטעמא דשפילתא שאליתא רבינו אפרים מחליטין בביתול הקריאה בשלא בזמנם דמיום וייא וייא נחבטול האידיה ולא מיום וייא צ"ל דבזמן שפדור למינן לבטול הקריאות בשלא בזמנם אי' משום שסתמולין בה לא כפי גירסת הר"ם שסתמולין בה ס"ל לרבינו אפרים דלא בשלל לגמרי אלא ליום וייא וייא אבל יום וייא דלא סגי ליה בלי הקדמה משום דאי מיקלע ייי' בשבת אי' אפשר לקרואה בזמנה לכן לא עקיר ההקדמה ליום וייא כלל, ויום וייא זה נשאר קיים בתקנה קמייאט שלצורך שעה אפשר להקדים ולקרות בו את המגילה, וזהו שהברייאט אומרת והוצאת לדרך קורא בייא. דיום זה עומד עדיין בתקנה ראשונה מימי אנשי כנה"ג וליכאוריה מנא נמי מוכח כמו שאמרנו למעלה דהך מקרא מוגילה להוציא דקריאת וו אינה מדבריו קבלה דאנשי כנה"ג כדלדי' יקשה מברייאט זו והוצאת לדרך קורא בייא לשיטת הט"ם דגם יום וייא נחבטול הקדמה קריאתו. ודך בעי"ש וידעו תקנה חדשה לקריאתה בשי"ס שאינה מדבריו קבלה מאנשי כנה"ג ואי' אין שום מקור לה הוצאת לדרך שיקרא ביום וייא. אלא עיי' פמו שכתבו דקריאת יום וייא בעי"ש לא היתה קונה חדשה למקרא מגילה אלא שכלפי יום וייא היו בביר שב ואל תעשה שלא בשלל זכות הקדמתו והחזרתו בתקנה קמייאט מאנשי כנה"ג שיש רשות להכמי הדור לפעולתו ליום מקרא מגילה כפי צורך השעה ומפילא דקריאתו הוא מדבריו קבלה וחשיבא כדאורייתא להרבה פוסקים. ומכשי"כ לשיטת בעל המאור דס"ל לסמך על ר"ע בשעת הדוק שלא ביטול כלל

ומני הוקדמות שבמשנה ולא דוקא יום וייא אלא אף יום וייא וברדין זה והמפרש בים והוצאת בשירה שחולק בו רבינו אפרים ובעל המאור פסק בשירי' (פסמן תרפ"ה עמ"ס) שיקראנה בייא או בייא או בייא בלא ברכה, והוסף (1) המ"א ע"י ומתו אפי' נחבטול לא אחי"כ מגילה חזר וקרא אותה ביום וייא, וכן, ובעל משנה בירורה בביתא וכלה תביא שם לזה שביים וייא וייא בייא קורא בלי ברכה משום דיש מהראשונים דס"ל שראינוהו נחבטול ודין שכולם להקדים שפילא אף קורא בייא בייא בכל גאונות, ועל מה שהוסף רמ"א לחזור וקרא שמו"ל י' כותב במשנה בירורה הדינו בברכותיו, ולפי"ז היה ראשונים יצא דלא במלה מה שאמר להקדים לעת הצורך וכוס"ל לרבינו אפרים ולבעל המאור דמיי"ס פסק במסיו זה לקרות מספ"ק ואי' אפי' חזר אחי"כ ביום וייא ציד מברך דהא וזה ספק כבר יצא בייא או בייא, ובסי' משה יתורה בספרו זה משמע שהדינש בזה שכי' ולפי"ז אפי' נחבטול לא אחי"כ מגילה ביום וייא דחזר וקרא אותה ר"ל בברכותיו כיון דלפי האמת אותו קריאה כלל, עכ"ל. וזה דבריו אינם מספיקים. ומה שאמר דכיון דאין קריאות כהונג חושב כאילו לא קראו כלל, והא באמת כמה ראשונים ס"ל דיצא בייא ומדי' ספקא לא נפקא, ומה שירי' לומר דחושב כאילו לא קראת, ולמה יהא חושב כאילו לא קראה אם יש שיטת רבינו אפרים ובעל המאור דיצא בקריאה יום וייא.

לאחרי העיון נראה זה פשוט מאד בהקדים מאד דאמרין במגילה (דף ט"ז ע"א) ואמר רבא רב כפר שהולך לעיר בין כי רבין כי קורא עמוה מאי טעמא האי כבני העיר בעי למקרי ורובן הוא דאקליל על הכפרים, וכו', הי"ז כי איתיה ברכותיה אבל כי איתיה בעיר כבני עיר בעי למקרי, ויעיון רש"י וחס"י שכבר קרא ויצא דין (וגם בברכה) מי"ז מכיון שנמצא בעיר בזמן קריאתם חזר ומתחייב לקרא שנית. נמצעו למדור דהו קולא שהמצאנו אנשי כנה"ג דיש רשות להקדים קריאת המגילה ויצא בה ידי חובתו אף שלא בזמנה, ונאני יש דבר שחזר רק לצורך שאינו יכול לקיים המצוה בזמנה עם הצבור אבל אם אחי"כ נחחדש שהוא נמצא בעיר שביתו לקיים מקרא מגילה בזמנה, תוצאת דבזמנה חזר ויעצור ולא כל כמינה צלאת קריאת ראשונה אלא שחל עליו חזיר לקרא בזמנה אפי' שכבר קרא בעיר בירך ברכותיו מחייב לברך שנית ולקריאת. אי' לפי"ז דבריו הרמ"א ברכותיו שכתב ומתו אפי' גומן לו אחי"כ מגילה חזר וקרא אותה ביום וייא אפילו קראת חזילה ביום וייא מכל מקום קרא אותה שלא בזמנה, ונראה שחלל נחבטול חרמ"א שכתב בסוף דבריו: מי"ז קרא אותה שלא בזמנה כלומר משום דכל קריאה שלא בזמנה אפי' שיעזא בה מי"ז אינה פוסלת מחיוב דבזמנה, אם אחי"כ גומן לידו לקיים גם קריאה בזמנה וכוסמבאר בגמרא תנן והדברים בוררים, לאחר שכתבוהו כל זה עינינו בביתא נגריא שם (ס"י) וחס"א ח"א (כא) שציון ע"י הרמ"א תנן בלה"ז גמרא יס א ב

כפר שהולך כ"י, שבהשקפה ראשונה כמו ר' היה נחושב להוכיח דינו של רש"א מהידי דבן כפר שהולך לעיר, אבל לפי החכמה הדברים דלעיל דברי ביאור הגרי"א מאירים וממנים דינא דכפרים שם והוצאת לדרך התורה אותה ומשפט אחד יהיה לזה דלאחר שכבר יצא וקיים מצותו שלא בזמנה אם גומן לו לקיימה גם בזמנה מחייבי שנית לקריאה בזמנה. ולמע"נ לענין באותו ענין ראוי' בתורה מרדכי שכתב מה שנסתכל ביי"ד שחל בשבת (בזמן שקדשו ע"ס הרי"א) שזמן קריאתו הוא בעי"ש וייא אפי' ויהי שם בן כיר שאין דעתו לחזור לקוממו ביי"ד אפי' קורא עמוה ברי"ו בן יומא או חלימא ביום קריאת של יום וייא דהא נעשה פרו' בן יומא או חלימא כיון שלבני עיריות נופייתו אין זה זמנם ממש אינו חייב לקרא עמוה. וישירי' בספ"ק. לכאורה על לוח דבר ר' תלמי באכיות של חזר המגילה בעי"ש י"צ אפי' דלמ"ע שחזרתי בחזלת מאמר זה שיטת הט"ם היא דקריאת המגילה בעי"ש שהקדמות פניי השבת אינה דומה בחיובה לז' שבזמנה דבזמנה היה מדבריו קבלה מחקנת אנשי כנה"ג אבל קריאת דיי"ג בעי"ש אינה מדבריו קבלה אלא מחקנת דרבנן שאחי' שנקטו חזירי' לקריאתה בעי"ש. והו' לשיטה זו מסתבר לומר דמתיך דעתו לחזור לקוממו ליום ס"י בברך לא מוטל עליו האי תקנה דרבנן שלא תקנוה אלא למי שאי"ל לו לקיים מקרא מגילה בזמנה משום גזירה דרבנן, אבל למי"ז שהאחי' לעיל פנים מסבירות דגם קריאת דיי"ש הוא מדבריו קבלה שאנשי כנה"ג מסתרה לחכמי שיהיו נגדו אחרי' אנשי העיר שהוא נמצא שם דינה כבזמנה שיהיו נגדו אחרי' אנשי העיר שהוא נמצא שם הוא ב"כ מדבריו קבלה. ודע שפי' שלא יתחייב בעי"ש חזירי' זה להקדים אלא לצורך השנה והיי' כלפי' בן כרר זה אין לו צורך שעה כלל שהיי' כירי' לקיימה בזמנה כבזמנו ביום ס"י, ואי' אינו יכול לצאת ביי"ד, ויתכן עור' לומר דמכיון דכל עיקר חידוש דין זה דפדור בן יומא קרי' פרו' על יום וייא אפי' כדלפי"ן (מגילה י"ט ע"א) מקרא דכתיב על כן והיהיום הפדורים והחשיבים בעירי הפרדות עושים את יום ארבעה עשר ששמה ומשמה ודי"ס, אי' אין לו בו אלא חידושו דרדקו לענין יום ארבעה עשר אחרתא פרו' בן יומא ולא ליום וייא.

אלא דיש לבעל דין לחלוק ולומר דהיי' קמן דלא קפיד קרא דוקא על יום וייא שהיי' אומרי' שם (מגילה י"ט) אשכחו פרו' מוקף מגיל' ומשני סבא' הוא מפרדו' בן יומא קרי' פרו'. מוקף בן יומא קרי' מוקף, אלמא דאין קפידו דוקא על יום וייא, אבל באמת אין העדו' דומת. דהיי' לענין מוקף סבא' הוא דלברר דגלי' קרא דלענין פורים בן יומא כמותם אין לחלק בין פרי' למשקל, אבל בני"ד שוכב י"ש לחלק דהא באמת אפי' גיליא דקרא דפרו' בן יומא קרי' פרו' בעשיה הוא דכתיב דהיינו ששמה ומשמה ודי"ס אלא דמסליל ללפי"ן דהיי' מקרא מגילה דהא איתקוש. וכי"כ לעשיית אי' רבי' זה דבן יומא כמותם ליי"ש אלא ליום וייא ריום ס"י דמכיון לוח לבן יומא לענין ששמה ומשמה ושכב מילף הוא גם על מקרא מגילה

משא"כ יום וייא דאמרין שם (דף ט"ז ע"א) דהיי' זמנים ומקוששים לא אחרבו אלא למקרא מגילה בלבד לא לשמחה ומשמה דשמחה ומשמה אינם אלא בזמנם לכל חד כדאית ליה, להחליט' הסודות בשבת ולחייב' נדחות ליום וייא, אי' אין שום סבא' לומר דריבויא דקרא לפדור בן יומא הוא גם ליום וייא שבאמת הריבוי נאמר למשמה ומשמה שיהא פרו' בן יומא נדון כפרי' לשמחה ומשמה ומשמה ושמחה ושמחה וליפי"ן למקרא מגילה ובר"א אין שמחה ומשמה וכו' דהיידי' לא קאי על יום וייא לשמחה ומשמה שוב אי' שבת ללא לעלם עליו למקרא מגילה דכל שאינו במלמד אינו בלמד.

וכן יש להעיר מגמרא מגילה (ה ע"א) דפרי' מהא דא"ר פורים שחל להיות בשבת ערב שבת זמנם, ערב שבת זמנם, והא שבת זמנם הוא. אלא לאו הכי קאמר שלא בזמנם בזמנם, מה זמנם אפילו ביהודי אף שלא בזמנם אפילו ביהודי. ומשני דהיי' קאמר לאפוקי מדבריו, וכו', ואם אותה מאי קושא לימא דמאי דקאמר ערב שבת זמנם היינו עליון שאלה לעיל דפרו' בן יומא בעי"ש י"צ אפי' דינו כמותם ליי' פרו' בן יומא שקרא עמוה כמו בזמנם ולמה חזרתי לשנויי' דלאפוקי מדבריו קא אחי' אלא מוכח דלי"ש כלל לומר דבי"ג יתא דין פרו' בן יומא לקריאת המגילה מהשנים שנתאחז, ובסי' חזרתי מדבריו הני' מוסקי' להספיק באופן אחי' בבו עיר שהולך לברך ונמצא שם ביום הבניסה אליה דח"ק דר' יוסי בברייא (מגילה ד ע"ב) דס"ל דבש"י שחל בשבת מקפין מקיימין ליום הבניסה א' בן עיר זה שזמנו מוקף בן יומא אי' מתירי' כמותם לקרות המגילה עמוה ביום הבניסה, או דילמא מכיון דאין זה זמנם ממש לא נגדו אחריות. ונשאר ג"כ בספ"ק, ולענין נראה כמו שאמרתי לעיל דהא כל עיקר דין מוקף בן יומא דקרי' מוקף הוא מסבא' מזה ריבויא דקרא דפרו' בן יומא קרי' פרו' וזהו לפרוזה דפרו' בן יומא, על ששמה ומשמה כתיב בעשרה, ושמחה ומשמה חזר ומלמד על מקרא מגילה ומכיון דליום הבניסה אי' לרבות לשמחה ומשמה חזירי' זה אינו אלא בזמנו אי' שוב אי' לרבות יום הבניסה דבן יומא יש לו דין מוקף למקרא מגילה לאחר דחזירי' דבן יומא בשמחה ומשמה כתיב וכל שאינו בשמחה ומשמה אין בו דין בן יומא, וזה פשוט.

סמ"ס
לא

חִיּוֹב קִרְיָאֵת הַמַּגִּילָה בַּעֲשֵׁי כֹשֶׁחַל פּוֹרִים בִּשְׁבַת אִי הוּי מְדַבְּרֵי קְבֵלָה

[illegible]

ואלו לא שייך כלל ליום הכניסה וזה פשוט עכ"ל.

וא"כ שלפניו אסור הו"ל תמיד נדחה התענית ליום י"א, אלא להכל חלוי בזמן שתקנו חזונים במגילה

לא תקנו אלא ביום הכניסה, וזה נלפס"ו וכו', תוע דעה בזמן המקדש היה ביום ה', אלא שהחזונים שהקילו על הכפרים

יום הכניסה, וא"כ שפיר רמזו גם על יום י"א והכא דאיתו ביום ה', אלא שהחזונים שהקילו על הכפרים

דכפרים רמזו, אלא שנתייר עוד חזונים תוע דק"ל דמי דלא היה לו מגילה קורא מיום י"א אע"כ דאיתו במגילה

התענית ליום ה' וכו', ומהו כפשוטו נ"ל ולקיים דמה שרמזו במגילה לאו משום יום הכניסה ונדחתה

ופי' הרא"ש שהוא תענית אסתר, ומקשים בשם הגאון מהרא"כ דיל' דא"כ אי"צ לומר ל"א נדחתה

למבצר סימן תרפו סעיף ב' שכתב וז"ל: "כרש מגילה (ק"פ ה' יום י"ג זמן קהילה לכל היא וזהו הפלגה) (דמוציא

(1) דגילויא דקרא להקדים וכו', לא נאמר דוקא ליום הכניסה וכו', עיין חרופי הפלגה (דמוציא

מקור קול

[illegible]

התאריך: 15.05.2019

מזל טוב

ובענין ראיתי להגאון רש"ש בהגהותיו על הטור שיש לדחות מה שהטורא מכריח
כצ"ל אליבא דרב יוסף דס"ל דקריאת המגילה בע"ש י"ג אדר דע"כ דאנשי כנה"ג
זמנו להקדים דאל"כ א"א לרבנן בתראי לעקר תקנתא דאנשי כנה"ג כיון דאיז בו סיגי.
ירא דאיסורא וע"ז משיג הרש"ש וכתב "ולענ"ד י"ל כיון דאנשי כנה"ג רמוז שיש
שות להקים כדי לפינון פריש פרקי' ואטו כפרים רמזי הכא אנ"כ מסרו הדבר לכל
כמי דור דודר שכאשר יראו צורך בדבר להקים הרשות בידם עכ"ל והוא כתב זה
סברה אבל דבר זה מבואר בירושלמי הנז' אבל לפי טעם זה בין לרבה ובין לרב יוסף י"ל
בבמות תקנה מאוחרת היא לא מימי אנשי כנה"ג אבל מ"מ גם זה מדברי קבלה חשיבא.
בענין ברש"ש בגמרא שהביא את הירושלמי סיוע להגהותיו בטורא ועל פי יש לפרש
בדברי רש"י דאע"ג דהתקנה להקים היא תקנה מאוחרת מ"מ נשאר חיובה מדברי

כלה.

אם בן כרך יכול להוציא בן עיר בקריאת המגילה ב"ש שחול ט"ו בשבת והעיר חתן בני, שלדברי ה"טורי-אבן הנ"ל — שלפי דברי רבה שהטעם שאין קוראים במגילה בשבת הוא משום גזירה שמא יעבירו — אין הקריאה לבני המוקפין ב"ש שחול ט"ו בשבת מדברי קבלה אלא מדרבנן, יוצא שכן כרך שחויבו רק מדרבנן אינו יכול להוציא בן עיר שחויבו הוא מדברי קבלה² אבל בן עיר יכול להוציא בן כרך.

(2) 0.1% (0.1%)

אם נשים יכולות להוציא אנשים בקריאת המגילה בע"ש כשהל פורים בשבת
ב"טור-יאב" (דף ה ד"ה מגילה) מצידד לומר — על פי פירושו בדברי הבה"ג —
שכפורים שחל בשבת וקורים את המגילה בערב שבת, נשים מוציאות לאנשים אף לשיטת
בה"ג, ולפי דברי רבה שם, דמפרש הטעם דאין קורין המגילה בשבת משום שמא יעבירנה
ד' אמות, א"ל חכמים אחרונים תיקנו בחל בשבת להקדים לערב שבת, ואע"ג דאין ב"ד
יכול לבטל דברי ב"ד חבירו ה"מ בדבר שאינו סייג משום דררא דאיסורא, אבל בדבר סייג
אפילו לעקור דבר מהתורה בשב ואל-תעשה שפיר דמי, ונמצא דקריאות המגילה בערב שבת
גם לאנשים אינה אלא מתקנת חכמים ולא מעיקר רוח הקדש, ולכן מוציאות את האנשים
ידי חובה מקריאה של בו ביום דהא חיובן שוה בקליטתא, וכ"ז אליבא דרבה אבל אליבא
דרב יוסף דמפרש הטעם דאין קורין מגילה בשבת משום שעיניהם של עניים נשואות למקרא
מגילה, ע"כ דאנשי כנסת הגדולה עצמן תיקנו להקדים מה"מ, דא"כ א"א לרבנן בתראי
לעקור לחקנתו כיון דאין כל סייג משום דררא דאיסורא דמאי אולמא מצות מתנת עניים
ממצות מקרא מגילה וכו'.

והנה הערה זו כבר העיר הגאון רבי שלמה מווילנא בהגהות "חשק שלמה" על מגילה (דף ה ע"א) בקטן שהגדיל וכן בגדול ששכח ולא קראו בערב שבת, ולבסוף דחה אותה דכיון דגבי מגילה גזרו רי"ל משום שמא יעבירוהו חל הגזירה אף על יחיד ולא דמי למילה דמקרא לא גזרו כלל.

שוב מצאתי בספר יהושע (פסקים וכתבים סימן רכז) שגשאל שם במי שנאנס ולא קרא את המגילה בערב שבת בפורים שחל להיות בשבת בי"ד לבני ציירות או בס"י לבני כרכין, אם מותר לקרותה בשבת או לא. ובתחילה מצדד לומר דלפי מש"כ הר"ץ ברי"ה (דף כט ע"ב) דמהאי טעמא לא גזרו גבי מילה בשבת גזירה דרבה, דלא גזרו אלא בשופר ובלולב, משום דהכל טרודים ולא מדברי חד לחבריה משא"כ מילה, וא"כ בנידון הנ"ל דאין כולם טרודין דלא שייכא הך גזירה דשמא יעבירוהו פשיטא דיכול לקרות המגילה בשבת, אך לאחר העיון היטב נראה שזה אינו וכו' ומסיק להלכה דאין לקרות המגילה בשבת בשום אופן, ואכמ"ל.

שח על הנסים בברכת המזון בשבת

כתב במג"א (סימן תרצה סעיף ט): "ואם שח על הנסים בברכת המזון מחזירין אותו דלא סגי דלא אכיל (של"ה רש"ל בשם ר"י פולק מט"מ) ומ"מ דבריו צ"ע דאטמו מי עדיף מתפלה" (דחוהה היא ואפילו הכי אין מחזירין אותו וכו') וכו"ש ברכת המזון וכו' עכ"ל. והנה לענין שח על הנסים בברכת המזון בשבת שחל בו ט"ז באדר הורה הגאון מוהר"ש סופר שבוה לכו"ע אין מחזירין אותו דהא חיוב האכילה ביום זה הוא משום שבת ולא משום סעודת פורים. וכיצא בזה איתא בטור ובשר"ע (סימן קפח) דאם חל ראש חדש בשבת והזכיר בברכת המזון של שבת ולא הזכיר של ראש חדש אינו חוזר, דחיוב אכילה דההוא יומא משום שבת הוא.

חיוב הסעודה בפורים הוא בשביל שיאמר עדיף אחר האכילה

(1) ומ"מ דבריו צ"ע דאטמו מי עדיף וכו'. יש ליישב דבר זה עפ"י השאלות (פרשת ויקהל): "דמחייבין דבית ישראל למיכל ולמשתה בפורים ואודיי ושבוחי קמי שמאי על כל גיטא דעביד להון קובי", דחתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה וכו' ופירש ביה"עמק שאלה" שהכוונה ל"על הנסים" שברכת המזון, והשאלות סובר שחיוב הסעודה בפורים הוא בשביל שיאמר "על הנסים" אחר האכילה וכו'. לפי"ז שכל חיוב הסעודה בפורים הוא בשביל שיאמר "על הנסים", אין זה תמיהה שאם שח שצריך לחזור. אולם בעצם דברי השאלות יש לעיין קצת מהא דבפורים המשוש חיוב הסעודה הוא ביום א' ואין אומרים בו על הנסים, ואפשר דשיטת הירושלמי בזה היא כדעת הראשונים שסוברים דלא כהירושלמי והסעודה היא בשבת, וכמו שכתב מהר"ל בן חביב שהבבלי שלנו לא סובר בזה כהירושלמי, ויותר נכון לומר שהשאלות הוא אפילו לדעת הירושלמי, וסובר שגם להירושלמי יש לומר על הנסים בברכת המזון ביום א' בהתמך כדכתב ה"כף החיים" בשם מהר"י אגנאי.

בהגהות "חשק שלמה" (מגילה דף ה) מבואר שדין קטן שנעשה בר מצוה בפורים שחל בשבת תלוי (לפי הטו"א) בדרבה ודורב יוסף, שלפי דברי רב יוסף שהקריאה בע"ש היא מתקנת אנשי כנסת הגדולה — וערב שבת זמנם — א"כ גם קטן יצא בקריאה דע"ש משום חנוך, אבל לרבה דקריאה דע"ש לא הוי אלא תקנתא דרבנן בעלמא ולא מדברי קבלה ידא מחויב לקרותה בשבת מפני שלא יצא בע"ש המצוה שמדברי קבלה (ואיסור שמא יעבירוהו לא גזרו ביחיד).

הנה מה דפשיטא ליה דאם המצוה בע"ש היא מדברי קבלה יצא הקטן בקריאה שקרא בע"ש מטעם מצות חנוך, לא משמע כן מדברי רעק"א בחדושי לאו"ח (סימן קפז) בענין קטן שאכל ביום אחרון של שנת י"ג לעת ערב קודם הלילה, ובתחילת הלילה שנעשה גדול עדיין לא נתעכל המזון, שמצדד שם לומר דאם בירך קודם הלילה, דכשתחשך צריך לחזור ולברך כיון דבעיך דבידך לא היה הייב מה"ת לברך אינו יכול לפטור חיובא של דאורייתא, ע"כ. ולפי זה גם לענין מגילה יש לדון דהקריאה בעוזו קטן שאינה אלא מטעם חינוך אינה פוטרתו מקריאה של דברי קבלה דהוי כדאורייתא ויהיה מחויב לקרותה בשבת (ויעיין לעיל סימן כ).

וכן מה שהוא רוצה לומר דלרבה דקריאה שמדברי קבלה אינה אלא בשבת יהא מחויב לקרותה בשבת מפני שלא יצא בע"ש המצוה שמדברי קבלה, לכאורה יש לדון לאידך גיסא דהרי לרבה עקרו את המצוה דדברי קבלה לגמרי, וקריאה שע"ש אינה אלא דרבנן בעלמא, וא"כ מאי אולמא דקטן ליפות כחו יותר מגדול שבטלו ממנו מצות קריאה דדברי קבלה, וגם הוא אינו מקיים אלא מצוה דרבנן בעלמא כמו הקטן. ובלא"ה כבר הוכרתי לעיל דאפשר דגם לרבה דעקרו קריאה דשבת משום גזירה וכו' עדיין י"ל דגם קריאה דע"ש היא מצוה מדברי קבלה.

אם יש בקטן שהגדיל בשבת הגזירה שמא יעבירוהו

ב.

הרה"ר אברהם אהרן זוננפלד העיר שבקטן שהגדיל לא תהא הגזירה משום שמא יעבירוהו עפ"י דברי הר"ן ברי"ה, דלהכי לא חשו גבי מילה בשבת לגזירת שמא יעבירוהו משום דבמילה אין הכל טרודים אלא אבי הבן ועל כן לא חיישינן שמא יעבירוהו דאחרים יזכירוהו, א"כ נמי י"ל דבקטן זה לבד אין לחוש לגזירת שמא יעבירוהו וכו'.

כו. במקום שנהוג לומר זמר מיוחד בעת הברית מותר לעשות כן גם בטי' באב(נו).

פדיון הבן

כח. אירע פדיון הבן בתענית זו שנדחתה מושבת, דין האב והכהן כדין בעלי הברית, המובא לעיל(נו).

דווקא כשפדיון הבן נערך בזמן, דהיינו שיום א' הוא היום השלושים ואחד ללידה; אבל שלא בזמן, אפילו היה זמנו בשבת, צריכים להשלים התענית(נט).

נעשה ברי-מצוה ב' באב

כט. קטן שהגדיל ב' באב, לדעת רוב הפוסקים מתענה, אף על פי שבטי' באב, היום שבו נקבעה התענית בשאר השנים היה עדיין קטן הפטור מהתענית(ס).

(נו) שרית שארית שמחה (במבדוק) סימן טו, בשם תק"פ.

(נח) איר סימן תקנ"ט, ס"ק כה, בשם תוס' יו"ט (א"ע עצמו מפקפק בזה); ח"א כלל קלו, סימן ז: משניב סימן תקנ"ט, ס"ק לח.

לדעת ערוה"ש, י"ד סימן שד, סעיף מה, אם עורכים את הפדיון בתענית אין מברכים על הכוס, ולכן כתב שיותר טוב שיערכו את הפדיון במצאי התענית. לדעת נהר מצרים, חיד"ק, ה"ל פדיון הבן, אות כא, אם זמן הפדיון הוא כיום התענית פדיון או ומברכים על הכוס ונותנים לשותתו לקטן, ואם אינו זמנו לא יפדו אלא במצאי התענית, ולמה לנו כל הדוחק הזה לחת לקטן, גם בלקט פנחס (הלכות פדיון הבן). ס"ק נג, הביא חשבה ארובה מהר"ן לז"ל, אב"ד רש"א, דביום תענית יבדק הכהן ויתן הכוס לשתותו לקטן שהגיע לחינוך. דברי נהר מצרים ולקטו פנחס הובאו בשו"ת בצל הדוכמה ח"ד, סימן קט, ומשם בנשעי גביראל, הלכות בן המצרים, פרק יט, הערה כא.

לדעת שו"ת גור אריה ויהודה, י"ד סימן קטן, אין לקיים פדיון הבן בטי' באב, לפי שטי' באב הוא כמו אבן ואין לברך שהחיינו בציבור, אלא יפדו במצאי התענית. אך שו"ת האלף לך שלמה, ח"א"ח סימן שמט, חלק עליו, שהיה אף אבל מברך שהחיינו בפדיון הבן בצבור, אלא יעשו הפדיון סמוך לערב ויברך שהחיינו ואת הסעודה יעשו בלילה.

(נט) ח"א"ח שם, שהיה המג"א, סימן תקס"ח (ס"ק ז) ס"ל דשלא בזמנו לא היו סעודת מצוה, וגם הא"ר הקשה על תוס' יו"ט, ד"ל דשאנן מילה וכתוב ביה "עשו אנכיה", והגם ד"ל דלק"מ, שהיה דין זה נובע ממעשה דר"א בריע שריע שלו היה מחמת קרוב עצים (ראה לעיל, הערה כב), וא"כ דומה לפדיון הבן, מ"מ י"ל דנשלא בזמנו) גם החס"ד יו"ט מודה דאסור, עב"ל ח"א"ח. משניב סימן תקנ"ט, ס"ק לח, כתב כדברי הח"א"ח.

(ס) הפוסקים דנו אם בשנה זו יום התענית הוא מעיקור י' באב, או אנוטו אלא תשלומין ליום ט באב. אם הוא יום התענית, קטן שהגדיל ביום זה מתענה; אבל אם אינו אלא

[קכז]

פסח וט' באב בשבת

הלכות ומנהגים
הש"ס

אשר מנהגים נמשכים פה והלכה נמשכה פה
במשנת ה'תשנ"ח פ' ארבעה עשר
על כל מנהגים המנהגים לענין שבת ויום טוב
יום ראשון כל פסח וט' באב

מנהגים שונים פ' ארבעה עשר
פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר
פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר

פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר
פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר
פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר

פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר
פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר
פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר

פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר
פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר
פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר

פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר
פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר
פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר

פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר
פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר
פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר

פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר
פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר
פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר

פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר
פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר
פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר

פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר
פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר
פ' ארבעה עשר פ' ארבעה עשר

פרק ח: מי חייב בתענית, סעיפים ז' - כ"ט

תשלומין לט' באב אינו חייב בתשלומין התענית, לפי שבטי' באב היה עדיין קטן ופטור מהתענית. שרית אבני נור, ח"א"ח ח"ב, סימן כהו (הובא בשו"ת צ"ח אליעזר ח"ט, סימן כז, ובספרי "ערב שחל בשבת", פרק ב, הערה ז), חלה שאלה צ"ח אליעזר ח"ט, סימן דברים שבצנעא בשבת ט' באב (ראה פרק ו, סעיף יט); שלעת שרית הרשב"א ח"א"ח סימן תקכ, שתשמע המטה מותר בשבת לפי שלגמרי עקרוהו ואוקמהו אנשיה, וגם קטן צריך להתענות בעשרה, אבל לדעת הסוברים שנהגים דברים שבצנעא בשבת, שפיר י"ל שהעשרי הוא תשלומין לתשיעי. וכ"כ שערם מצוינים בהלכה, קריא לסיון קכב, ס"ק ז, דמשו"ת אבני נור מבואר שאינו צריך להתענות, דהעשרי הוא רק תשלומין לתשיעי, ובין שלא היה עור בר מצוה בתשיעי פטור.

גם שרית מהרש"ם ח"א, סימן שסג, ס"ל שהתענית מדין תשלומין, על פי מה דמבאר בסיומן תקנ"ט (ראה לעיל, סעיף יב) דבעל בריה אינו מתענה בתענית דחיידיה, משא"כ בטי' עצמו, אך אע"פ הסיק שקטן חייב להתענות, כיון דגם קדם שנעשה בן י"ג שנים היה חייב להתענות נלשעוהו משום חינוך, וא"כ לא נדחה לגמרי, ומבואר ברשי סנהדרין, דף מז ע"ב, ד"ה האיל וסדור, דהויא דלא נדחה לגמרי ליש לומר האיל ואידיה אידחי, וה"ז בזה, עכ"ל (ובל זה שלא כמשמעות שערם מצוינים בהלכה שם מהרש"ם מסק שאינו מתענה).

כתב שרית צ"ח אליעזר ח"ט, אות ב: מאד תמיהים בעיני דברי מהרש"ם ז"ל, שבנה יסוד פסקו לחייב את הבר מצוה הוה להתענות מפני שקדם שנעשה בן י"ג שנה גיב חייב להתענות מידת משום חינוך, דאיה מצוה בשו"ת שבטי' חייב קטן להתענות משום חנוך. דין כזה לא מצוינו אלא ביי"ב, באר"ח סימן חרטום, אבל לגבי י"ב לא נזכר בשו"ע כלל וכו', וא"כ נפלה סברת מהרש"ם בבירא.

שרית דברות אפרים ח"א, סימן תקל"ה, הביא שבעל שו"ת שאלת יצחק העיר על צ"ח אליעזר: לד"ה אין זו קושיא, כיון דהוכחנו חייבו שלילי' ביהדי' ויתנו לשעוה, והם שריב חמור מטיב, מ"מ לכמה גורלי הפוסקים התענית של ט"ב הוא כמו דאורייתא, וכולל יג שנה ויום אחד אחר לזריע חובב החינוך על האב בכל המצוות, דלכאורה לכמה פוסקים היה צריך לחנך אפילו לזדים בגיל שמונה או עשר שנים להתענות, ודקילו משום חולשת התנוק, אבל כשהתנוק הגיע ל"ג ממלא מרבן שמוחזיק להתענות עכ"פ מחזרת חינוך, ממלא אולי י"ל כן בכוחות מהרש"ם, וע"כ לדינא נראה שבוודאי מחייב להתענות כל היום, עכ"ל.

מ"ש צ"ח אליעזר שבתענה באב אין מחנכים את הקטנים אפילו לשעוה, כן כתב בתוספת יום הכפורים, יומא, פרק ב, הובא בהגות מהרש"ם לספר אר"ח, סימן תקמ"ו, ס"ק ו, ובספרו דעת תורה שם, סעיף ה, אך מהרש"ם עצמו שם, ובסיומן תקמ"ו, סעיף א, כתב שמשו"ת רמ"ע מפאנו, סימן קיא (הובא במג"א סימן תקנ"ט, ס"ק ב), מבואר נראה שמרמ"ע קטנים מאכילים אותם לחם ומים להתאבל עם הצבור, ע"כ. אולם נראה שמרמ"ע מפאנו אין ראיה להחן מחוספת יום הכפורים, ולא כתב שמתחבים לשעוה, אלא שלא להאכילם מסעמים אלא לקיום הגוף, וכן הורה למעשה אפילו בן י"ג שנה ואפילו בחתונות שיש להם דעת לחנכם שלא יאכלו אלא כדי קיום הגוף, לחם ומים או מאכל פשוט, כדי שעות, מ"מ ראוי לחנכם שלא יאכלו אלא כדי קיום הגוף, לחם ומים או מאכל פשוט, כדי שיתאבלו עם הצבור, הובאו במשניב, סימן תקנ"ט, ס"ק ה. אולם הלכה בירדה, אות א, הובא בבדיה, סימן תקנ"ט, ס"ק ט, והשג"ח רמ"ע מפאנו, וכתב שבמהדמה שאין נהגין כן, וכ"כ ברכ"י, סימן תקנ"ט, ס"ק א, הובא בבדיה, סימן תקנ"ט, ס"ק ח, שלא נהגו כרמ"ע

[קכז]

מפאנו. בענין תענית שעות, מלבד תוספת יום הכפרים הנ"ל שכתב שא"צ לתכנו, כתב כן מסה יחדיו, סימן תקנ"א, סעיף א, דרך ביום הכפרים שהוא דאורייתא מחנכים אותו ולא בסיב שהוא מדרבנן. אך דעת ערך השלחן, סימן תקנ"א, ס"ק ב, הובא בבה"ח שם, ס"ק ב, שלא כמטה יהודה, אלא דמתכנים קטן שנה או שנתיים לפני גדלותו להתענות תענית שעות, וכ"כ בית הלל י"ד, סימן רס"ה, הובא בבה"ח שם.

שרית דבר ישראל ח"א סימן קנ"א. כתב שאם הוא חלוש בטבעו ישי להקל לו (אבל לא

לאביו) ולהגידם להקל לבעלי בריה.

פוסקים אחרים כתבו שצריך להתענות: שרית דבר מלכאל ח"ה, סימן קל ונעיש כח"ג, שבת כח (הובא בשערים מצויים בהלכה, סימן קכ"ד, ס"ק ז, בספר "ערב פסח שחל בשבת", פרק ב, הערה ו, בפורים משולש להרד"ג ר' שריה דבליצקי שליט"א, פרק ח, הערה כז), כתב שצריך להתענות, דתשלומין שייך כשאפשר שיעשו את העיקר ולא יצטרכו להשלים, ולגבי ט' באב דבשעה שגור חז"ל להתענות ידעו שידומם שיחול בשבת, ואז חקקו שיתענו למחר, וחדא גדרה הוא ולא דמי למ"ש בפסחים, דף עג ע"א, בענין חיוב פסח שני לקטן שהגדיל בין פסח לפסח שני, דשם אפשר שיהיו כל ישראל טוהרים ולא יצטרכו לעשות פסח שני; טורי אבן, דף ה ע"ב, ד"ה תשעה ח"א, סימן בפורים משולש שם; מטעמי יצחק (להג"מ ר' יצחק בורשטיין מלמזא), חארי"ח ח"א, סימן לא, הובא בספרי שם ובפורים משולש שם: התענית בשנה זו ב"י באב אינה בגדר תשלומין אלא חיוב עצמי, שרובו של היכל נשרף ב"י והיה ראוי תמיד לקבוע ב"י, רק משום דאחלחא ערפא וכו' (אח"כ בירושלמי (תענית, פרק ד, הלכה ד, ומגילה, פרק א, הלכה ד, וכן הוא בבלי תענית, דף כט ע"א), ומכיון דבשנה זאת או אפשר ב"י קבעו לומר, וגם מכיון דנקטנו ב"י חקא, סעיף ד, דבש"כ נדחה ליום א' אין או דין שבע שחל בו ט"ב, מוכח שכן הוא עיקר קביעותו, דאי הו"י רק תשלומין והיה צריך לנהוג דין שבת; שרית יד סופר, סימן ז, שכן מסתבר שהתענית ב"י באב מצד עצמו, וכן משמע מהירושלמי הנ"ל, וכן משרית הרשב"א הנ"ל מנכ"ר שלמ"ר עקרוה מתשע לעשר [אך איך אדרבה, לדעת החלקים על הרשב"א לא עקרוה, וכמ"ש אב"י נור הנ"ל]; ספר מדרין ספר (להג"מ ר' זלמן סופר), כתב שקטן חיוב להתענות כשהגדיל ב"י באב, והעלה סברא שלא שייך דין תשלומין אלא בדבר שיש בו תשלומין תמיד, כפסח שני, או חגיגה בשאר ימי החג, משא"כ ב"י, שבכל השנים מי שלא התענה ב"י אין לו תשלומין ב"י. ע"ש בסימן ב, שמדבריו אפרים, הנ"ל בהערה ב, שמי שהיה חולה בשבת מחתנה ביום א, אין ראיה לנהוגו, דגם חולה בעצם חיוב בתענית ב"י באב משא"כ הקטן שהתענה ביום ב"י באב, גם שרית שבת חז"ל, סימן עב, פסק שמסברא צריך להתענות כיון שחכמים קבעוהו לזיומם והצבור מתענים (ושכן פסק מהרש"ם), ומה שבשבת נדחגם דברים שבצעתה, לא מטעם דנהגים או דיני ט"ב אלא כיון דבעלמא הוא יום צום לחורבן ראוי לנהוג בו פרישות.

קריית חנה דוד, סימן קה, צוין בשרית רבבות אפרים, חארי"ח ח"ב, סימן קנ"ה, אות יא, הובא את דברי פנחס, סימן ב, שחקק כחקירותיו הנ"ל לענין זו בתמו שחל בשבת ונדחה ליום ראשון, אם התענית ביום ראשון מדין תשלומין או מעיקר הדין, ונפק"מ לקטן שהגדיל ב"י בתמו. קריית חנה דוד הביא על כך את המנהג היחיד המובא לעיל, פרק ג, הערה א, שחכמים קבעו את התענית ליום מסויים דוקא, דהמתנה ביום אחד לא יצא, שלא עשה כחקת חז"ל, כמובא בתוס' סוכה, דף ג נעמוד א, ר"ה דאמרן. גבי לא קיימת מצוה סוכה, וא"כ מראש קבעו שבשנה זו תהיה התענית ביום ראשון, שוב הביא

[קכח]

שלכאורה הדבר חלוי במחלוקת שו"ע ורמ"א אם אסור בתשמיש המטה בשבת ט"ב, וכתב שמסמין תקנ"ט (סעיף ט) שמתירין לבעל בריה ביום ראשון לא להשלים תעניתו, משמע שהוא תשלומין, וא"כ נער בר מצוה אינו צריך להתענות.

גם בשרית התעניות חשובה ח"א, סימן קמ"ו, הובא לעיל, הערה ב, דן אם התענית ביום ראשון מדין תשלומין, וכתב דל"י יוחנן (הובא לעיל, פרק ג, הערה ג) הוא מעיקר הדין, ודחייה שהחזיק על ט' באב ועל י' באב, אלא שלא שנוהה אינו הכרח דהיינו יומיים. והוסף דמראה דמקלין לבעלי הברית לאב"ל כמ"ש שנוהה אינו הכרח דהיינו תשלומין, דיל' דעיקר החיוב גם ביום שני, אלא שהקילו ביום זה שאינן כ"כ חיוב כיום ט"ב בעצמו שהוא עיקר חיובו משום אחלחא דפורענותא, וחמור שלא לדחות אותו גם בפני בעלי בריה, משא"כ בשני.

ע"ע מ"ש הגר"י ונ"ל, בחל חלפיות, שנת תרצ"ב, עמוד קט. גם אמרי דוד, להרד"ג ר' דוד מלינובסקי ונ"ל, בקונטרס הלכות תפילה, עמוד קח, חקר כ"ל אם י' באב הוא יום התענית או תשלומין.

וראה ספר "ערב פסח שחל בשבת", פרק ב, הערה ג, דחקתו חקירות נוספות (בענין פורים ותענית בבורות) בדרך זו אם הוא מדין תשלומין או מעיקר הדין.

הג"ר משה שמואל שפירא שליט"א, ראש ישיבת באר יעקב, כתב לי בענין החקירה

הנ"ל: הנה הדבר מבואר במהרה"ל, הלכות ט' באב, חז"ל: ואשר שאלת וידעתה ט' באב משבת לאחריו, אותו שבת שלפניו מותר לספר ולכבס או לא? כן נראה, כיון שסדרה לאחד בשבת אין עליו דין ט' באב, אלא כאילו אקלע קביעותא ב"י בשבת דמי, וכל הדימים שלפניו מותר לספר ולכבס בהן. אומנם לפי"ז צ"ע, שהרי מהרה"ל הביא שם לקמן שדברים שבצעתה מותר (בשבת כח, וב"ה מזה נראה דלא דברר מלכאל [המובא לעיל] כי אם מדין תשלומין, וכמו שכתב הדת"ס [המובא לעיל], וצ"ע, וי"ל דמה שכתב לאיסור דברים שבצעתה אינו משום עיקר איסור ט' באב, שכתב שם, דל' ושאלו לפינו אין נהגים אבלות בשבת שלא לשנות בגדים, והשיב דלא מנכ"ר אבלות בזה, דהוראה אומר בגדי שבת אין לו, אבל דברים שבצעתה מותר בו, דאם לא כן מתחזי נ"ר"ל מחזיז בענין עצמו) כאבל גמור. לבי כשהל ט' באב בשבת ונדחה, אותו שבת נהגה איסור דברים שבצעתה והוא תשמיש המטה. ונראה מדבריו דין לאסור בשבת חזון בתשמיש, וכתב שמוחה בו. והרי דלא איירי מדין איסור תשמיש מדינת דט' באב, דלא שייך לשבת חזון כלל. ורק משום מנהג אבלות בעלמא, כמו המנהג שלא לשנות בגדים, ועל זה סיים דל"ב בשבת שחל בו ט' באב נהגה איסור דברים שבצעתה, וזה ג"כ משום נהגה איסור בעלמא ולא מדין איסור תשמיש ב"י באב (לקמן כתב להלך בין שבת חזון לשבת שחל בו ט' באב לענין פרוכת של שבת), וי"ל עוד, דנהגה מדינה במהרה"ל לא לגמרי דברר מלכאל שכן חקקו מעיקרא עיקר דין הצום למחרת ט' באב, כי אם בודא דעיקר קביעת התענית הוא לט' באב, ומדין דהיה הוא שנדחה מ"ט ל'י, וגם מה שנדחה מ"ט ל'י דהיה כאילו איקבע בא' בשבת, אומנם מדין נדחה הוא מימם ליום ולא מדין קביעות מעיקרא (ומ"דנו שול דברר מלכאל יוכל להיות אמת), ויש להלך, דלענין שבע שחל בו ט' באב חליא בחל בו דין ט' באב לכל הלכותיו בתענית ובאבילות, וכיון שנדחה דין ט' באב ל'י דברים שבצעתה נהגה, לא בעין לדין חלות ט' באב ממש, וכיון דעיקר קביעותו הוא לט' באב אלא שנדחה דינו, די בזה שיש לו עיקר קביעות היום לנהוג איסור דברים שבצעתה. ע"ע לעיל סעיף ג, בענין מי שהיה חולה בשבת.

[קכט]

נס"ר. עש"ר באייר תשנ"ד

(15 באפריל 94) (גיליון 180)

מחלוקת האחרונים בענין "יום העצמאות שחל בשבת"

הרה"ר לשעבר שלמה גורן מצטט "מראי מקומות" מלשון ספר החוקים בענין קביעת "יום העצמאות" ומסיק, כי "עיקרו של יום נשאר בה" באייר ולפיכך יש לומר 'הלל' בשבת". הרה"ר לרמ"ג, הרב יעקב אריאל, חולק עליו וסובר כי יש לומר 'הלל' בזמן המוקדם, כדי שהציבור הכללי לא יתגרמר על כך שחוגג את מקסי היום שלא בזמנו ויגרם הבדל ופירוד בין המקטים הממלכתיים לחלקי ההלכה של היום. יחד עם זאת, בשבת ושאר דין יום טוב לענין אי אגירת 'צדקת' ו'אב הרחמים' ואילו הרב ישראל דון מנחם צנעני מוכיח מ'סוד הדיון' שהרי גם הקמת המדינה חלה בשבת והוקדמה להם שיש, ומילא כך יש לנהוג לדורות. עין משעשע בספרות ההלכה של הדת הלאומית.

1. זמני

ה' באייר, התאריך של יום החג הלאומי, חל השנה בשבת, והדבר גורם לאיזכור מחודש של "מחלוקת האחרונים" בין רבנים רתיסי-לאומיים בשאלת חילולו של החג" בשנה כזו. אמנם, במקרה כזה מקדמים את "יום העצמאות" ליום חמישי, בו נערכים כל הסכמים הלאומיים, אך אנשי הדת הלאומית, הראים ביום זה "חג רתי" ומנסים להעניק לו גופך דחתי ותורני, עדיין לא הגיעו לכלל הסכמה מתי יחול באמת "יום העצמאות" בשנים בהן חל ה' באייר בשבת.

קשה להאמין, אך תילי תילים של "פלפולים" ו'כירוים הלכתיים' כבר נכתבו בנושא זה. אותם חגים רתיסי-לאומיים, הסוגרים למדינה ולחנותיה מ'ייתוס' לשאלה זו ברצינות תחומית, ויש ביניהם המפריים את תנושא בכבוד ראש, כאילו מדובר בשאלות של פורים המשולש וערכ פסח שחל בשבת.

את הדיון בנושא פתח - מי אם לא הרה"ר לשעבר שלמה גורן. בספרו "תורת השבת והמועד" מקדיש גורן פרק שלם לנושא "יום העצמאות ויום ירושלים שחלים להיות בשבת". הוא מקדים וכותב, כי לפי הדגשתו, מתגבר מדי שנה בשנה "ההדר שבקדושה וחיוב של רוממות הנפש" ביחס ל"יום העצמאות". בפתח דבריו מציג הרה"ר לשעבר את הבעיה:

"יחנה כאשר חל יום העצמאות, ה' באייר, בשבת, מתעוררות בעיות הלכתיות עקרוניות קשות ביחס לתחילתו וקביעתו ביום טוב. שלוש אפשרויות הן מבחינת ההלכה: א. להחג אותו במעמדו בשבת ה' באייר כמו בכל השנים. ב. להקדים אותו ליום ה' בשבת, ג' באייר, ג. לאחר אותו ליום ראשון, ה' באייר."

בנקודה זו פותח גורן את "העיון ההלכתי", כשלצורך כך הוא מציג את "מראי מקומות" העיקריים בנושא זה: "כדי לברר מבחינה הלכתית בעיה זו, יש להביא קדם את השתלשלות השינויים ההתקיימים שחלו בחוק יום העצמאות. הנוסח הראשון של חוק יום העצמאות משנת תשי"ג, שנתקבל בכנסת ונתפרסם ברשומות בידי בניסן תשי"ג, אינו מתייחס כלל למקרה של תחילת ה' באייר בשבת. סעיף א' של החוק קובע: ובנסת מברירה בה על יום ה' באייר בעל יום העצמאות שיוצא מדי שנה כחג המדינה, וסעיף ב' שבחוק הנ"ל אומר: יום העצמאות יהיה יום שבתון".

"בתיקון לחוק יום העצמאות מייב בניסן תשי"ג נאמר: אחרי סעיף קמן (א) יתווסף סעיף קמן זה (ב): אם יום ה' באייר יחל בשבת, יחג יום העצמאות ביום ה' באייר של אותה שנה."

"בתיקון נוסף לחוק יום העצמאות מייב בניסן תשי"ג נאמר כולל: בסעיף 1 בספרו של סעיף קמן ב' תתווסף פסקה זו: אם יום ה' באייר יחל ביום שישי בשבת, יחג יום העצמאות ביום ה' באייר של אותה שנה. תיקון זה בא לרגל תחילתו של ה' באייר באותה שנה ביום שישי בשבת."

"כח וזה מצבו החוקי של יום העצמאות עד

שנת תשי"ד בה חל בפעם הראשונה ה' באייר בשבת. כשהחלו הדעות של צה"ל למצוד את העצמאות, פני שדה נהג בשנים הראשונות של קדמה של המדינה - ואני ביהתי אז פרב הראשי של צה"ל - ומאז שכל החזרות והדעות של הדגן האחרון יערכו ביום השבת, פניתי אל ראש הממשלה ושר הביטחון דאן וביקשתי לבקש מהנסת להקדים את יום העצמאות ולקבוע אותו ביום חמישי בשבת, והיינו ב' באייר, ולא לאחר ליום ראשון בשבת, ה' באייר. הוא נאות לקבל את הצעתי ולא היישו בשם צה"ל שינתה הכנסת בכ"ט באדר א' תשי"ד את חוק יום העצמאות וקבעה בתיקון מס' 2 כולל: בסעיף אחד לחוק העצמאות תשי"ד 1948 בסעיף קמן ב' במקום ביום ה' באייר יבוא ביום ג' באייר."

לאחר שהוא מסיים לצטט את "לשון קודשו" של ספר החוקים, מסכם גורן את "הבעיה ההלכתית" שנוצרה בעקבות שינוי החקיקה:

"נמצאנו למדים שבאופן מקורי נקבע יום העצמאות אך ורק בה' באייר בכל השנים, אלא שמי שנה, כאשר נוכחו לראות את הבעיות הקשות שיום העצמאות עשוי לעורר כאשר חל ה' באייר ביום שישי או ביום השבת, חזרו ושינו את יום תחילתו והקדימו מיום שישי בשבת, ה' באייר, ליום חמישי בשבת, ה' באייר, ואם יחל בשבת יאחר אותו ליום א', ה' באייר. וכך זה התקיים קרוב ל-4 שנים, עד שנוכחו לראות בשנת תשי"ד שזה יביא לחילול שבת ע"י צה"ל. חזרו והקדימו אותו ליום ה' בשבת, ג' באייר."

צעת עלינו לחקור ולברר את ההשלכות ההלכתיות של שינויים אלה. האם השינויים הנ"ל בתחילת יום העצמאות משנים גם את חובות התפילות וההדרות של יום העצמאות, והיינו שברכת שהחיינו וקריאת ההלל בשם ובמלכות, גיב וקדמו ליום ה' בשבת, ג' באייר. וכן האם כל התפילות וקדמו ליום ה' בשבת, ובשבת יתנו בתפילות כמו בשבת רגילה. או שמא אין בכוח שינויים מאחרים אלה של חוק יום העצמאות כדי להקדים את חובות היום של התפילות, הברכות, ההלל וההדרות הנדרגים ביום העצמאות מדי שנה."

הרה"ר לשעבר אינו פוסק שאלה כה חמורה בפניות ובחפזה, הדבר דורש בירור יסודי ומעמיק, כראוי לשאלה שגופי תורה תלויין בה. הוא פותח ואמר, כי כדי למסוק ולהכריע בבעיה הקשה, יש לחקור בחובות אמירת ההלל ביום העצמאות בשנים הרגילות. יש לחקור אם חובה זו נובעת מקביעת היום טוב על ידי הציבור והמדינה, ורק בתוקף קביעה זו של העם וקבלתו ע"י הציבור מבזה פסביות זו של הציבור חלה חובת ההלל והשמחה מדי שנה בשנה באותו יום שנדרש ליום טוב.

הוא מוצא "ראיה" לסברא זו ממחלוקת הראשונים במגילה בענין פרוץ מוקפין (פורים או

לא פורים...) ומסיק "מביחון שבתחילה, בעת קבלת יום העצמאות ביום טוב, לא קבענו שאם יחל ה' באייר בשבת, ידחה יום העצמאות ליום א', או שיוקדם ליום ה', ג' באייר, אין בבחון של החלטות מאחריות בשנים שאחרי כן לעקור את יום העצמאות מיום הנס עצמו."

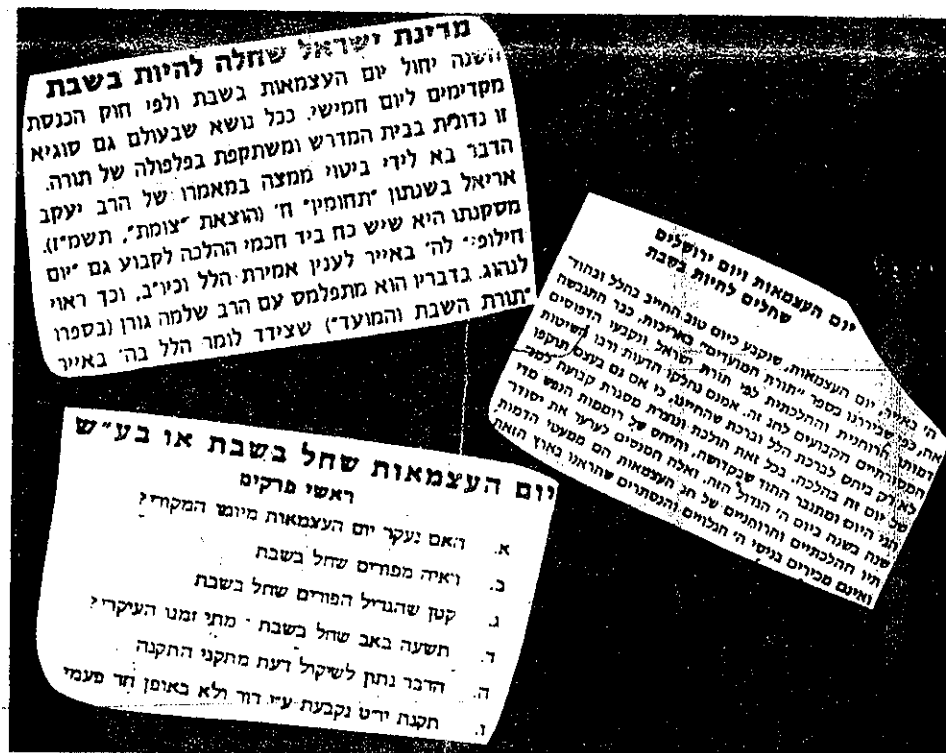
גורן ממשיך להתפלפל ומבקש להוכיח מדין פורים משולש, שאם חל פורים של מוקפים בשבת, למרות שמקדימים את קריאת המגילה משום חילול שבת, בכל זאת אומרים "על הניסים" בשבת, "הרי עיקר הזמן להזכרת הנס, הוא זמנו והקבע בשבת. "ימסתבר שכן צריך לנהוג גם ביחס ליום העצמאות שחל להיות בשבת, שכל גיטני הוא שאינם בורכים עם חילול שבת, כגון קריאת ההלל, ברכת שהחיינו והתפילות המיוחדות, וינהג ביום השבת ורק הסעודה החגיגית תידחה ליום א'. הרי נתברר לעיל מהסוד הברזנולוגי של התחיקה, שבתחילה, בשנה הראשונה לקביעת יום העצמאות, לא ראו, לא אחרו ולא הקדימו את ה' באייר בשבת, כשה' באייר חל בשבת, אלא רק בשנים אחרי כן שינו את היום, אם לאחר או להקדים מסעם חשש חילול שבת במצעד של צה"ל. הרי קריאת המגילה דומה לחששא רבבה, שמא יעבידנו ה' אמות ברשות הרבים. לכן כפי ששם נשאר עיקרו של חג הפורים ביום השבת, כך גם ביחס ליום העצמאות. כל שאפשר לעשותו בשבת, בה' באייר, בזמנו, אין להקדים או לאחור בכל הנגע לקריאת ההלל, לברכת שהחיינו ולכל שאר התפילות וההדרות שיש לאומץ בשבת ה' באייר ביומנו."

מלבד זאת, טוען הרה"ר לשעבר, כיצד אפשר להקדים את אמירת ההלל לפני ה' באייר הרי יאכזבי לא מטא זמן חיובידי, כלשונו, משום שג' באייר הבריסים טרם עזבו את הארץ, "ישני המחנות לא העזו לחלום זה בזה בגלוי". גורן מטעם אפוא את מסקנותיו להלכה ולמעשה:

"אין לשנות מסדרו של חג פשחל ה' באייר להיות בשבת, אלא כל הברכות, ההלל, ההדרות והתפילות שנקבעו לחג העצמאות ייאמרו בעיצומו של יום הנס, בליל שבת ובזמנו של ה' באייר, כפי שספקנו בשנת תשמי"א בו חל ה' באייר בשבת."

כדרך של שאלות חמורות בהלכה, לא היה הרה"ר לשעבר היחיד שעסק בבירור סוגיא עמוקה זו. בקובץ התורני הדתי-לאומי "תחומין" של שנת תשמ"א התפרסם מאמרו של הרה"ר לרמ"ג, הרב יעקב אריאל, העוסק בנושא זה.

הרב אריאל מוסיף שאלה נוספת: "מה דין ההלל ואמירת תחנון בשחל ה' באייר ביום שישי, האם לקרא את ההלל ביום ה' או ביום ו' ואם נניח שההלל יקרא ביום ה', האם ביום ו' יש לומר תחנון, או שמא מאזר ובעצם הוא יום ה' באייר מן הראוי לא לומר בו תחנון?"

הריון לא תם והוא מסתעף עד לתקופה האחרונה-הנה, רק בשבוע האחרון פורסם בעלון דת-לאומי המחולק בשבתות בבתי כנסת מאמרו של הרב ישראל רוזן ממכון "צומת" בענין זה. "השנה יחול יום העצמאות בשבת ולפי חוק הכנסת מקדמים ליום חמישי. ככל נושא שבעולם גם מציא זו נדבית בבית המדרש ומשתקפת בפלפולה של תורה" - כותב הרב רוזן. הוא מוסיף "סכרא" נוספת, המסייעת לדעתו של הרב אריאל. יש לזכור, הוא כותב, כי גם "מדינת ישראל חלה להיות בשבת". שכן המגזר הבריטי עמד להסתיים בשנת תש"ח בתאריך 15 במאי, ה' באייר, שחל אז בשבת, ומעמד "הכרזת המדינה" התרחש ביום שישי אחר הצהריים, שהיה בכלל ד' באייר (י"ז תשרי) רשומות, מוסיף הרב ישראל רוזן "יקשרו אלי את ענין לידת המדינה יעריב שבת בין השמחות למעמד בריאתו של אדם הראשון" ואם כל "הכרזת המדינה" היתה מדין "הקדמה" משבת ליום מוקדם, כך יש לנהוג לדורות...

אכן, דברי תורה עניים במקום זה ועשירים במקום אחר, ועתה יש רק לצפות לקונטרסים מיוחדים בענין "יום העצמאות שחל בשבת" (או אולי "יום העצמאות המשולש") שיביאו את כל "הלכות היום" בצורה מסודרת, למען לא ייכשלו מקיימי התנא בקיום דיני היום "שלא בזמנו".

הוא מכאן את עיקרו של "הבידור ההלכתי" בנושא זה: "השאלה העקרונית המתעוררת במקרה כזה היא, האם יש סמכות לעקר את יום העצמאות מיומנו המקורי? ואם כן, האם העקירה היא עקירה גמורה ובידור המקורי נהג הכל כרגיל, או שמא נשאר היום המקורי במקומו, לשהות לאי אמירת תחנון?"

הכותב חולק על דעתו של הרה"ר לשעבר, הסבור כי כל רצן "העקירה" של "יום העצמאות" ליום חמישי הוא רק לגבי הסקסים הציבוריים ולא לגבי "חייב הלל והודאה" לדעתו, בגישה זו יש "סכנה כפולה". אם יונהג כך, מזהיר הרב אריאל, "כל התקנה של חוקי צומת יום העצמאות עלולה להתערער", כי אז יתברר לציבור הרחב, שהרה"ר חוגגת בשבת, ואילו הציבור הרחב נאלץ לחוג את היום "שלא בזמנו". מלבד זאת, עצם ההפרדה בין הציבור הדתי והציבור הכללי ב"הגיינת היום", הרי היא "דבר הסותר את כל עיצומי של יום העצמאות ע"י תפיסתנו הדתית".

גם הרב אריאל מפלפל באריכות בדינו של פורים שחל בשבת, מסיק ההיפך ממסקנת הרה"ר לשעבר וקובע כי הקדמת "יום העצמאות", הופכת דווקא את הזמן המוקדם לזמנו העיקרי, בו חלות כל "מצוות היום".

כדי לצאת גם ידי חובת "החומרה" של גזיון, הקובע כי יש להשאיר רק מ"הלכות היום" בשבת, מציע הרב אריאל שלא יאמרו "אב הרחמים" ו"צדקתך" בשבת זו, "יזממילא נשאר גם הישם משום בשבת, וגם למי שחושש לכך, לא עקרו את כל היום ממקומו, ואין בקריאת ההלל ביום ה' משום עקירה גמורה של היום ממקומו, גם למי שחושש לכך".

